

UNIVERZITA PALACKÉHO

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

SPRAVEDLNOST PŘI ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ

Magisterská diplomová práce

Olomouc 2011

Pavλίna Lacinová

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Holá, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením
PhDr. Lenky Holé, Ph.D. Použila jsem pouze uvedené prameny.

V Olomouci dne 23. 6. 2011

.....

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Lence Holé, Ph.D.
za odborné vedení práce a velkorysou pomoc.

Obsah

Úvod	7
1. Filozofické přístupy ke spravedlnosti	9
1.1. Principy ospravedlnění v období Antiky	9
1.2. Principy ospravedlnění v 18. století	10
1.3. Současné teorie spravedlnosti a principy ospravedlnění	10
1.3.1. Liberální teorie spravedlnosti	11
1.3.2. Komunitaristické teorie spravedlnosti	18
2. Spravedlnost z pohledu sociologie	22
2.1. Émile Durkheim	22
2.2. Karl Marx	23
2.3. Sociologická teorie konfliktu	24
2.4. Tři významy spravedlnosti – Peter Fischer	27
2.5. Distributivní a komutativní spravedlnost – Klaus Günther	27
2.6. Koncept sociální spravedlnosti – Peter Koller	28
3. Spravedlnost z pohledu politologie	29
3.1. Chudoba a mezinárodní humanitární pomoc	29
3.2. Globalizace	33
3.3. Mezinárodní vztahy	35
4. Spravedlnost v právu	36
4.1. Vymahatelnost práva	36
4.2. Důvěryhodnost práva	37
4.3. Restorativní justice	38
4.4. Mezinárodní právo	40
5. Náboženská spravedlnost	53
5.1. Náboženství v ČR	54
5.2. Judaismus	55
5.3. Křesťanství	56
5.4. Islám	58
5.5. Buddhismus	61
5.6. Činy z náboženských pohnutek	61

6. Spravedlnost z pohledu psychologie	62
6.1. Hodnoty, odnotové orientace	63
6.2. Teorie morálního vývoje	65
6.3. Morální usuzování, cit pro spravedlnost	68
6.4. Pomsta	69
6.5. Vina, svědomí, odpuštění	70
6.6. Konflikt	73
6.7. Mediace	80
7. Diskuse	82
Závěr	84
Literatura	86

Seznam použitých zkratek:

AIDS	syndrom selhání imunitního systému (Acquired Immune Deficiency Syndrome)
BIA	bilaterální dohody o imunitě (Bilateral Immunity Agreements)
CNN	výhradně zpravodajská televizní společnost v USA poskytující 24 hodinové zpravodajství (Cable News Network)
EU	Evropská unie (European Union)
HIV	virus lidské imunitní nedostatečnosti (Human Immunodeficiency Virus)
HIVSA	organizace pomáhající matkám s nemocí AIDS a jejich dětem (Human Immunodeficiency Virus in South Africa)
ICC	Mezinárodní trestní soud (International Criminal Court)
ICTR	Mezinárodní trestní tribunál pro zločiny spáchané ve Rwandě (International Criminal Tribunal for Rwanda)
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro zločiny spáchané v bývalé Jugoslávii (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia)
JCP	institut společného zločinného podniku (Joint Criminal Enterprise)
MCM	soubor vykonávacích rozkazů (Manual for Courts-Martial)
MHP	mezinárodní humanitární právo
MOP	mezinárodní pracovní právo
MP	mezinárodní právo
MVČK	Mezinárodní výbor červeného kříže
NAFTA	Severoamerická dohoda o volném obchodu spojující Kanadu, USA a Mexiko (North American Free Trade Agreement)
OSN	Organizace spojených národů (United Nations Organization (UNO))
RB OSN	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů (United Nations Security Council)
SOFA	smlouva o právní postavení vojenských a civilních pracovníků (Status of Forces)
SOMA	dohoda o vojenské misi (Status of Missions Agreements)
VS OSN	Valné shromáždění Organizace spojených národů (United Nations General Assembly)

Úvod

Diplomová práce si klade za cíl zachytit téma spravedlnosti při řešení konfliktů na základě studia odborných a dalších textů zabývajících se spravedlností a řešením konfliktu z filozofie, sociologie, politologie, práva, psychologie a vybraných náboženství. Jedná se o práci teoretickou, zpracovanou vědeckými metodami analýzy a indukce. Dva stěžejní pojmy, spravedlnost a konflikt, se prolínají celou prací. Některá zpracovaná témata přesahují více vědních oborů, proto jsou pojednána ve více kapitolách. Téma spravedlnosti při řešení konfliktů zasahuje do všech oblastí lidské činnosti. Rozsah práce umožňuje pojmout pouze úzký okruh jednotlivých témat. Pečlivým zvažováním byla vybrána témata nutná k osvětlení problematiky spravedlnosti a konfliktů a také témata naléhavá.

METODY:

Jedná se o práci teoretickou, zpracovanou vědeckými metodami analýzy a indukce.

STRUKTURA PRÁCE:

První kapitola nabízí pohled filozofie na téma spravedlnosti. Obsaženy jsou principy ospravedlnění od Antiky po současné filozofické teorie spravedlnosti.

Druhá kapitola se zabývá přístupem sociologie ke spravedlnosti a především ke konfliktu. Obsahuje teorie prvních sociologů, následuje sociologická teorie konfliktu a přístupy některých sociologů, kteří se konfliktem zabývali, kapitola končí tématem spravedlnosti z pohledu současných sociologů

Ve třetí kapitole, věnující se přístupu politologie, jsou zpracována témata mezinárodní humanitární pomoci, globalizace a mezinárodních vztahů.

Čtvrtá kapitola nabízí pohled práva v tématech vymahatelnosti a důvěryhodnosti práva v ČR, restorativní justici a největší místo je věnováno mezinárodnímu právu.

Pátá kapitola pojednává o tématu náboženství a náboženské svobody v ČR a o přístupech ke spravedlnosti čtyř hlavních světových náboženství. Kapitulu zakončuje téma náboženské charity a válek za víru.

Šestá kapitola pojednává o psychologických přístupech ke spravedlnosti a konfliktu, zařazeno je zde i téma mediace.

Práce nabízí pohled jednotlivých uvedených vědeckých disciplín na problematiku spravedlnosti při řešení konfliktů. Poukazuje na rozdílnosti v uchopení tématu spravedlnosti a konfliktů v jednotlivých vědách a snaží se naznačit možný přínos ostatních disciplín pro každý jednotlivý obor. Většinu skutečností v lidském životě mohou různé vědy zdůvodnit a vysvětlit odlišným způsobem, mnohdy s opačným stanoviskem ve smyslu dobrého a špatného řešení. Vnímání spravedlnosti a nespravedlnosti nějaké skutečnosti se mění s člověkem, který ji prožívá nebo pozoruje, s vědou, která se jí zabývá. Spravedlnost je složitá jako sám život. Mnohdy lze míru spravedlnosti velmi těžko určit. Je nutné pohlížet i na další okolnosti, protože prosazování spravedlnosti může být ke škodě věci. Pro spravedlnost vstupují lidé do konfliktu, v konfliktu volají po spravedlnosti. Dosažení spravedlnosti je mnohdy obtížné i pro jednoho člověka. V lidském společenství určit, co je a není spravedlivé, je velice složité. Při požadavku spravedlnosti je nutné dívat se na problém z mnoha úhlů.

Téma spravedlnosti při řešení konfliktů je hluboce lidské. Spravedlnost je jednou z nejvyšších lidských ctností, je vnímána jako základ dobrých vztahů a dobré společnosti. Konflikt je všeobecně vnímán jako negativum. Ale na konflikt se lze dívat též pozitivně. Konflikt může být hnací silou, může obohatit vztahy o nový vhled. Dobře řešeným drobným konfliktem lze předejít velkému konfliktu a zlu. Přemýšlet o spravedlnosti a dobrém řešení konfliktů je velmi důležité a rovněž je třeba vyjadřovat nesouhlas s nespravedlností a bezprávím. Toto byly hlavní pohnutky při volbě tématu diplomové práce.

1. Filozofické přístupy ke spravedlnosti

1.1. Principy ospravedlnění v období Antiky

PLATÓN – ÚSTAVA

Podle Platóna je spravedlnost ctností občanskou překračující rámec soukromého, vztahuje se k obci, společnosti „... *neboť jednotlivec by sám těžko uspokojil veškeré své potřeby.*”¹ Spravedlnost (dikaiosyné) je rovněž individuální kvalitou v mravním smyslu. „*Dokonalý stát musí být moudrý, statečný, střídavý a spravedlivý.*” Každý má konat, co mu náleží a nedělat mnoho věcí najednou. Spravedlnost lze v tomto smyslu chápat jako ctnost kompetencí. Tím naplňuje nejen své lidství, ale i občanské poslání. Spravedlnost zároveň není myslitelná bez dobra.²

ARISTOTELES

Pro Aristotela je cílem ctnostného života dosažení blaženosti spočívající v plném rozvinutí potenciálu člověka jako podmínky sebeuskutečnění. Spravedlnost lze chápat jako způsob volby mravních principů, jež vedou k blaženosti. Pod spravedlností rozumí i společenskou morálku, jako ctnost uchopitelnou rozumem. Aristoteles vyjádřil myšlenku rozdíleci spravedlnosti a vyrovnávací či opravou spravedlnost, která vyrovnává nespravedlivé nerovnosti vznikající nedobrovolnou směnou statků. Pro rozdíleci spravedlnost je charakteristické, že se statky přidělují podle určitých vztahů, může dojít i legitimní nerovnosti. Při rozdělování statků pak jsou nutná kritéria rovného a nerovného zacházení s rovnými a nerovnými lidmi.³ „*Aristoteles v Nikomachově etice dochází k závěru, že spravedlivé je, když si člověk z věcí žádoucích bere jen díl, který mu přísluší, zatímco z nežádoucích celý podíl. K takovému postoji však musíme mít řádně silné já!*“⁴

---

¹ PLATÓN, Platón. *Ústava a republika : učební text ke Kursu srovnávací filosofie Východu a Západu*. 1. Praha : Nová Akropolis, 1996. 23 s. ISBN 80-86038-07-6(brož). s. 5.

² Platón, 1996, s. 9 - 14.

³ VÁNĚ, Jan. *Proměny spravedlnosti : Pokus o typologii*. 1. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o. , 2007. 174 s. ISBN 978-80-7380-053-6. s 39–43.

⁴ KAST, Verena. *Hněv a jeho smysl*. 1. Praha : Portál, 2010. 199 s. ISBN 978-80-7367-760-2. s. 108.

1.2. Principy ospravedlnění v 18. století

JEAN JACK ROUSSEAU

Rousseau se domnívá, že společnost přináší více špatného než dobrého a že je žádoucí, aby se lidé přiblížili zpět k původnímu stavu a k jeho hodnotám. Člověk v takovémto stavu žije v absolutní harmonii s přirozeným řádem, může se plně spolehnout na svůj cit, je svobodný a je si roven s ostatními lidmi, mezi nimiž panují přirozené ctnosti. Společnost svazuje člověka, nerovnost mezi lidmi je upevňována a legitimizována státní mocí. Východisko shledává v myšlence společenské smlouvy následující ideál svobody a výchovy, kterou má být závazně ustanovena obecná vůle *volonté générale*. Jedinec se tak podřizuje jen svému vlastnímu zákonu, ztotožní-li se s vůlí obecnou. Ze společenské smlouvy pramení svrchovanost lidu, záruka vlastní svobody a rovnosti všech. Exekutiva pak provádí vůli lidu obsaženou v zákonech. Nerovnost je proti přírodě. Rozlišuje dva druhy nerovností - *nerovnost přirozenou* (fyzickou - rozdíly způsobené stářím, tělesnými a duševními vlohami) a *nerovnost mravní* (politickou, ta závisí na úmluvě anebo je lidmi alespoň trpěna). V duchu myšlenek Rousseaua se Velká francouzská revoluce snažila realizovat nové ideje o státu a občanských právech pod hesly *Volnost, rovnost a bratrství*.

1.3. Současné teorie spravedlnosti a principy ospravedlnění

Vnímání spravedlnosti je jedním z nejdůležitějších sociálních fenoménů. O nalezení absolutních principů spravedlnosti, které by platily bezvýhradně vždy a všude a vedly k jednoznačnému spravedlivému hodnocení, usilují filozofové od dávných dob. V posledních desetiletích je spravedlnost opět v popředí zájmu, filozofové se snaží podat ucelenou koncepci spravedlnosti. V současné době má většina vyspělých zemí světa demokratické státní zřízení, nejvýznamnějším proudem současné politické filozofie je liberalismus. V dalším textu se práce bude zabývat významnými současnými teoriemi spravedlnosti liberálních filozofů Friedricha Augusta Hayeka, Johna Rawlse a Roberta Nozicka, představí i teorie komunistů Alasdaira MacIntyre a Michaela Walzera.

ROVNOST

V teoriích spravedlnosti má důležité místo pojem rovnost. Můžeme ji vymežit trojím způsobem: jako *rovnost formální*, čili rovnost lidí před zákonem, dále jako *rovnost příležitostí* ve významu stejných výchozích podmínek. Ovšem při různých schopnostech jednotlivců může rovnost příležitostí přinést různé výsledky a komplikací může být i určení přirozených a sociálních faktorů, zaviněných a nezaviněných příčin. Snaha vyrovnat sociální znevýhodnění, čili pozitivní diskriminace, znamená porušení formální rovnosti. Třetí možností je *rovnost výsledků*, které lze dosáhnout pouze zásahem státu. Rovnost ve výsledcích je pro liberály špatná, komunitaristé také vnímají nepřirozenost takových zásahů.

1.3.1. Liberální teorie spravedlnosti

Liberalismus vznikl v Anglii v 17. století, název a jím naznačená ústřední myšlenka tohoto filozofického směru pochází z latinského *libertas* = svoboda. Všechny liberální koncepce kladou důraz na individuální svobodu a ochranu společenského a ekonomického systému před zásahy vlády a pro důraz na svobodu je liberalismus kritizován. Idea liberalismu je zaměřena na ochranu vlastnictví, podporu a odstraňování bariér obchodu mnohem více než na sociální aspekty. Jeden z prvních představitelů liberalismu John Locke (1632 – 1704) zastával myšlenky, že všichni lidé jsou si rovni, nikdo nemůže vládnout bez souhlasu ovládaných a všichni mají právo na život, svobodu a majetek. Teoretiky liberalismu jsou významní světoví ekonomové, Friedrich August Hayek obdržel v roce 1974 Nobelovu cenu za ekonomii.⁵ K objasnění různých přístupů jednotlivých teorií je potřeba liberalismus alespoň ve zkratce přiblížit. Liberalismus má dva hlavní směry, liberalismus klasický (ekonomický) a moderní (sociální). Liší se řadou protikladů, klasický liberalismus upřednostňuje rovnost příležitostí, negativní svobodu a zájmy jedince před rostoucími nároky skupin. Moderní liberalismus uznává, že jedinci mají jeden za druhého sociální odpovědnost, svoboda zahrnuje i možnost rozvíjet se (podpora školství), stát má sociální odpovědnost a funkci, stát má nezbytně zasáhnout tam, kde je to nutné. Za klasického liberála je považován Friedrich August von Hayek. Zastáncem sociálního

---

⁵ *Liberalismus : referáty, seminární práce, maturitní otázky* [online]. 2008 [cit. 2011-06-23]. Odmaturuj. Dostupné z WWW: <<http://www.odmaturuj.cz/politologie/liberalismus-2/>>.

liberalismu byl John Rawls; moderní liberalismus vnímá stát jako hlavní nástroj odstraňování společenských rozdílů. Liberálně - demokratický řád je v současnosti nejvlivnější politickou ideologií.⁶

TEORIE SPRAVEDLNOSTI JOHNA RAWLSE

Teorie spravedlnosti Johna Rawlse (A Theory of Justice, 1971), je nejpracovanější a zřejmě i nejdiskutovanější teorií spravedlnosti. Filozof John Rawls, profesor na Harvardu, vytvořil ucelenou koncepci spravedlnosti ve společnosti. Rawls ve své teorii spravedlnosti navazuje na tzv. smluvní teorii státu Thomase Hobbesa (1588 – 1679) a Johna Locka (1632 – 1704), podle které stát vzniká jako výtvar racionálně myslících jedinců, kteří se rozhodli společně hájit svá práva (V této teorii se poprvé objevuje zásada dělení moci) a na teorii společenské smlouvy (myšlenky Jeana J. Rousseaua a Kanta).⁷ Rawls považuje za nepřijatelnou myšlenku obětovat práva jedněch k významnému prospěchu jiných, pokud je to ve prospěch celkového štěstí, což je základem pojetí morálky utilitaristických teorií, které více než sto let dominovaly etickému myšlení v anglickém mluvícím světě. Hlavní myšlenkou utilitarismu je maximalizace štěstí. Každou činnost je tak nutno hodnotit z hlediska možných následků štěstí a neštěstí a následně vybrat alternativu přinášející nejvíce štěstí. Podle Rawlse působí utilitaristická teorie přesvědčivě právě myšlenkami racionality a maximálního užitku. Rawls nazval svoji alternativu k myšlence utilitarismu „spravedlnost jako slušnost“ (Justice as Fairness). Mínil, že není třeba za každou cenu upřednostňovat koncepci dobra a blahobytu: „... *neexistuje žádný důvod, proč by větší příjmy některých lidí měly kompenzovat menší ztráty jiných osob, nebo ještě významněji, proč porušování svobody několika málo lidí by se dalo napravit větším dobrem mnoha jiných.*“⁸ Hlavními myšlenkami Rawlsovy teorie spravedlnosti jsou původní situace (original position) a závoj nevědomosti (veil of ignorance). „*Rawls je přesvědčen, že zjistit, které principy spravedlnosti jsou férové, lze skrze úvahy o tom, jaké principy by si zvolili lidé, kteří nevědí, co pro ně tyto principy budou znamenat. Vytváří si tedy představu lidí, kteří se pro tyto principy rozhodují v původní situaci, za závojem*

⁶ JOCH, Roman. *Občanský institut* [online]. 2009 [cit. 2011-06-15]. Evropský liberalismus a konzervatismus. Dostupné z WWW: < <http://www.obcinst.cz/cs/Evropsky-liberalismus-a-konzervatismus-c948/> >.

⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Odmaturuj ze společenských věd*, 1. Brno : Didaktik , 2004. 224 s. ISBN 80-86285-68-5 Kol. autorů, *Odmaturuj ze společenských věd*, Didaktik Brno 2004.

⁸ RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. 1. Praha : Victoria Publishing, 1995. 361 s. ISBN 80-85605-89-9, s. 28.

nevědomosti.⁹ Jde o hypotetickou situaci, jejíž smyslem je usnadnit domluvu lidí o pravidlech uspořádání jejich společnosti. Lidé dají přednost férovosti, když je zbavíme negativních vlivů určitých informací. „*Spojení vzájemné nezainteresovanosti a závoje nevědomosti tedy splňuje stejný účel jako altruismus. Tato kombinace podmínek nutí totiž každého člověka v původním stavu brát v úvahu blaho ostatních.*“¹⁰ V Rawlsově hypotetické situaci lidé neznají svoji sociální pozici, nevědí nic o svém nadání a vrozených vlohách. Také neznají své pojetí dobra, hodnoty, náboženské vyznání. Kdyby je znali, rovnost by se vytratila, protože by každý v původní situaci usiloval o naplnění svého vlastního dobra. Lidé mají schopnost vytvořit si pojetí dobra, korigovat ho a usilovat o jeho naplnění.¹¹ Podle Rawlse může zvýhodněný (více talentovaný) jedinec zvýšit svůj blahobyt pouze za předpokladu, že se tím zároveň zvýší blahobyt méně schopných. „*Nerovnosti jsou dovoleny, jestliže maximalizují nebo alespoň všechny přispívají k dlouhodobým perspektivám nejméně zvýhodněné skupiny lidí ve společnosti.*“¹² Spravedlnost je prvořadou ctností společenských institucí, které mají zajišťovat sociální spravedlnost. „*Hlavním předmětem principů sociální spravedlnosti je základní struktura společnosti, vytvoření jednoho systému kooperace z nejdůležitějších společenských institucí.*“¹³ Rawls tvrdí, že určitá nerovnost je nezbytná pro maximální funkčnost ekonomiky.¹⁴

Podle Rawlse by si lidé v původní situaci vybrali dva základní principy:

„*První princip - Každá osoba má stejné právo na nejrozsáhlejší celkový systém stejných základních svobod, který je kompatibilní s obdobnými systémem svobody pro všechny.*

Druhý princip – Sociální a ekonomické nerovnosti mají být uspořádány tak, aby byly:

(a) k největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných jedinců, konzistentně s principem spravedlivého spoření, a (b) spjatý s úřady a pozicemi, které jsou přístupné všem za podmínek slušné rovnosti příležitostí pro všechny.“¹⁵ Rawls formuluje pravidla realizace těchto principů:

---

⁹ SWIFT, Adam. *Politická filozofie : základní otázky moderní politologie*. 1. Praha : Portál, 2005. 200 s. ISBN 80-7178-859-7. s. 30.

¹⁰ Rawls, 1995, s. 98.

¹¹ Swift 2005, s. 46.

¹² Rawls, 1995, s. 100.

¹³ Rawls, 1995 s. 45.

¹⁴ Rawls, 1995, s. 34.

¹⁵ Rawls, 1995, s. 182.

- Priorita svobody - svoboda může být omezena jenom kvůli svobodě, přičemž: „(a) méně rozsáhlá svoboda musí posilovat celkový systém svobod, na němž se podílejí všichni; (b) menší než stejná svoboda musí být přijatelná pro občany s menší mírou svobody.“¹⁶
- Priorita spravedlnosti před efektivností a blahobytem - spravedlnost předchází efektivnost a maximalizaci sumy užitku; slušná příležitost předchází principu rozdílnosti: „nerovnost příležitostí musí zlepšit příležitosti lidí s menší příležitostí; (b) nadměrně vysoká míra spořivosti musí celkově zmírnit břemeno lidí, kteří jsou jím dotčeni.“¹⁷

Rawlsova teorie je kritizována především pro utopičnost, také mu bylo vytýkáno, že při určování, jaká dobra by si lidé vybrali „za závojem nevědomosti“, že nevycházela ze žádných empirických výzkumů.

PRÁVO NÁRODŮ

Rawls také vypracoval teorii o mezinárodní spravedlnosti „Právo národů“. Navrhuje zásadní linie pro zahraniční politiku, jako možnost utvoření světové společnosti národů. Rawls formuluje dva hlavní motivy, které stojí za jeho představou mezinárodních vztahů. 1) největší problémy a katastrofy v dějinách lidstva byly způsobeny politickou nespravedlností. Masové vraždy, genocida, chudoba, náboženské perzekuce nebo nespravedlivé války byly zapříčiněny především tímto druhem nespravedlnosti. 2) nejvíce problematické a katastrofické události mohou vymizet, pokud politickou nespravedlnost odstraníme prostřednictvím zavedení spravedlivých základních institucí a následováním spravedlivých sociálních opatření. Rawls svoji myšlenku společenské smlouvy přenáší do oblasti společnosti více liberálních demokratických národů, dále ji přesouvá do prostoru společností sice neliberálních, ale stále dobře uspořádaných, tzv. slušných národů. Uzavření společenských smluv je východiskem pro utváření principů spravedlivého soužití mezi národy. Rawls hovoří o rozumných liberálních, demokratických národech západního typu a o slušných neliberálních národech. Oba považuje za dobře uspořádané společnosti. Hovoří též o národech, které dobře uspořádané nejsou. Rawlsovo pojetí vyžaduje striktnější dodržování lidských práv a tato lidská práva pojímat v multikulturní podobě, zbavená etnocentrismu a respektující odlišnosti dobře uspořádaných národů. Tímto je umožněno

¹⁶ Rawls, 1995, s. 183.

¹⁷ Rawls, 1995, s. 183.

mírové soužití dobře uspořádaných společností. Doplnujícím prvkem je vztah těchto společností sdružených ve společnosti národů ke společnostem, jež dobře uspořádány nejsou a které jsou zdrojem mezinárodní nestability.¹⁸

FRIEDRICH AUGUST HAYEK

Friedrich August Hayek (1900 – 1992) je znám hlavně jako ekonom, věnoval se však také politické i nepolitické filozofii. Podle Hayeka předpokládá distributivní spravedlnost existenci rozdělovacích kritérií, které se odvíjejí z prioritních cílů společnosti. Jakékoliv úsilí týkající se spravedlivého rozdělování tedy nutně směřuje k přeměně spontánního řádu na řád totalitní. Dalším kritickým bodem spravedlivého rozdělování a organizovaného řádu je skutečnost, že tento princip vyžaduje jakousi pořádající centrální instanci, která by mohla zpracovávat veškeré společenské dění a další informace významné pro cílový úkol. Něco takového ale není možné. Hayekovo nazírání na pojem spravedlnosti úzce souvisí s jeho zaujetím ekonomii. Je považován za klasického liberála, jeho hlavním požadavkem je, aby si všichni občané byli před zákonem rovni. Hájl kapitalismus a volný trh, odsuzoval totalitu socialismu s centrálně řízenou ekonomikou, která podle něj nemůže zužitkovat vědomosti jednotlivců tak, jako tržní ekonomika, své názory shrnul v knize *Osudná domýšlivost* (1988). Ve své knize *Právo, zákonodárství, svoboda* (1973) takto vymezuje spravedlnost: „*Přísně řečeno spravedlivým může být nazváno pouze lidské chování. Použijeme-li tyto termíny na stav věcí, mají smysl jen potud, pokud činíme někomu odpovědným za to, že jej přivodil nebo že dovolil, aby nastal.*“¹⁹ Označovat stav skutečnosti za spravedlivý nebo nespravedlivý nemá smysl. Je to zavádějící v případě spontánního řádu, kdy výsledný stav věci nebyl zamýšleným záměrem. Pouze situace vytvořené lidmi mohou být spravedlivé nebo nespravedlivé.²⁰ Hayek se stavěl zásadně proti přerozdělování, sociální spravedlnost považoval za nesmysl. „...to, co se nazývá „sociální spravedlnost“ nebo spravedlnost v „rozdělování“, je v rámci spontánního řádu nesmy-

---

¹⁸ HRUBEC, Marek. Loučení s nejlivnějším politickým myslitelem současnosti. *L Listy : Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 2003, 2003, 1, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=031&clanek=010326>>.

¹⁹ HAYEK, Friedrich August von. *Osudová domýšlivost : Omyly socialismu*. 1. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. 200 s. ISBN 80-85850-05-2. s. 163.

²⁰ Hayek, 1995, s. 163-165.

*slné, smysl má pouze v rámci organizace.*²¹ Rozdělování prostředků je výsledkem součinnosti lidí a neděje se z vůle jednotlivce, nemůžeme proto o něm říci, že je spravedlivé nebo nespravedlivé, což nelze říci ani o společnosti, protože není aktérem. Idea sociální spravedlnosti tuto myšlenku nebere v úvahu.²² „Podle Friedricha von Hayeka... je idea sociální spravedlnosti „fata morgána“ či druh zmatení, který filozofové nazývají „záměnou kategorií“.²³ „Hayekovi lze připsat i další myšlenky velkého významu. Domnívá se, že jakékoli nedobrovolné přerozdělování, kterým stát překračuje rámec daný uspokojením základních potřeb, je neospravedlnitelným zásahem do individuální svobody.“²⁴ Sociální spravedlnost předpokládá centralizovanou moc a donucování k činům, které mohou být proti vůli lidí a střetává se tak s jejich svobodou a to vše kvůli zmatení pojmů. Stát zároveň bude rozhodovat o hlediscích, podle kterých by měl rozdělovat.²⁵

Idea sociální spravedlnosti a přerozdělování předpokládá existenci rozdělovacích kritérií, které se určí podle prioritních cílů společnosti. Narušení spontánního řádu otevřené společnosti a státní mocí organizovaná společnost přemění svobodnou společnost v totalitní. Hayek se domnívá, že bez vměšování státu vytvoří lidé, jednající ve svobodné součinnosti, spontánní řád. Volný trh takový spontánní řád představuje a směřuje jedince k ekonomické aktivitě vedoucí k obecnému dobru. Je to určitá verze „neviditelné ruky trhu“ Adama Smithe (1723 – 1790). „Pokusy o plánované hospodářství a přerozdělování prostředků za účelem dosažení konkrétních distributivních cílů nejsou pouhým zásahem do individuální svobody, ale zároveň neefektivně deformují tržní procesy, které by bez zásahu státu přinesly v určitém časovém horizontu užitek všem. Všechna tato tvrzení jsou velmi závažná a diskutabilní...“²⁶ Pro Hayeka jsou práva jednotlivce nedotknutelná. „... chceme-li zachovat svobodnou společnost, pak pro soukromého občana musí být závazná a jemu vnucovatelná pouze ta část práva, která sestává z pravidel správného chování (tj. v podstatě soukromé a trestní právo)...“²⁷ Hayek nepovažuje sociální rozdíly a nerovnosti za něco nespravedlivého nebo špatného. Naopak míní, že bez bohatých, kteří tvoří a akumulují kapitál, by byli chudí ještě chudšími. Jen závist a nevědomost způsobily, že lidé

---

²¹ Hayek, 1995, s. 165.

²² Swift, 2005, s. 28.

²³ Swift, 2005, s. 27.

²⁴ Swift, 2005, s. 28.

²⁵ Swift, 2005, s. 28.

²⁶ Swift, 2005, s. 28-29.

²⁷ Hayek, 1995, s. 165.

začali považovat situaci, kdy má někdo více než potřebuje, za něco špatného a zavrženíhodného. Podle Hayeka je to pouze společenské nedorozumění, naopak by v tom lidé měli vidět zásluhu. „*Závist a nevědomost způsobily, že lidé začali považovat situaci, kdy má někdo více, než potřebuje pro běžnou spotřebu, za zavrženíhodnou věc, místo aby v tom viděli zásluhu. Představa, že takový kapitál se musí hromadit „na úkor jiných“, je návratem k ekonomickým názorům, které, ať už se zdají jakkoli zřejmé, jsou ve skutečnosti nepodložené a brání správnému pochopení ekonomického vývoje.*“²⁸

ROBERT NOZICK

Nejradikálnějším kritikem utopického rovnostářství Johna Rawlse byl Robert Nozick. Ve své knize *Anarchie, Stát a Utopie* (1974) odmítá Rawlsovu ideu, že by měly být smazány rozdíly v přirozených talentech, protože jsou pouze produktem genetického dědictví a vlivu prostředí, čili jsou nezasloužené. Podle Nozicka je základem této touhy vymazat výhody zděděných talentů a vlastností pouhá závist a také ve chvíli, kdy jsou tyto vlastnosti lidem odepřeny, ztrácí se koncepce osoby jako takové. Nozick a Rawls byli kolegové na katedře filozofie Harvardovy univerzity. Nozick v roce 1974 na Rawlsovu Teorii spravedlnosti ostře reagoval knihou *Anarchie, stát a utopie* (*Anarchy, State and Utopia*). „*Nozick nevidí spravedlnost v tom, že se lidé dohodnou na férových principech, když si předtím představí, že nevědí nic o svém štěstí či smůle v genetické nebo sociální loterii. Spravedlnost pro Nozicka znamená úctu k právu lidí na vlastnictví sebe samých, k jejich právu vlastnit majetek a k právu svobodně nakládat s tím, co jim patří.*“²⁹ Stát by měl chránit občany před vměšováním ze strany jejich spoluobčanů. Zasahování do soukromého vlastnictví občanů ze strany státu považuje Nozick za neospravedlnitelné.

Podle Nozicka existují tři druhy statků, které mohou lidé vlastnit: oni sami (tělo, mozek atd.), příroda (voda, hornina atd.) a to, co lidé vytvořili spojením sebe samých s přírodou (po-traviny, auta atd.) Lidé mohou podle libosti nakládat s tím, co jim patří. „*Z tohoto práva na sebe sama Nozick vyvozuje absenci solidárního závazku vůči druhým*

---

²⁸ Hayek, 1995, s. 135.

²⁹ Swift, 2005, s. 38.

osobám.“³⁰ Legitimního vlastnického práva mohou nabýt buď prvotním nabytím, nebo dobrovolným převodem, nebo nápravou nespravedlnosti. Distribuce je tehdy spravedlivá, jestliže je založena na výše zmíněných principech.³¹ Prvotní nabytí nastává, když si člověk přivlastní část přírody, která ještě není ničím majetkem podle pravidla „kdo dřív přijde, ten dřív bere“, neboť tím nikoho nepoškozuje. Nabytý majetek může člověk libovolně směniti za podmínky, s nimiž obě strany souhlasí. Máme-li smůlu a přišli jsme na svět až v době, kdy ne-bylo co vzít, můžeme pronajímat sami sebe, svoji práci. Nozick vychází z Lockova tvrzení, že lidé si mohou statky přivlastňovat pouze do té doby, zbývá-li dost stejně dobrých statků pro ostatní. Tvrzení pochází z díla Druhé pojednání o vládě (Second Treatise of Government, 1689). Podle Nozicka současné nerovnosti vznikly nespravedlivými akty přivlastnění. Někdo se narodí silný, zdravý, má schopnosti, za které jsou lidé na trhu ochotni platit. Bohatí rodiče mohou zaplatit lepší vzdělání svým dětem a další generace je ještě více zvýhodněna. Ti druzí mají smůlu, možná to ani není fér, ale podle Nozicka to není nespravedlivé. „Nozick tedy odmítá veškeré redistributivní zdanění. Mají-li bohatí dávat chudým, musí to činit dobrovolně, a nikoli proto, že jsou k tomu donuceni státem.“³²

Role státu by měla být minimální a měla by spočívat v ochraně majetkových práv občanů – „stát jako noční hlídač“ (laissez faire). „Samozřejmě že ne všechny daně jsou použity pro účely přerozdělování. Z některých se financují semaforey, policie nebo obrana státu. Některé jsou využity pro účely státního školství nebo systému zdravotní péče, z nichž mají užitek sami plátcí daně.“³³ Nozick byl za svoji koncepci kritizován hlavně pro myšlenku prvotního nabytí a absenci jakékoliv solidarity s ostatními lidmi.

1.3.2. Komunitaristické teorie spravedlnosti

Jako odpověď na Rawlsovu Teorii spravedlnosti se v americké filozofii zformoval filozofický směr komunitarismus (z latiny - *communitas* = společenství). Oproti liberalistickému individualismu zdůrazňuje komunitarismus společné hodnoty, společenství,

---

³⁰ COHAN, Gerald. *Iluze liberální spravedlnosti*. 1. Praha : Filosofia, 2006. 180 s. ISBN 80-7007-234-2, s. 17.

³¹ BUBÍK, Tomáš. *Filozoficky o spravedlnosti*. 1. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2007. 156 s. ISBN 978-80-7395-029-3, s. 39.

³² Swift, 2005, s. 39.

³³ Swift, 2005, s. 43.

obecný prospěch, vyrovnanost společenských zájmů s individuálními právy jednotlivců jako koncepci všemi sdíleného dobra. Původní myšlenky vychází z idejí starověké politické filozofie, kde společenství mělo mnohem větší roli než tomu je v současných demokraciích, u nichž kritizují především úpadek etiky a občanské angažovanosti na veřejných zájmech a společenském životě. Mezi představitele tohoto filozofického směru patří Alasdair MacIntyre, Charles Taylor, Michael Walzer, Amitai Etzioni, Axel Honneth a další.

ALASDAIR MACINTYRE

Alasdair MacIntyre vychází z myšlenky společenství postaveného na slušnosti, intelektuálně mravním životě. Ve své knize *Ztráta ctnosti* přidává své stanovisko k současnému stavu světa a k diskusi o východiscích z období materiálně zaměřeného liberalismu současných demokracií. Spojuje argumenty Nozicka, kdy mají být statky rozdělovány podle oprávněnosti jejich získání, s Rawlsovým přerozdělení ve prospěch nejhůře postavených jedinců, oba tyto principy „...vedou k rovnému zacházení podle rovných (vlastnických) práv a podle rovných potřeb.“³⁴ Jako společné negativum Rawlsovy i Nozickovy teorie vnímá, že neberou zásluhy jako kritérium rozdělování. „Oba výklady spravedlnosti postrádají jakýkoliv odkaz na zásluhu...“³⁵ Zdůrazňuje roli morálky: „Uvažme například, jakou podobu má vztah k ctnostem v určitých mezilidských vztazích...“³⁶ a potřebu formulovat soupis ctností. Patriotismus jako oddanost své zemi považuje za hlavní ctnost a odděluje ji od poslušnosti vládě. „Tradice ctností je v rozporu s hlavními znaky moderního ekonomického řádu, a to především s jeho individualismem, ziskuchtivostí a po pozvednutí tržních hodnot na přední místo ve společnosti.“³⁷ Ke své kritice liberálních ideí spravedlnosti ale nepředkládá ucelenou a propracovanou teorii.

MICHAEL WALZER

Koncepce Michaela Walzera je podobná Rawlsově koncepci spravedlnosti v tom, že vychází ze snahy vytvořit dokonalý popis spravedlnosti. Walzer navrhuje koncepci

---

³⁴ VELEK, Josef. Interpretace a spravedlnost podle M. Walzera : doslov. In WALZER, Michael. *Interpretace a sociální kritika*. 1. Praha : Filosofia, 2000. s. 160. ISBN 80-7007-126-5. , s. 39.

³⁵ MACINTYRE, Alasdair . *Ztráta ctnosti : K morální krizi současnosti*. 1. Praha : Oikoyomenh, 2004. 340 s. ISBN 80-7298-082-3. s. 290.

³⁶ MacIntyre, 2004, s. 228.

³⁷ MacIntyre, 2004, s. 296.

„komplexní egalitární společnosti“ založené na autonomii distribucí. Kritériem distribuce by měly být společensky uznané potřeby, které jsou proměnlivé, jejich distribuce vychází z pospolitého majetku, do něhož každý přispívá podle svých možností.³⁸ Za klad liberalismu považuje schopnost oddělit individuální a sociální oblasti, ovšem diferenciaci nesmí jednotlivce oddělovat, ale poskytovat prostor pro různorodost. „Podle Walzera současné západní společnosti tuto komplexní rovnost vytvořily s ohledem na dvě třetiny obyvatelstva. Současně však vznikla nová podtřída vyloučených a degradovaných osob, které nemají základní kompetence, jež by jim umožnily plnohodnotné členství.“³⁹ Walzer míní, že teorie spravedlnosti musí zohledňovat fakt, že sociálními statky mají společenský význam a hodnocení a z nich vyplývající morální významy.⁴⁰ Uznává, že schopnost sociální kritiky, která umožňuje diferenciaci distribuce sociálních statků, má „povznášet“ všechny občany.

Ve své koncepci navrhuje ustanovení „autonomních sfér“, které se vztahují k sociálním významům rozdělených dober. Každá sféra zahrnuje dobra se stejným sociálním významem.⁴¹ „Uplatněním výsostného, po tak dlouhou dobu pilovaného liberalistického umu rozdělit/oddělovat, a vytvořením zřetelných hranic mezi sférami chce zamezit konverzím mezi statky a principy distribuce z jednotlivých oblastí... Různé statky musí být distribuovány na základě rozdílných procedur, jež jsou platné pro konkrétní sféru.“⁴² Při tvorbě morálních a sociálních norem je nezbytné zohledňovat chápání morálních významů. To může probíhat buď „zhuštěným“, nebo naopak „řídkým“ způsobem. Na jedné straně jsou obecně platné minimální významy hodnot a mravních nároků vyplývajících z elementární (řídké) morálky jako jádra mravnosti, základní etický standard a tyto postoje lze vyjadřovat velmi obecně. Pokud interpretace jednotlivých norem podléhá mnoha přístupům a v různých kulturách se diferencuje, jedná se o tzv. diferencovanou (hustou) morálku. Walzerova teorie kromě univerzalistických tendencí v postojích k otázkám spravedlnosti staví především na principech komutativní – směnné

---

³⁸ VELEK, Josef. Interpretace a spravedlnost podle M. Walzera : doslov. In WALZER, Michael. *Interpretace a sociální kritika*. 1. Praha : Filosofia, 2000. s. 160. ISBN 80-7007-126-5. s. 130.

³⁹ Velek, In Walzer, 2000, s. 144.

⁴⁰ VÁNĚ, Jan. *Proměny spravedlnosti pokus o typologii : pokus o typologii*. 1. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 173 s. ISBN 978-80-7380-053-6, s. 102.

⁴¹ Váně, 2007, s. 103.

⁴² Váně, 2007, s. 109.

spravedlnosti. Walzer předpokládá existenci porozumění spravedlnosti, ale problém spočívá v jejím naplnění a uskutečnění. Walzer chápe loajalitu vůči vlastnímu společenství jako důležitou sociální ctnost. Nabízí se otázka, je-li při zdůrazňování loajality vůbec možné realizovat efektivní a patřičnou sociální kritiku.⁴³ „*Walzerova teorie prokazatelně usiluje o vyrovnání nezasloužených nerovností skrze pravidla tzv. komplexní rovnosti.*“⁴⁴

---

⁴³ Váně, 2007, s. 102-109.

⁴⁴ Váně, 2007, s. 108.

2. Pohled sociologie

Kapitola pohled sociologie se zabývá spravedlností a konflikty ve společenských vztazích. Představí též sociologickou teorii konfliktu a téma interpersonálních konfliktů na úrovni společenských vztahů. Téma konfliktů mezilidských a intrapersonálních je popsáno náno v kapitole psychologické.

2.1. Émile Durkheim

Émile Durkheim se stal prvním profesorem sociologie, podařilo se mu ustavit sociologii jako akademickou disciplínu. Podle Durkheima dřívější společnosti držely pohromadě nemateriálními sociálními faktory, které nazýval kolektivní vědomí, což je souhrn přesvědčení a postojů společných průměrným příslušníkům téže společnosti. V moderní společnosti jsou lidé spojeni vzájemnou závislostí, zásadní je dělba práce. Soudržnost tradičních společností nazýval mechanickou solidaritou, soudržnost společnosti s rozvinutou dělbou práce je organická solidarita.⁴⁵ Solidarita nemá podobu racionálního kontraktu uzavřeného mezi členy společnosti, ale vysoce emotivního pouta posilovaného v průběhu kolektivních obřadů – rituálů, které stmelují celé skupiny a vytvářejí vědomí kolektivního stavu (promoce, oslavy narozenin, politické manifestace, svatby, pohřby, soudy, pomsty).⁴⁶ Kromě materiálních vazeb musí mezi lidmi existovat i vazby morální. Dělba práce vytváří také různé patologie. Nestačí pouze existence pravidel, pravidla musí být spravedlivá. Sociální funkce nemohou existovat bez morální disciplíny.⁴⁷ „Každá lidská skupina v každém okamžiku svých dějin více či méně ctí lidskou důstojnost. Tento pocit úcty se mění s národy a epochami a právě z něj vyrůstá morální ideál současných společností. A podle stupně jeho intenzity klesá nebo stoupá počet zločinných útoků proti osobám...i počet nevěř, rozvodů...“⁴⁸ Durkheimova koncepce sociologismu jako přesvědčení, že jedinec je produktem skupiny a kooperace jednotlivců musí být vždy zajišťována určitým typem autoritativní organizace.⁴⁹

---

⁴⁵ JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. 1. Praha : Portál, 2003. 232 s. ISBN 80-7178-749-3. s. 26 – 27

⁴⁶ KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. Praha : Slon, 2004. 204 s. ISBN 80-86-42939-3. s. 186

⁴⁷ Jandourek, 2003, s. 26–27

⁴⁸ DURKHEIM, Émile. *Sociologie a filosofie*. 1. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. 175 s. ISBN 80-85850-57-5. s. 104

⁴⁹ Keller, 2004, s. 14

2.2. Karl Marx

Dílo Karla Marxe ovlivnilo celou řadu především evropských sociologů, ač byl od-
mítán a považován více za ideologa než vědce. Podle Marxe má rozhodující vliv na struk-
turu každé společnosti její ekonomický systém a vlastnické vztahy v něm. Třídní polarita
společnosti pak vyplývá z vlastnictví a absence vlastnictví výrobních prostředků. Ve spo-
lečnosti charakteristické kapitalistickým způsobem výroby můžeme odlišit dvě sociální
třídy: třídu vlastníků výrobních prostředků (buržoazii) a třídu nevlastníků (proletariát).
Podle Marxovy teorie nadhodnoty a teorie mzdy nerovnost mezi třídami roste, což vede
k zbídačování proletariátu. Vztahy mezi třídami nabývají charakteru třídního boje, který je
principem vývoje od kapitalistické společnosti k beztřídní společnosti bez nerovností.
Marxova teorie sociálních tříd stojí na několika základních premisách:

- a) Rozdělování je podřízeno způsobu výroby;
- b) Společenské třídy jsou primárně spjaty se způsobem výroby;
- c) Nerovnost je nepřirozená, avšak je odstranitelná. Konflikt je tedy také odstranitelný;
- d) Vládnoucí společenská třída ovládá výrobu, a proto ovládá i vědomí. Změna vědomí
předpokládá nejprve změnu výroby, tedy totální změnu společenských poměrů, která je
možná pouze sociální revolucí. Revoluce změní mocenské poměry a nynější ovládnutí se
stanou vládnoucí třídou.
- e) Proces dělby práce a vznik tříd a třídních vztahů na bázi soukromého vlastnictví vede k
fenoménu odcizení. Soukromé vlastnictví je nejvyšší formou odcizení, mění vztahy me-
zi lidmi ve vztahy mezi věcmi. Člověk přestává být společenskou bytostí.

Mnozí konfliktologové zrevidovali Marxův přístup pod vlivem změn kapitalismu. Na Karla
Marxe navazuje celá řada současných autorů. Jedním z nejvýznamnějších z nich je
německý sociolog Ralf Dahrendorf, který pracuje s pojmy vlastnictví autority a distribuce
životních šancí. Dalším významným představitelem teorie konfliktu, je francouzský
sociolog Pierre Bourdieu, který zase zdůrazňuje důležitost kulturního kapitálu.
Konfliktologické pojetí sociální struktury vychází z premisy, že lidé jsou si rovni a nad-
vláda jedněch nad druhými odporuje přirozeným právům. Z toho plyne, že sociální nerov-
nost je v zásadě nepřirozená a nespravedlivá.⁵⁰

---

⁵⁰ KUBÁTOVÁ, Helena; ZNEBEJÁNEK, František. *Základy sociologie*. Olomouc : Univerzita Palackého v
Olomouci, Filozofická fakulta, 2008. 151 s. ISBN 978-80-244-1874-2. s. 66-67.

2.3. Sociologická teorie konfliktu

Teorie konfliktu vznikla v 50. letech 20. století jako reakce na jednostrannost konsensualistické teorie chápající konflikt jako jednoznačně společensky škodlivý. Hlavními pojmy teorií konfliktu jsou rozpornost, nesoulad, neslučitelnost zájmů a nerovnost šancí. Teorie konfliktu zastává názor, že konflikt je všudypřítomný, definitivně neřešitelný a jeho popírání je škodlivé. Základní teze:

- Sociální systémy jsou založeny na protikladech.
- Společnosti jsou nutně vnitřně rozdělené.
- Život ve společnosti generuje opozici a nepřátelství.
- Společenský život generuje strukturní konflikty.
- Každá společenská diferenciacie zahrnuje mocenskou nerovnost.
- Základními prvky společenského života jsou zájmy.
- Sociální život obsahuje nátlak.
- Společenský život generuje různost zájmů.
- Sociální systémy mají tendenci ke změně⁵¹

TEORIE KONFLIKTU RALFA DAHRENDORFA

Ralf Dahrendorf se ve své teorii konfliktu orientuje spíše na skupinové konflikty mezi zájmovými skupinami v pozicích nadřazenosti a podřízenosti. Je teorií organizace panství, v jiných případech konfliktů není bezprostředně použitelná. Panství je historicky všudypřítomný sociální vztah. Nadřazená část společnosti kontroluje chování podřízené části prostřednictvím příkazů, zákazů a sankcí, ale nikdy není možno dosáhnout absolutní kontroly. Distribuce panství ve společnosti rozděluje sociální skupiny na nositele panství a vyloučené z panství. Dahrendorf věnuje pozornost regulaci konfliktů. Ne každý konflikt nutně musí být násilný. Sociální konflikty mají jednak pozitivní a kreativní význam, vyvolávají změny pro společenský pokrok nezbytné. Na druhé straně ohrožují společnost destrukcí a rozvratem. Násilné potlačení konfliktu Dahrendorf odmítá, neodstranilo by příčinu a konflikt by získal na síle. Regulací se podaří konflikt kontrolovat a nasměrovat jeho sílu ve směru vývoje společenství.

---

⁵¹ Keller, 2004, s. 117-118.

K regulaci konfliktů je nutné splnění čtyř podmínek:

1. Uznání oprávněnosti, nezbytnosti a smysluplnosti konfliktů. Protivníci by se měli chápat jako strany s rozdílnými cíli a zájmy.
2. Zásah do konfliktů se musí omezit pouze na řízení jejich forem, příčiny odstranit nelze.
3. Pro efektivitu regulace konfliktu je třeba dobré organizace protikladných hledisek.
4. Je třeba dosáhnout dohody účastníků na pravidlech, podle nichž budou konflikty rozhodovány. Tato pravidla musí uznávat rovnocennost stran a závazně usměrňovat protiklady.

Sociální konflikty se týkají životních šancí určených opcemi a ligaturami. Opce jsou možnostmi volby, ligatury představují vazby, sociální a kulturní zakotvení člověka, které řídí jeho orientaci a mají původ v opcích.⁵²

KRITICKÝ CHARLES WRIGHT MILLS

Ch. W. Mills je typickým představitelem sociálně kritické odnože sociologie konfliktu. Odhaloval rozpory skryté pod povrchem prosperující společnosti a problematizující samotný smysl její prosperity. Mills podrobil kritice výchozí předpoklad, že rozum uplatněný především v ekonomické oblasti bude spolehlivě garantovat prosperitu a trvalý ekonomický růst a svoboda v politice má spolehlivě zaručovat demokratické rozhodování a spravování věcí veřejných. *„Rozum dováděný do nejzazších důsledků svých technických možností se mění v iracionální manipulaci přírodou i lidmi, svoboda se v podobně technickém a masovém provedení mění v jedinou možnost, ve svobodu stáhnout se do oblasti sociálně nezodpovědného privátního konzumu.“*⁵³

Běžní lidé jsou ohrožováni nezaměstnaností, žijí stereotypní životy. Rozpad tradičních hodnot a neprůhlednost vztahů ve společnosti řízené centrální mocí činí celý sociální řád vysoce zranitelným. *„To vytváří nebezpečí úspěchu systémů, které nabízejí místo nejistot svobody slib pevného pořádku.“*⁵⁴ Všimá si tématu odcizení v sociologické

---

⁵² KELLER, Jan. *Sociologie konfliktu*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1990. 119 s. ISBN 80-210-0193-3. s. 66-77.

⁵³ Keller, 2004, s. 121.

⁵⁴ Keller, 2004, s. 122.

tradici (u Marxe, Simmela, Fromma, v Orwellově románu „1984“).⁵⁵ „Usměvavého robota“ lze z člověka učinit nejen chemickými nebo psychiatrickými prostředky, trvalým donucením nebo řízeným prostředím, ale i občasným nátlakem nebo neplánovanou řadou okolností.

FUNKCE SOCIÁLNÍHO KONFLIKTU – LEWIS COSER

Levis Coser jako první sociolog formuloval relativně ucelenou teorii sociálního konfliktu. Coser vychází ze Simmelových myšlenek:

1. Konflikt je prostředkem posilování vazeb mezi členy skupiny. Jinými slovy - konflikt může lidi rozdělovat, ale zároveň přitom stmeluje ty, kteří stojí v zápase na téže straně. Konflikt s cizí skupinou tak pomáhá ustavit a udržovat identitu skupiny vlastní. Navíc rivalita skupin v rámci širšího systému může přispívat k rovnováze systému jako celku. Ztotožnění konfliktu a nepřátelství je mylné. Pocity nepřátelství nemusí zdaleka vždy vyústit v otevřený konflikt.

2. Další pozitivní funkci konfliktu spatřoval Simmel v tom, že v jeho průběhu se uvolňuje přebytečné napětí, které by jinak mohlo ohrozit stabilitu skupiny. Konflikt zde funguje jako „pojistný ventil“. Také v případě konfliktu jako pojistného ventilu Coser Simmela výrazně modifikuje. Jde o to, že konflikt může být přenesen na náhradní objekt, tedy nikoli na ten, který vzrůst napětí původně zapříčinil. Agrese se může obrátit například vůči slabším skupinám, kde vyvolání konfliktu není tak riskantní. Jako příklad Coser uvádí xenofobii. Druhou modifikací Simmelovy představy je, že stejnou odlehčovací funkci mohou sehrát také jiné prostředky, než je konflikt. Agrese může být například zduchovněna do podoby satiry, kdy soupeř je napadán v symbolické rovině. Sociálně pevně institucionalizovaným příkladem je souboj. Duel přivádí agresi pod sociální kontrolu, odehrává se podle přesně stanovených.

Cosera inspirují zejména situace, kdy konflikt je zaměřen na náhradní objekt, takže z hlediska vybití agrese je spíše podružné, kdo či co se s objektem agrese stane. Tato situace vede Cosera k rozlišení realistického a nerealistického konfliktu. Souboj je příkladem realistického konfliktu, konflikt zde skutečně slouží jako prostředek k dosažení určitého cíle (například smytí urážky, vykonání pomsty apod.). V případě nerealistického konfliktu se

---

⁵⁵ MILLS, Charles Wright. *Sociologická imaginace*. 1. Praha : Mladá fronta, 1968. 224 s. ISBN neuvedeno, 23-009-68. s. 145.

stává akt agrese cílem sám o sobě. Je přitom podružné, na kom se nahromaděná agresivita vybije. U nerealistického konfliktu se objekt stává terčem agrese pouze shodou okolností, agrese se může lehce přenést na objekt jiný. Nerealistický konflikt je v jistém smyslu nenasytý. Žádné vítězství ho neukončí, agresor vždy nalezne nový cíl. Realistický konflikt ustává, je-li dosaženo cíle. Zdroje nerealistických konfliktů leží v psychické oblasti, vyrůstají z deprivací a frustrací.⁵⁶

2.4. Tři významy spravedlnosti – Peter Fischer

Tři významy spravedlnosti vymezuje ve své práci *O spravedlnosti* Peter Fischer:

1. Spravedlnost jako vztah k sobě samému, a tedy i k jiným. Spravedlnost jako morální upřímnost. Jedinec je schopen dostát závazkům, které na sebe bere. Uvažujeme zde o závazcích ze smluv mezi jednotlivci, tedy o spravedlnosti směny.
2. Spravedlnost jako způsob konání vyjadřuje poměr člověka k sociálnímu celku, řeší spravedlnost zákonů a procesních pravidel. Spravedlnost může charakterizovat nestrannost justice. Spravedlnost jako odplata a odstrašení mají význam jako stabilizující funkce sociálního svazku.
3. Spravedlnost jako strukturu lidských vztahů, rozdíleci spravedlnost, čili spravedlnost sociální nebo komutativní. Distribuce statků představuje vztah společnosti k jednotlivcům, jedná se o vzájemnou povinnost, která je institucionalizována a také prosazována.⁵⁷

2.5. Distributivní a komutativní spravedlnost – Klaus Günther

Distributivní spravedlnost potřebuje kritéria, podle kterých se společnost řídí při spravedlivém rozdělování a tato kritéria musí být samozřejmá a nesporná, nenapadnutelná. Naproti tomu opravná neboli komutativní spravedlnost posuzuje členy společenství formálně stejně, rovnost je matematicky daná. Člověk, jenž utrpěl ztrátu, musí být odškodněn,

---

⁵⁶ Keller, 2004, s.46–49.

⁵⁷ FISCHER, Peter. O spravedlnosti. In BAKEŠOVÁ, Alena ; VELEK, Josef . *Spor o spravedlnost*. 1. Praha : Filosofia, 1997. s. 160. ISBN 80-7007-115. s. 53-60.

ztráta mu musí být nahrazena tím, kdo ji způsobil. Před zákonem jsou si všichni rovni. Mezi lidmi existuje rovnost i rozdílnost a nespravedlivé by bylo zacházet s nimi stejně bez ohledu na rozdílnost a rovněž tak nespravedlivé by bylo posuzovat je rozdílně v ohledu, ve kterém jsou si rovni.⁵⁸ „*Mír vládne tehdy, když každý dostane to, co mu náleží, a vztah dávání a brání je vyrovnán. Ten, kdo získává víc, než mu patří, narušuje řád rovnováhy, v níž se ve svém klidu ustálila příroda jako celek. Ten, kdo narušuje tento jemně vyvážený řád, pokouší mstící moc osudu, který se opět postará o vyrovnání.*“⁵⁹

2.6. Koncept sociální spravedlnosti – Peter Koller

Převládající představa sociální spravedlnosti zahrnuje požadavky právní rovnosti, občanské rovnosti, demokratické rovnosti, sociální rovnosti šancí a hospodářské rovnosti v rozdělování. Tato speciální práva a povinnosti jsou platné pouze v určité společnosti vůči jiným osobám nebo vůči společnosti jako celku a můžeme je označit za občanská práva a občanské povinnosti. V úvahách o distributivní spravedlnosti lze rozlišit dvě představy o spravedlnosti v rozdělování, antickou a novověkou. Antické chápání vyjadřuje, že se členové společnosti mají dělit o statky a břemena proporcionálně ke své vážnosti. Tato může být určena například jejich původem, sociálním postavením, zásluhami, nabytými právy. Novověké teorie zastávají názor, že jsme se všichni narodili sobě rovni a nikdo si tudíž nemůže nárokovat privilegia. Nerovné rozdělování práv a povinností je přípustné, jen pokud je obhájeno všeobecně přijatelnými důvody, že nerovné rozdělení je v zájmu všech členů společnosti. Zvýhodňování osob, které mají pro společnost větší přínos za lepší výkony nebo zásluhy, má motivovat zúčastněné k společensky více žádaným výkonům. Zohledněny jsou i zvláštní potřeby lidí. Zde je pro zúčastněné záruka, že v případě potřeby nebo omezeného výkonu mohou od ostatních účastníků očekávat podporu.⁶⁰

---

⁵⁸ GÜNTHER, K. O spravedlnosti. In BAKEŠOVÁ, Alena ; VELEK, Josef . *Spor o spravedlnost*. 1. Praha : Filosofia, 1997. s. 160. ISBN 80-7007-115. s.15-50.

⁵⁹ Günther, K. In Bakešová et al., s. 15-16.

⁶⁰ KOLLER, P. O spravedlnosti. In BAKEŠOVÁ, Alena ; VELEK, Josef . *Spor o spravedlnost*. 1. Praha : Filosofia, 1997. s. 160. ISBN 80-7007-115. s. 83-104.

3. Spravedlnost z pohledu politologie

Prameny mezinárodního práva hovoří o rovnosti států, ovšem skutečnost tomu neodpovídá. Ekonomické a politické vlivy se v mezinárodní spravedlnosti projevují zřetelněji, než uvnitř států západního světa. Vyspělé státy mají ucelené právní systémy a všichni občané daného státu musí mít společností garantováno právo domoci se spravedlnosti. Ústavy všech vyspělých států deklarují základní lidská práva, i přesto se hrozivě rozrůstá počet lidí bez domova, bez lidské důstojnosti. Mnohdy jsou to lidé psychicky nemocní, kteří se jaksí vytratili z pozornosti státních institucí. Přesto mají aspoň nějaká práva, třeba právo nebýt zavražděni, týráni, sexuálně zneužíváni a dostane se jim lékařské pomoci. V mezinárodním měřítku ovšem jsou lidé, kteří nikoho nezajímají, a jsou jich miliony. V této kapitole práce popisuje chudobu a pomoc od vyspělého světa, dále budou přiblíženy případy genocidy a etnického vyhlazování jako naprosto extrémního porušování spravedlnosti. Kapitulu uzavře téma globalizace.

3.1. Chudoba a mezinárodní humanitární pomoc

Pojednávat o spravedlnosti beze zmínky o chudobě a lidských útrapách značí přehlížení nespravedlnosti a bezpráví každodenně ničící životy nevinných lidí, kteří mají smůlu a narodili se třeba v Africe nebo v chudinské čtvrti bohatého západního města. Úvahy o spravedlnosti, které chudobu přehlíží a nezmiňují, mohou působit ploše a neúplně. O to silnějším dojmem pak působí práce Williama Easterlyho, Břímě bílého muže. Easterly vidí dvě tragédie chudých tohoto světa. Jednou z nich jsou nemoci, které zabijí miliony dětí. Druhou tragédií Easterly vidí v neschopnosti západního světa najít řešení, ač v uplynulých padesáti letech poskytl 2,3 trilióny dolarů za mezinárodní pomoc. Tragédií vidí v chybném způsobu, s nímž Západ tradičně přistupuje k řešení problémů světové chudoby.⁶¹ „Pokud mají bohaté země v úmyslu pro zmírnění první tragédie něco udělat, musejí se začít zabývat tou druhou. Jinak dnešní vlna snahy pomoci světu zbavit se chudoby jen projde stejným cyklem jako všechny předchozí: od idealismu a velkých vyhlídek přes neuspokojivé výsledky až k cynickému odporu.“⁶² Zastánce tradičního způsobu pomoci, kterým chybí konstruktivní přístup k rozvojové pomoci, nazývá Easterly *plánovači*. Těm,

---

⁶¹EASTERLY, William Russell. *Břímě bílého muže : Proč pomoc Západu třetímu světu selhává*. 1. Praha : Academia, 2010. 454 s. ISBN 978-80-200-1776-5. r. 13 - 14

⁶²Easterly, 2010, s. 15.

co prosazují změnu a alternativní přístupy, říká *hledači*. Plánovači informují o svých dobrých úmyslech, ale nemotivují lidi k jejich uskutečňování, vyvolávají naděje, ale necítí zodpovědnost za jejich naplnění. Plánovači se domnívají, že znají odpovědi, soudí, že bída je technický problém, který se dá s jejich pomocí vyřešit. „*Plánovači nahoře nemají potuchy o tom, co je dole... nikdy se nedozvědí, jestli to, co bylo třeba, bylo i dodáno.*“⁶³ Hledači se snaží najít fungující nástroje, přijímají zodpovědnost za to, co udělají, zjišťují potřeby, přizpůsobují se místním podmínkám, chtějí vědět, co se děje dole. Hledač je přesvědčen, že bídu způsobuje celá řada vzájemně propojených faktorů a doufá, že metodou pokusu a omylu najde způsob jednotlivé problémy řešit. Věří, že lidé, kteří znají problémy zevnitř, mohou díky svým vědomostem přicházet s řešeními a především, že většina řešení musí vyjít zevnitř. „*Chudí neumírají jen proto, že si svět jejich bídy nevšímá. Umírají také proto, že jim ti, kdo o ně zájem projevují, nedokážou účinně pomoci.*“⁶⁴

Jedním z největších nedostatků dnešní mezinárodní pomoci je chybějící zpětná vazba, nezbytné je také zodpovídat se. Rozvojové agentury musí nést zodpovědnost za konkrétní nesplněné cíle. Hlas chudých není slyšet, nemají moc prosadit své potřeby. Bohatí mají moc a o chudých vědí málo. Bohatí lidé vyžadují velké činy, které vyřeší velké problémy, je to jejich způsob, jak projevit soucit s chudými. Velké plány vymyšlené shora bohaté lidi uspokojí. Úsilí vyplývané na velké plány představuje ještě větší tragédii, když si uvědomíme naléhavost jednoduchých potřeb chudých. Bohatí chtějí rozhodovat a navrhovat řešení. Máme právo rozhodovat, koho nechat žít? Platit drahou léčbu AIDS nebo léčit spalničky a průjmy malých dětí? V roce 2002 zemřelo na spalničky a další dětské nemoci, infekce dýchacího ústrojí, malárii, tuberkulózu, průjmová onemocnění 15,6 miliónu lidí, na AIDS 2,8 miliónu. Spoustě úmrtí by se dalo předejít mnohem levněji, než stojí léčba AIDS a pomoci tak mnohem většímu počtu trpících.⁶⁵ „*Zpochybňovat léčbu AIDS znamená v bohatých zemích politickou sebevraždu. To je moc špatné – rozhodovat by mělo to, co chudým nejvíce pomůže, nikoli to, co se v bohatých zemích nejlépe politicky prodá.*“⁶⁶ Nikdo se chudých Afričanů neptá, zda chtějí, aby se většina peněz z pomoci utratila za léčbu AIDS nebo jejich pomocí léčit mnoho jiných nemocí. Mnoho pracovníků Světové

---

⁶³ Easterly, 2010, s. 16.

⁶⁴ Easterly, 2010, s. 18.

⁶⁵ Easterly, 2010, s. 259.

⁶⁶ Easterly, 2010, s. 257.

zdravotnické organizace (WHO) nedokáže pochopit, že mnohem víc životů mohou zachránit tím, že peníze věnují na jiné zdravotnické programy včetně prevence AIDS, než když se rozhodnou použít je na léčbu AIDS. Vlastní práce se musí odehrávat na poli prevence. Dárci se málo zajímají o výzkum sexuálního chování, jež šíření AIDS způsobuje. Skutečné zájmy chudých se mívají s politikou bohatých.

Také se trvá na nutnosti spolupráce s vládami, spoustu prostředků určených na pomoc tak spolykají přebujelé zdravotnické úřady jednotlivých zemí. Také korupce v těchto zemích zapřičiňuje, že se léky financované z prostředků na rozvojovou pomoc prodávají na černém trhu. Studie z Kamerunu, Guiney, Tanzanie a Ugandy odhadují tyto ztráty na 30 – 70 procent.⁶⁷ Kolem katastrofy AIDS v Africe se najdou i hrdinové. V Sowetu například pomáhá skupina HIVSA, která se zabývá malými věcmi, jež však dokáží něco změnit. Poskytuje lék nevirapin, který zablokuje přenos viru HIV z matky na novorozence a podporuje další programy pro matky nakažené HIV. Z hlediska ceny je to ve srovnání s jinými způsoby léčby AIDS zásah vysoce efektivní.

POLITICKÉ KRIZE V ZEMÍCH TŘETÍHO SVĚTA

Politické krize zemí třetího světa podle Easterlyho zapřičinili dávno zapomenutí kolonizátoři. Za účelem zvýšení vlastního vlivu nebo s cílem ovládnout začal Západ lidi směřovat a posouvat území. Dokonce i po dekolonizaci si Západ hrál s lidmi, aby si pojistil bezpečnostní cíle a mařil snahu lidí zvolit si svůj osud. Západ věnoval nějaké území určité skupině lidí, i když si na ně odedávna činila nárok jiná skupina. Západ narýsoval hranice tak, že rozdělil etnické skupiny na více částí a zároveň vytvořil menšinové problémy ve dvou i více nově vzniklých státech. Západ spojil do jednoho státu dvě či více skupin odedávna znepřátelené. Anebo také rozdělil stát s velkým vlivem.⁶⁸ Mezinárodní vojenské mírové operace k nastolení univerzálního míru, demokracie, lidských práv a prosperity by měly nahradit skromnější cíle, jako například snaha zachraňovat nevinné civilisty před vražednými útoky.⁶⁹

---

⁶⁷ Easterly, 2010, s. 264–270.

⁶⁸ Easterly, 2010, s. 299–301.

⁶⁹ Easterly, 2010, s. 344.

GENOCIDA A MEZINÁRODNÍ SPRAVEDLNOST

V současné době nemá mezinárodní právo žádná účinná ustanovení o genocidě. „Konvence o genocidě je velmi slabá, poprvé byla vynucena z důvodu potrestání v září 1998. Někteří právníci z oboru mezinárodního práva se domnívají, že pokud by jejím záměrem bylo nějakým závažným způsobem přispět k prevenci, pak by měla zahrnovat jazyk, jenž by někoho autorizoval k „použití všech nezbytných prostředků, totiž k použití vojenské síly.“⁷⁰ Ve své současné podobě pouze vybízí jakýkoliv stát, který chce zabránit genocidě nebo ji potrestat, aby se obrátil na Mezinárodní soudní dvůr, nikoho však k ničemu nezavazuje. Státy ji ve skutečnosti ignorují. „V dubnu 1994 s ohledem na Rwandu Rada bezpečnosti demonstrovala, že je zcela ochotná, pod tlakem USA a Belgie, nechat obyvatelstvo napospas dlouho očekávané a probíhající genocidě dokonce i tehdy, když na místě již disponovala sice malými, avšak rozšiřujícími se silami na udržení míru (s ochotným a schopným velitelem).“⁷¹ V současném mezinárodním právu a praxi OSN je opozice vůči genocidnímu státu záležitostí volby. „Mezinárodní trestní soud, proti němuž se agresivně staví USA, má genocidu ve své jurisdikci, avšak samozřejmě pouze jako záležitost jejího následného potrestání.“⁷² Shue dále uvádí, že členové RB OSN chápou a praktikují suverenitu jako neomezenou shovívavost vůči genocidním státům, důsledkem čehož je, že nikdo nemá žádnou povinnost zachránit oběti uvnitř. Shue považuje za neakceptovatelné, aby bohaté a mocné státy dovolili, aby jedno společenství zničilo jiné společenství. Současné mezinárodní právo vypadá tak, že: „... zatímco žádný stát by na svém teritoriu neměl provádět genocidu, tak žádný jiný stát a žádná mezinárodní organizace – zvláště Rada bezpečnosti – není zavázána cokoli podnikat.“ Stálí členové Rady bezpečnosti neudělali nic pro ukončení genocidy ve Rwandě, Burundi, nic účinného pro ukončení několik let probíhajících čistek v Bosně a nic pro ukončení „auto-genocidy“ v Kambodži v sedmdesátých letech minulého století. Francie organizovala ve Rwandě Operaci Turquoise, ale ta dělala víc pro záchranu vrahů než obětí.⁷³ „Francouzi motivováni strategickým zájmem udržet ve střední Africe francouzskou zónu, údajně ohrožovanou anglicky mluvícími tutsiovskými povstalci sehráli ve Rwandě hanebnou roli, když hutuským extremistům dodávali zbraně dokonce i po rozpoutání genocidy v dubnu 1994. Tehdy rovněž Francouzi evakuovali z Kigali

---

⁷⁰ SHUE, Henry. Omezená suverenita. *Filosofický časopis*. 2008, 6, s. 22. ISSN 0015-1831. s. 820.

⁷¹ Shue, 2008, s. 820.

⁷² Shue, 2008, s. 821.

⁷³ Shue, 2008, s. 822.

zaměstnance velvyslanectví a francouzské občany, některé spojence z hutuské elity, a dokonce i psa z ambasády, avšak Tutsie, kteří tam byli zaměstnáni, ponechali jejich osudu.“⁷⁴ „Jedna věc je, když těm, kdo nejsou našimi krajany, připisujeme výrazně menší váhu, zcela jiná věc je, když jim nepřipisujeme vůbec žádnou váhu.“⁷⁵ Shue podává výstižné hodnocení stavu morálky „vyspělého“ západního světa: „... nakonec se ukázalo, že náš sociální svět je hluboce zvrácený.“⁷⁶ „Někteří lidé nemají účinné právo nebyt zabiti; to by mimo jiné znamenalo existenci hluboké nerovnosti.“⁷⁷ Shue je přesvědčen, že bylo možné ospravedlnit oběti několika vojáků pro potlačení genocidy a záchranu statisíců obyvatel Rwandy. „My všichni jsme lidské bytosti, ale „lidství“ nás nespojuje.“⁷⁸

3.2. Globalizace

Mezinárodní měnový fond globalizaci definuje jako rostoucí ekonomickou vzájemnou závislost zemí ve světovém měřítku v důsledku rostoucího objemu a druhu přeshraničních transakcí zboží, služeb a toku mezinárodního kapitálu, jakož i rychlejšího šíření technologií. Globalizace je vnímána jako soubor ekonomických aktivit a procesů, které ovšem vyvolávají celé řady společenských důsledků.⁷⁹ Významný americký politik, poradce amerických prezidentů Forda a Nixona, Henry Kissinger na přednášce na Trinity College v Dublinu definoval globalizaci takto: „Základním problémem je, že to, co se nazývá globalizace, je ve skutečnosti jiný název pro dominantní roli Spojených států.“⁸⁰

Za klady globalizace se považuje růst objemu obchodovaného zboží, rychlost a komplexnost přímých investic, ekonomický růst původně rozvojových zemí, růst spotřeby, vznik homogenní střední třídy odborných elit v Asii a Latinské Americe, vznik nových útvarů nadnárodního charakteru (Evropská Unie, NAFTA, euroregiony), vznik

---

⁷⁴ Easterly, 2010s. 342.

⁷⁵ Shue, 2008, s. 823.

⁷⁶ Shue, 2008, s. 824.

⁷⁷ Shue, 2008, s. 825.

⁷⁸ Shue, 2008, s. 829.

⁷⁹ MEZŘICKÝ, Václav, et al. Úvod: Peripetie procesu globalizace. In *Globalizace*. 1. Praha : Portál, 2003. s. 19. ISBN 80-7178-748-5. , s. 9.

⁸⁰ KISSINGER, Henry, Social Justice and Globalization: Are they Compatible?, [online]. Dublin, 12. 10. 1999. [cit. 2011-06-22]. Monthly Review. Dostupné z WWW: < <http://www.monthlyreview.org/0602gindin.htm>.

navenek otevřené kultury, tzv. druhé moderny.⁸¹ Do výčtu negativních dopadů globalizace patří nekontrolovatelný transfer finančního kapitálu, který představuje riziko ekonomických kolapsů, nerovný společenský růst. Mimo spotřební explozi zůstává 20% nejchudších světa, tj. 1,2 miliardy lidí, spotřeba v některých těchto společnostech dále klesá. 20% zemí s nejvyššími příjmy se podílí na 86 % celkových soukromých výdajů na spotřebu, naopak nejchudších 20 % populace se na těchto výdajích podílí pouhým 1,3%. V rozvinutých průmyslových zemích rostou rozdíly v příjmech. Roste nebo neklesá nezaměstnanost v rozvinutých průmyslových zemích, což je způsobeno zejména přesunem výrob a služeb do zemí světové semiperiferie a periferie. Globalizace oslabuje roli národního státu. Země s méně přísnými požadavky na ochranu životního prostředí a s významnými zásobami přírodních zdrojů jsou cílem aktivit nadnárodních společností. Destrukce tradičních zemědělských praktik a struktur zemědělské výroby má negativní důsledky pro ekologickou stabilitu. Negativně působí i na sociální strukturu a soudržnost tradičních venkovských společností. Zároveň se zvyšuje závislost těchto zemí na zahraničních trzích, zejména trzích průmyslově rozvinutých států.⁸²

EKOLOGICKÝ DOPAD GLOBALIZACE

K nejaktuálnějším ekologickým problémům světa patří především globální nedostatek vody a potravin a nedostatek energetických zdrojů, především ropy. Klimatické změny zapříčiňují zvýšený výskyt tornád, tsunami, extrémní sucha, tání ledovců. Růst globální teploty může v důsledku znamenat posun vegetačních pásem, a tedy hrozbu pro výrobu potravin a také zatopení hustě osídlených oblastí. Nedostatek vody má již dnes globální charakter. Asi jedna miliarda lidí nemá přístup k zdravotně nezávadné pitné vodě. Hladiny podzemních vod v některých zemích klesají o 1-3 m ročně. Zmenšuje se plocha zemědělské půdy, v důsledku toho se snižuje produkce potravin. Existují odhady, že kolem roku 2030 Čína sama spotřebuje veškeré obilí obchodované na světových trzích. Podle

---

⁸¹ Mezřický, 2003, s. 10-11.

⁸² Mezřický, 2003, s. 10-11.

odhadů OSN nehrozí do konce století nedostatek zdrojů ropy, avšak Světová energetická rada připouští, že v období 2020 – 2030 bude situace v zásobování ropou vážná.⁸³

3.3. Mezinárodní vztahy

Globalizace je více než čistě ekonomický jev. Ovlivňuje nejen pohyb kapitálu a zboží, ale také výměnu lidí a myšlenek. Globalizace zpravodajství, jehož symbolem je CNN, mění místní zprávy na světové, a vytváří tak globální vědomí. Regionální zájmy nemohou být izolovány od globálních, oslabuje se suverenita států, stávají se závislémi. Mění se povaha mezinárodních vztahů. Jedni vítají možnost, že se USA stanou neformálním hegemonem, pro druhé představuje globalizace pouhou zamaskovanou amerikanizaci - novou ideologii, která v podstatě legitimizuje převahu určité mocnosti. Pro ty je potom klíčovým strategickým cílem klást globalizaci odpor. Jak může jedna mocnost rozhodovat za zbytek světa a zároveň tvrdit, že legitimita spočívá na demokratickém konsenzu, ne na síle? V mnoha rozvojových zemích tento protiklad vzbuzuje podezření, že globalizace není v podstatě nic jiného, než ideologie, která má podepřít nároky USA, jako světové velmoci. S technologickým rozvojem zbraní - dálkově řízených střel a zbraní hromadného ničení - se vzdálenosti zmenšují, stírají se hranice. Zeměpisná poloha je jen údajem na mapě, žádné místo na světě není proti globálnímu dosahu zbraní chráněno. Zbraně hromadného ničení mohou dát i malému lokálnímu konfliktu globální rozměr, který nemůže být ignorován. Na druhou stranu to může zvýšit neochotu Západu intervenovat, protože se zvyšuje riziko použití těchto zbraní.⁸⁴

„Hodnoty souvisící s politickým problémem vytváření dějin jsou ztělesněny v prométheovském ideálu člověka jako jejich tvůrce. Tomuto idálu hrozí dvojí nebezpečí: Na jedné straně mohou dějiny probíhat bez účasti lidí, vzdají-li se lidé nadále podílu na jejich vytváření a nechají-li se jimi vléci. Na druhé straně mohou být dějiny opravdu vytvářeny – avšak úzkými kroužky elity bez odpovědnosti vůči těm, kteří musí nést důsledky jejich rozhodnutí nebo jejich chyb.“⁸⁵

---

⁸³ Mezřický, 2003, s. 17-18

⁸⁴ NOVÁK, Arnošt. *Globální problémy* [online]. 1998 [cit. 2011-06-22]. Globální otázky. Dostupné z WWW: < <http://www.darius.cz/globe/glob26.html> >.

⁸⁵ Mills, 1968, s. 149.

4. Spravedlnost v právu

Spravedlnost práva souvisí nejen s kvalitou zákonů, ale též s vymahatelností, dostupností a srozumitelností práva, rychlostí soudů, návaznosti na práci policie, procesními chybami atd. V právním státě by měl mít každý občan přístup k právní pomoci, za což je stát odpovědný. Literatura právní filozofie a etiky práva vyznívá jako oslava práva. Skutečnost ovšem není zdaleka ideální. Jak již úvodní věta naznačuje, bude se následující část práce zabývat problematickými oblastmi práva. V dalším textu jsou uvedeny překážky spravedlnosti v právním systému naší země. V první části se tato kapitola zabývá spravedlností ve vymahatelnosti práva a restorativní justicí. Dále se práce dotkne mezinárodního práva, mezinárodního práva humanitárního a mezinárodních trestních tribunálů.

4.1. Vymahatelnost práva

Sociálně slabí lidé v České republice mají velmi omezenou možnost domoci se svých práv obzvláště proti silnějším (například zaměstnavateli, nájemci bytu či dodavateli energií a služeb). V obrovském, nepřehledném počtu zákonů se občan ztrácí, nezná svá práva a povinnosti. Stát má alibi: „*Neznalost zákona neomlouvá.*“ Často mají i právníci protichůdná stanoviska k řadě zákonů, občan nemá šanci. „*Každý druhý den začíná platit nový zákon*“, časté jsou novelizace, chybou zákonodárců vejdou v platnost i zákony, které nejsou jasné a umožňují různý výklad.⁸⁶ Soudní výlohy, odměny advokátů a exekutorů mohou mít na život chybujícího a zákona neznalého nebo nedbalého občana zničující účinek. Dopátrat se, jakou odměnu si může účtovat advokát, a porozumět výpočtu advokátní odměny, je velmi obtížné. Člověk musí spoléhat na poctivost svého právního zástupce. Zato státní inspekce kontrolují obchodníky, jestli mají správně a zřetelně vyznačené ceny.

Stát v zájmu urychlení soudních řízení a zlepšení vymahatelnosti práva delegoval svoji pravomoc a zároveň i povinnost na soukromé subjekty, exekuční úřady a rozhodce, čímž zapříčinil mnoho jiných nespravedlností. Praktiky v praxi exekutorů již donutily zákonodárce k razantní změně exekučního zákona. V České republice také působí řada tzv.

⁸⁶ NĚMCOVÁ, Miroslava. *ODS : Občanská demokratická strana* [online]. 2007 [cit. 2011-06-23]. Vymahatelnost práva v České republice. Dostupné z WWW: <
<http://www.ods.cz/vysocina/clanky.php?clanek=457%29> >.

rozhodcovských společností, což je silně kritizováno ze strany odborné veřejnosti. Rozhodcem může být občan České republiky, který je zletilý a způsobilý k právním úkonům.⁸⁷ Žádnou odbornost pro výkon této funkce zákon nevyžaduje. Rozhodci jsou oprávněni rozhodovat o své pravomoci.⁸⁸ Odborníci poukazují také na problém prokazatelnosti vztahu mezi rozhodcem a žalobcem zakládajícím podjatost rozhodce. „Prokazatelnost těchto „skrytých dohod“ připomínajících korupční jednání, při kterém dvě strany ze spolupráce těží a strana třetí, buď o spolupráci neví vůbec, popřípadě se proti této spolupráci není schopna účinně bránit, je velmi složitá.“⁸⁹

4.2. Důvěryhodnost práva

„... to základní, co ovlivňuje vztah veřejnosti k justici, je, že občané mohou mít pocit, že spravedlnost funguje jaksi „padni komu padni“. Třeba se mi to v tom konkrétním sporu nemusí líbit, ale je to ve všech případech zhruba stejné a nemůže to být nebo zpravidla nebývá to ovlivňováno nějakými úplně jinými faktory. Ale ta realita je úplně opačná.“⁹⁰ říká advokátka a politička, Hana Marvanová. Velkým problémem české justice jsou lhůty. Spravedlnost, která přijde pozdě, není spravedlností. Marvanová dále upozorňuje, že práva poškozených jsou naprosto na okraji, v přípravném řízení nemají skoro žádná práva. Roky trvá, než se mohou přihlásit o náhradu škody a když dostanou rozsudek, že jim byla způsobena škoda, zase roky čekají. Zde vidí Marvanová problém nejen v justici, ale především v zákonech.⁹¹ „Určitou slabinou práva je ale to, že nedokáže někdy dostatečně pružně reagovat na proměny člověka.“ Zde je příkladem dolní hranice trestní odpovědnosti a nedostatečnost zákona v případech závažné trestné činnosti dětí.⁹²

⁸⁷ ČR. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů 216/1994 Sb.. In 216. 1994, 67, s. 1. § 4.

⁸⁸ ČR. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů 216/1994 Sb.. In 216. 1994, 67, s. 1. §15.

⁸⁹ FALTUS, Michal. „Slabiny“ zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Brno, 2010/2011. 67 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/206865/pravf_m/Diplomova_prace_M._Faltus.pdf?lang=en%29>.

⁹⁰ MARVANOVÁ, Hana. Nedostatky justice v ochraně práv poškozených. In BERÁNEK, Stanislav, et al. *Transparentnost a důvěryhodnost výkonu spravedlnosti : sborník z konference konané 4.12.2008 [v Praze]*. 1. Praha : Transparency International - Česká republika, 2009. s. 5. ISBN 978-80-87123-07-2.

⁹¹ Marvanová, In Beránek et al., 2008, s. 104-105.

⁹² MARŠÁLEK, Pavel. *Právo a společnost*. 1. Praha : Auditorium, 2008. 258 s. ISBN 978-80-903786-8-1. s. 101.

4.3. Restorativní justice

Restorativní (obnovující) justici chápeme jako určitý koncept zacházení s pachatelem, který je odlišný od klasické retributivní (trestající) justice. Spáchání trestného činu narušuje rovnováhu vztahů mezi lidmi. Je potřeba zachovat úměru mezi spáchaným trestným činem a odpovědí na něj. Poškozenému se má dostat satisfakce, pachatel má odčinit, co spáchal. Retributivní justice zastává názor, že náprava činu spočívá v omezení a újmě pachatele. V praxi se mnohdy projeví opačný účinek u pachatele i poškozeného. Koncept restorativní justice vznikl jako snaha o doplnění a rozšíření možností nedostatečné trestní justice, která vyčerpala své možnosti. Restorativní právo má za cíl narovnání mezi pachatelem a obětí, rodinou oběti a za účasti blízkých oběti. Klíčová rozhodnutí by měla pocházet od lidí, kterých se trestný čin týká. Oběti má přinést odškodnění, pachateli poučení a milost. Pokud pachatel nespolupracuje, je třeba rozhodnutí vnějších orgánů. Pokud má pachatel převzít skutečnou osobní odpovědnost, nikoli pouze formálně trestně právní odpovědnost, musí si nejprve plně uvědomit a přiznat svoji vinu a porozumět důsledkům svého jednání. Pokud někdo spáchá trestný čin, je proti němu v rámci trestního práva daného státu zahájeno trestní řízení, následuje trest, který ukládá soud. Zpravidla je trest potupou a degradací. Vnímání přiměřenosti trestu se liší v různých kulturách a mění se. Původním chápáním trestu byla odplata a vyrovnání.

Právo msty měla rodina a komunita, později převzal roli soudce stát. V našem právním systému platí primární ochrana státu před pachatelem, kteří ohrožují veřejný zájem, zatímco oběť má pasivní postavení. Tradiční pojetí trestní justice je také neoddělitelně spojeno s trestem odnětí svobody. Přeplněné věznice zatěžují státní rozpočet. Vězeňské prostředí namísto nápravy má devastující vliv na osobnost odsouzeného. Potlačuje jeho individualitu, způsobuje ztrátu pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování. Do popředí se také dostává otázka, zda jsou v klasické trestní justici náležitě reflektovány potřeby obětí trestných činů a zda je dostatečně zajištěna ochrana jejich práv. Nové viktimologicky orientované přístupy usilují o zlepšení postavení obětí v trestním procesu. Žádají lepší zajištění

práv oběti na odškodnění za újmu, kterou jim způsobilo trestné jednání pachatele a také, aby se jim dostalo přiměřené satisfakce.⁹³

„Snahy o vytvoření restorativní justice vycházejí z názoru, že tradiční trestní politika vyčerpala své možnosti a není schopna zabránit růstu kriminality ani řešit narůstající problémy trestní justice... Je však třeba upozornit, že zastánci restorativní justice jsou zejména sociologicky orientovaní kriminologové. Naproti tomu juristicky zaměření kriminologové upozorňují na nebezpečí, které může přinést přílišné uvolnění nebo opuštění klasických zásad trestního práva a trestního procesu pro ochranu základních lidských práv a svobod a pro ochranu společnosti.“⁹⁴ říká Zdeněk Karabec, člen komise Ministerstva spravedlnosti pro novou kodifikaci trestního zákona a trestního řádu.

K nerovnému postavení obětí trestných činů a státu Karabec⁹⁵ míní: *„Trestní justice by se měla výrazněji orientovat tak, aby kompenzace způsobené škody a satisfakce obětem trestného činu měla stejnou váhu jako ochrana společnosti.“⁹⁶ Práva obětí trestných činů jsou méně diskutována a řešena než práva pachatelů. Naše společnost prosazuje více své zájmy, čili ochranu společnosti, resocializaci pachatelů, ekonomickou tíži vězeňství pro společnost. Ochrana lidských práv se stala trendem poslední doby, ve jménu dobra a milosrdenství se společnost stará o pachatele více než o oběti jejich trestných činů. Vězeň má svá práva, jejichž dodržování je státem kontrolováno. Vězeň musí mít vyhovující podmínky, stravu, lékařskou péči, je postaráno i o využití jeho volného času. S tím ostře kontrastuje fakt, že náhradu škody musí oběť vymáhat v dalším, občansko právním soudním řízení. I když je oběti škoda soudem přiznána a pachateli určena povinnost škodu nahradit, v praxi se mnohdy možnost vymožení této náhrady jeví jako fraška. Připravuje se restituční (kompenzační) penologická teorie trestání, která zdůrazňuje skutečnost, že trest má především nahradit veškerou škodu, kterou oběť trestného činu utrpěla jednáním pachatele. Trest má umožnit obnovení narušených sociálních vztahů mezi pachatelem a jeho obětí a celou společností.⁹⁷*

---

⁹³ KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk, et al. *RESTORATIVNÍ JUSTICE : Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 119. ISBN 80-7338-021-8. s. 5- 8.

⁹⁴ Karabec, 2003, s. 8.

⁹⁵ Zdeněk Karabec působil v komisích Rady Evropy, pracoval jako generální ředitel Vězeňské služby ČR.

⁹⁶ Karabec, 2003, s. 19

⁹⁷ Karabec, 2003, s. 8.

4.4. Mezinárodní právo

V mezinárodním právu (dále MP) se za pravidla kogentní povahy (nepřipouštějící smluvní odchylku) považují zejména zákaz použití síly, zejména útočné války, zákaz udržování kolonialismu, zákaz porušování obecným MP chráněných lidských práv (zákaz genocidia, otroctví, rasové diskriminace, apartheidu a dalších zločinů proti lidskosti), zákaz značného znečišťování životního prostředí, obecný zákaz přivlastnění mezinárodních prostorů (volné moře, kosmický prostor, nebeská tělesa). Mezi základní zásady MP, tedy vysoce obecná pravidla chování obsažená v některém z pramenů MP, a tedy právně závazná, patří: zákaz hrozby silou nebo použití síly, mírové urovnávání mezinárodních sporů, nevměšování se do vnitřních záležitostí států, povinná spolupráce mezi státy, zásady rovných práv na sebeurčení národů, zásada svrchované rovnosti států, zásada poctivého dodržování mezinárodních závazků.⁹⁸ Konflikty mezinárodní jsou ovlivněny nejen samotným problémem, ale i politickou situací, ekonomickými zájmy, odlišností zvyklostí a odlišností právních systémů jednotlivých států. Vliv má také participace jednotlivých států na mezinárodních smlouvách, aktuálně platné právní úpravy atd. Současné MP představuje širokou úpravu zahrnující kromě diplomatického, mořského, válečného práva, také ochranu lidských práv, ochranu životního prostředí, odzbrojení, boj proti terorismu a další. Pro omezený rozsah práce jsou vybrána témata, která se nejvíce dotýkají lidskosti a nelidskosti.

DONUCOVACÍ PROSTŘEDKY V MEZINÁRODNÍM PRÁVU

Mezinárodní společenství postrádá ústřední výkonnou moc a dostatečně mocnou autoritu, která by vyvinula dostatečný tlak na subjekty MP, aby respektovaly jeho normy. Nátlak velmoci na menší stát většinou vedl ke změně chování donucovaného partnera. Donucení v současném MP zahrnuje jednak nátlakové chování (retorze), jednak opatření (represálie) jako svépomocné donucovací prostředky jednotlivých států. Retorze je nejmírnějším prostředkem donucovací svépomoci. Stát, který je provádí, nejedná v rozporu se žádným svým právním závazkem, ani nepřekračuje své kompetence. Retorzní opatření však ohrožují faktické zápisy donucovaného státu a jsou způsobilá tento stát citelně poškodit. Represálie představují přísnější formu protiopatření. Mají donutit stát, který

---

⁹⁸ HURBIŠ, František ; RUŽIČ, Dušan . *Mezinárodní právo*. Kunovice : Evropský polytechnický institut, 2009. 136 s. ISBN 978-80-7314-169-1. , s.42 – 43.

porušil svůj mezinárodní závazek, aby zanechal protiprávního chování, případně odčinil újmu. Represálie překračují hranici MP a stát, který je uplatnil, vědomě jednal v rozporu s některým svým mezinárodním závazkem. Represálie musí být prováděny v dobré víře (má jim předcházet marná výzva k ukončení protiprávního chování, nebo k odškodnění způsobené škody). Rozsah represálií musí být v konkrétní situaci přiměřený rozsahu a povaze prvotního protiprávního chování a újmy. Výkon represálií musí být ukončen ihned poté, kdy bylo dosaženo jejich záměru. Státy jsou povinny se vystříhat ozbrojených represálií. Státy se nesmí uchýlit k opatření, která by byla v rozporu s kogentními normami MP. Represálie nesmějí být uplatňovány ani v situacích, kdy se nabízí jiné prostředky sjednání nápravy. Velmi účinné jsou ekonomické represálie embargo a bojkot. Embargo znamená částečný nebo úplný zákaz vývozu surovin, výrobků a zboží do donucovaného státu. Bojkot vyjadřuje částečný nebo úplný zákaz dovozu surovin, výrobků nebo zboží ze státu, který porušil MP.⁹⁹ V současné době hrozí v důsledku sankcí hladomor obyvatelstvu Severní Koreje. Sankce byly na zemi uvaleny kvůli jadernému programu tamní vlády. OSN vyslala do země pozorovatele, kteří mají v nejbližších dnech předložit výsledky svého šetření. Potravinová krize v této zemi v roce 1995 usmrtila tři miliony lidí.

MEZINÁRODNÍ OCHRANA ZÁKLADNÍCH LIDSKÝCH PRÁV

Lidská práva se objevila v terminologii mezinárodního práva teprve po druhé světové válce. Do té doby mezinárodní společnost definovala práva jednotlivců jako přirozená práva nebo práva občana. K mezinárodně právnímu zakotvení základních lidských práv v došlo v Chartě OSN roku 1945. Základními mezinárodními dokumenty k ochraně lidských práv jsou Všeobecná deklarace lidských práv schválená VS OSN roku 1948, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1977, Deklarace o životním prostředí (1972), Úmluva o politických právech žen (1953), Úmluva o odstranění forem diskriminace žen (1979), Úmluva o státním občanství vdaných žen (1957), Úmluva o právech dítěte (1989), MOP (1919 - mezinárodní pracovní právo), Deklarace o odstranění všech forem rasové diskriminace (1963), Deklarace OSN o právech osob, náležejících k národnostním, etnickým náboženským a jazykovým menšinám (1992).¹⁰⁰

---

⁹⁹ Hurbiš, Ružič, 2009, s. 53–55.

¹⁰⁰ Hurbiš, Ružič, 2009, s. 57–58.

MEZINÁRODNÍ HUMANITÁRNÍ PRÁVO

Mezinárodní humanitární právo (dále MHP) zahrnuje ženevské právo sloužící k ochraně obětí ozbrojených konfliktů a haagské právo, které reguluje ozbrojené konflikty zákazem určitého chování za ozbrojeného konfliktu z hlediska prostředků, metod apod.¹⁰¹ Ve vztahu mezi MHP a mezinárodním trestním právem, humanitární právo bylo vytvořeno k regulaci chování nestátních aktérů a mezinárodní trestní právo jim zajišťuje individuální odpovědnost.¹⁰² V MHP se do popředí dostávají především mezinárodní organizace, ať už OSN, Evropská unie, Africká unie, NATO, státy už nejsou výlučnými aktéry. Závazností MHP se zabývá OSN od 50. let, kdy OSN na rozdíl od Mezinárodního výboru červeného kříže (MVČK) odmítala přímou aplikaci MHP v mírových operacích OSN. V 90. letech došlo k ná-růstu mírových operací OSN a vyvstala tak potřeba přehodnocení postoje OSN k MHP. Tradiční pasivní role klasických operací k udržení míru byla nahrazena aktivnějšími operacemi peacemakingu.¹⁰³

MEZINÁRODNÍ PRÁVO A OZBROJENÉ KONFLIKTY

Dnešní právo ozbrojeného konfliktu vznikalo v období symetrického způsobu vedení boje, kdy proti sobě stojí armády disponující srovnatelnými vojenskými a ekonomickými kapacitami a používající stejné metody boje. Ovšem dnešní konflikty jsou diametrálně odlišné. Jsou typické asimetrickou válkou – guerrillou, kdy se střetá na první pohled výrazně slabší s výrazně silnějším. V mezinárodněprávním smyslu se jedná o vnitřní ozbrojený konflikt. Trend poměru civilních obětí vůči ztrátám ozbrojených subjektů se dlouhodobě zvyšuje, počet civilních obětí až desetinásobně převyšuje ztráty ozbrojených aktérů. Odhady však mluví o dvojnásobku.¹⁰⁴ Moderní zbraně, např. dálkově ovládaná kulometná hnízda, vozidla, bezpilotní letouny, jsou běžně používány na Blízkém východě, v Afgháni-

---

¹⁰¹ ŠTURMA, Pavel; ONDŘEJ, Jan. Univerzální jurisdikce a postih závažných porušení Ženevských úmluv z r. 1949 : Předmluva. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo - 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1816-6. s. 7.

¹⁰² ONDROVIČOVÁ, Jana. Problematika aplikovatelnosti noriem mezinárodného humanitárneho práva v kontexte súčasného mezinárodného práva. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619. s. 112

¹⁰³ FAIX, Martin. Operácie multinárodných síl a mezinárodné humanitárne právo. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619. s. 25-37.

¹⁰⁴ FOLTÝN, Otakar. Aktuální problémy provádění závazků MHP v době míru. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1816-6, ISSN 0323-0619. s. 39 – 41.

stánu a Iráku. Odpovědnost za porušení MHP se přesouvá na programátora zbraně, dokazování zavinění tak dostává zcela novou dimenzi. Zásadním způsobem se změní konflikty zahájením používání laserových zbraňových systémů. Překotný vývoj vojenských technologií může přinést nepředvídatelné škody, vývoj nanotechnologií a digitalizace bojiště bude znamenat zásadní změnu, jejíž důsledky na oblast aplikace práva ozbrojeného konfliktu lze částečně předvídat a „*velmi dobře ilustrují, kde jsou limity a především rezervy platného práva ozbrojeného konfliktu.*“¹⁰⁵ Existují teze, podle nichž právo zaostává za rozvojem vojenství. I nadále musí platit absolutní primát práva nejenom před vojenstvím, ale zároveň před politikou, která má vůči vojenství také prioritu. Na konto ozbrojených konfliktů lze dodat, že v občanské válce nelze natrvalo zvítězit zásahem zbraní zvenčí a už vůbec ne ve vojenských sestavách.¹⁰⁶

DONUCOVACÍ PROSTŘEDKY OSN

Neozbrojenými donucovacími prostředky je přerušení hospodářské komunikace a diplomatických styků k nimž členské státy vyzve Rada bezpečnosti OSN (dále RB). Ozbrojené donucovací prostředky se často odehrávají v součinnosti s regionálními organizacemi. Členské státy poskytnou vojenskou sílu, pomoc a služby, povolení k průchodu územím . Od roku 1956 jsou vysílány pořádkové a pozorovatelské mise OSN, tzv. modré přilby - ad hoc pomocné orgány RB nebo Valného shromáždění OSN (dále VS). K umístění je nutný souhlas územního suveréna. Mise mají nárazníkovou, pozorovatelskou, policejní a humanitární funkci.¹⁰⁷

MÍROVÉ OPERACE

Platnost MHP v kontextu mírových operací není bez rozporu a OSN a její členské státy se tímto zabývají několik let. Všechny členské státy OSN jsou smluvními stranami Ženevské dohody, OSN samotná smluvní stranou není. Operace zmocněné Bezpečnostní radou OSN jsou jistým způsobem osvobozené od obvyklé aplikace mezinárodního práva, závazky plynoucí z MHP jsou neaplikovatelné na členské státy účastnící se operací. V srp-

---

¹⁰⁵ Foltýn, In Šturma et al. s. 42.

¹⁰⁶ ČERNOCH, Felix. New strategy NATO kontra mezinárodní právo. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619. s. 189.

¹⁰⁷ Hurbiš, Ružič, 2009, s. 53–56.

nu 1999 generální tajemník OSN vyhlásil kodex Principů a pravidel mezinárodního humanitárního práva aplikovatelného na vojska OSN vedoucí operace pod velením a kontrolou OSN. Kodex uvádí hlavní ustanovení MHP a stanoví, že jsou aplikovatelné „na vojska OSN, kdy v stavu ozbrojeného konfliktu se takového konfliktu aktivně účastní jako kombantanti, v rozsahu a na dobu trvání této účasti.“ Dále zajišťuje, že ustanovení MHP „jsou obdobně aplikovatelná během donucovacích akcí nebo peacekeepingových operací, během kterých použití síly je legální z titulu sebeobrany.“¹⁰⁸ Status kombatantů podle pravidel MHP zajišťuje, že útok proti těmto osobám zakládá zločin podle Statutu ICC jen v situacích, kdy vojáci mírových operací „jsou oprávněni k ochraně civilistů a civilních objektu podle mezinárodního práva ozbrojených konfliktů,“¹⁰⁹ „z čehož jasně vyplývá, že se mohou účastnit mírových operací, během kterých takového postavení mít nebudou.“¹¹⁰ OSN, jejím orgánům a personálu jsou podle mezinárodního práva poskytnuty rozsáhlé imunity, které mohou být upraveny předpisy vydávanými pro konkrétní misi OSN.¹¹¹

NEW STRATEGY NATO A MEZINÁRODNÍ PRÁVO

Základem současného MP je princip státní suverenity zakotvený Chartou OSN.

Jestliže tzv. New strategy NATO prosazuje něco jiného a snaží se ho překrývat praporem ideálů hodnotově vyšších, zakládá tím antagonistickou rozpornost, byť by se oháněla obranou lidských práv nebo čímkoliv jim podobným. Jde o nebezpečný zneužitelný precedens. Aby klíčové mocnosti vedle oficiálních zdůvodňování vytvořily navíc patřičné mimikry, přistoupily k privatizaci bezpečnostních složek i ozbrojených sil, zpočátku zpravodajských služeb a ochranných jednotek, posléze logistického zajištění a nakonec i nasazení bojových. O to tady jde a půjde. Ve vztahu k MHP se imunity vztahují výlučně na kombatanty, jimiž kontraktori rozhodně nejsou. Vždyť operují v civilu - bez identifikačních znaků na uniformách - a tudíž i symboliky příslušnosti ke konkrétnímu státu jakožto subjektu mezinárodního práva. Z toho tudíž plyne, že pozbývají nároky na přiměřené hájení. Zhruba totéž lze vztáhnout i na expediční sbory podílející se na intervencích nejruznějšího ražení, neboť agrese zůstává agresí, i když dosáhne svých pochybných cílů. Proto je v mezinárodním právu velice přesně i přísně vymezena. Jejím účastníkem se stává každý, kdo je na ní nebo

---

¹⁰⁸ Ondrovičová, In Šturma et al. s. 113.

¹⁰⁹ Římský Statut ICC, 1998, čl. 8 (2)(b)(iii) In.: Ondrovičová Jana, In Šturma et al. s. 113.

¹¹⁰ Ondrovičová, In Šturma et al. s. 113.

¹¹¹ Ondrovičová, In Šturma et al. s. 114.

přímo v ní zainteresován třeba jen podporou. Proto neměl pravdu Cyril Svoboda, někdejší náš ministr zahraničních věcí, že přítomností českých zdravotníků, policistů či chemiků jsme nevstoupili do války se Saddámovým Irákem.¹¹²

PŘÍSLUŠNÍCI OZBROJENÝCH SIL USA

USA jsou zastáncem principu teritoriality, tzn. Že do pravomoci soudů konkrétního státu patří všechny trestné činy, které byly spáchány na území tohoto státu. Z hlediska mezinárodního práva je důležité zdůraznit, že územní princip je možností státu konat, není jeho povinností, pokud smluvní nebo obyčejové mezinárodní právo nestanoví jinak. Postavení amerických vojáků je specifické, protože v jejich případě USA uplatňuje personální princip. Princip aktivní státní příslušnosti je aplikovatelný v takovém případě, kdy je trestný čin spáchán sice na území jednoho státu, ale státním příslušníkem jiného státu. V takovém případě se nebere v úvahu místo, kde byl čin spáchán, ale osoba, která ho spáchala. Toto je v praxi USA ve vztahu k jiným státům předmětem tzv. SOFA nebo SOMA (Status of Forces/Missions Agreements) dohod nebo tzv. BIA (Bilateral Immunity Agreements). Tyto dohody uzavírají USA s těmi státy, na jejichž území posílají své vojenské jednotky, aby zajistili jejich vynětí z jurisdikční pravomoci daného státu, případně jejich odevzdání ICC. Zvláštní postavení vojáků USA upravil na vnitrostátní úrovni přímo Kongres USA, kdy roku 1950 přijal speciální vojenský trestní kodex UCMJ. Tento zákon se vykonává nařízením prezidenta USA, vykonávací rozkazy jsou sebrány v MCM. Právě tyto předpisy by se měly aplikovat na možné obvinění vojáků v případě podezření z válečných zločinů. Národní bezpečnost USA je velmi silný pojem. Příslušníci armády mají ze strany státu i společnosti velmi silnou podporu, která má i formu zvláštního soudního systému a hlavně formu nepřípustnosti toho, aby mohli být američtí vojáci vyšetřováni a trestně stíháni orgány jiného státu. V rámci vyšetřování je důležité stanovit, zda nejde o čin, o kterém může rozhodnout přímý nadřízený vojáka. Toto mimosoudní jednání se využívá v dost velké míře.¹¹³ Stíhání vojáků USA má dvě zásadní překážky, politickou a právní. Z hlediska politického je více než nepravděpodobné, že mi ministerstvo obrany USA souhlasilo, aby aktivní členy armády USA soudily „obyčejné“ soudy. Druhou z překážek je čl. 134 UCMJ, který

---

¹¹² Černochoch, In Šturma et al., s. 188.

¹¹³ GOLDUNOVÁ, Katarína. Příslušníci ozbrojených sil USA a trestněprávní stíhání válečných zločinů. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619. s. 53-55.

„... umožňuje jurisdikci vojenských soudů jen v těch případech federálních trestných činů, za které se neodsuzuje k trestu smrti. Zákon o vojenských trestných činech však jasně stanovuje udělení trestu smrti v takovém případě, kdy důsledkem trestného činu byla smrt oběti.“¹¹⁴

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁLY

Prvním mezinárodním vojenským tribunálem byl Norimberský tribunál, který působil po Druhé světové válce a soudil nacistické zločiny. V evropském povědomí je méně známý Tokijský tribunál, který byl zřízen v r. 1946 vyhlášením generála Mac Arthura. Z těchto základů čerpají všechny později ustavené mezinárodní trestní tribunály a byly tak položeny základy mezinárodního trestního soudnictví. V roce 1993 vznikl Mezinárodní trestní tribunál pro souzení zločinů spáchaných v bývalé Jugoslavii (ICTY), sídlo má v Haagu. Roku 1994 byl zřízen Mezinárodní trestní tribunál pro zločiny spáchané ve Rwandě (ICTR). ICTY a ICTR jsou soudy ad hoc a skončí svoji činnost po odsouzení závažných zločinů trestných podle mezinárodního humanitárního práva, jak jim ukládá jejich mandát, kterým je vybavila Rada bezpečnosti. V roce 2002 vznikl Mezinárodní trestní soud (ICC), sídlí také v Haagu. Je soudem se stálým mandátem.¹¹⁵

NORIMBERSKÝ TRIBUNÁL

Právním základem jeho vzniku byla Dohoda čtyř vítězných mocností po porážce nacistického Německa o stíhání a potrestání válečných zločinů. Hlavní zločinci podní ní měli být potrestáni společným rozhodnutím spojeneckých vlád, tj USA, SSSR, Francie, Anglie a byla otevřena k přístupu dalších vlád. Přistoupilo k ní i tehdejší Československo a dalších 18 států. Dohoda o společném postupu byla uzavřena na dobu 1 roku. Tribunál měl pravomoc soudit a trestat hlavní válečné zločince individuálně jako fyzické osoby nebo individuálně jako členy organizací. Podle Statutu byl mezinárodní tribunál zřízen k spravedlivému a rychlému trestnímu řízení s hlavními válečnými zločinci a k jejich potrestání. Tribunál soudil: a) zločiny proti míru, b) válečné zločiny a c) zločiny proti lidskosti, zejména vraždy, vyhlazování, zotročování, deportace a další nelidské činy spáchané proti ja-

¹¹⁴ Goldunová, In Šturma et al., 57.

¹¹⁵ JANŮ, Ivana. Mezinárodní spravedlnost : Tribunály OSN a Jihoafrická komise pravdy a usmíření. *Paměť a dějiny* [online]. 2010, 04, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: < <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1004/113-122.pdf> >. ISSN 1802-8241. s. 113.

kémukoliv civilnímu obyvatelstvu, před nebo během války nebo perzekuce na politickému, rasovému nebo náboženském základě nebo v souvislosti s jakýmkoliv zločinem v jurisdikci tribunálu bez ohledu na to, zda došlo k porušení domácího práva země, kde byly spáchány. Vůdcové, organizátoři, podněcovatelé a spoluviníci, kteří měli účast na formulaci nebo provádění společného plánu (Common Plan) nebo spiknutí ke spáchání některého ze zmíněných zločinů, byli odpovědní za všechny činy všech osob při provádění takového plánu. Doktrínu společného zločinného podniku (Joint Criminal Enterprise) používá i ICTY. Oficiální postavení obžalovaných, ať jako hlav států anebo členů vlády, nezprošťovala odpovědnosti ani nezmírňovala trest. Skutečnost, že obžalovaný jednal na rozkaz své vlády nebo představeného, ho nezbavovala individuální odpovědnosti, ale mohla být pokládána za polehčující okolnost při ukládání trestu. Pokud byla skupina či organizace, jíž byl obžalovaný členem, prohlášena za zločinnou, mohl každý signatářský stát stíhat její členy pro toto členství před vojenskými nebo okupačními soudy. Statut ve svém základu splňuje požadavky fair procesu i podle dnešních kritérií. Norimberský tribunál měl pouze jednoinstanční proceduru, soudil i v nepřítomnosti. Nejvyšším trestem byl trest smrti.¹¹⁶

ROZHODNUTÍ MEZINÁRODNÍCH TRESTNÍCH TRIBUNÁLŮ

V průběhu zhruba jednoho roku stanulo před tímto soudem 24 bývalých nacistických pohlavárů obžalovaných z trestných činů proti míru, válečných trestných činů a trestných činů proti lidskosti, spáchaných v průběhu 10 let trvajících nacistické diktatury. Všichni obžalovaní popírali svoji vinu. Z 24 obžalovaných bylo odsouzeno: 11 k trestu smrti, 3 doživotní trest, 3 zproštění obžaloby, ostatní odsouzeni k 10 až 20 letům.¹¹⁷ Tokijský tribunál poslal na smrt 2 premiéry a 5 generálů.¹¹⁸ Tribunál pro bývalou Jugoslávii za dobu své osmnáctileté existence obžaloval 161 osob a pravomocně odsoudil k datu 20. 6. 2009 celkem 120 osob. Za tímto výsledkem stojí současná zvýšená ochrana práv obviněných a obžalovaných. Možnost soudit v nepřítomnosti, za situace, kdy obžalovaný ví o tom, že je volán k odpovědnosti, a přesto je na útěku nebo se skrývá, existuje v mnoha právních řádech demokratických států. Důležité je, že důkazy, zejména svědecké výpovědi, jejichž přesnost plynutím času přirozeně mizí, jsou podchyceny a zaznamenány. Současný princip,

---

¹¹⁶ Janů, 2010, s. 113-115.

¹¹⁷ Janů, 2010, s. 113-115.

¹¹⁸ MAJERČÍK, Lubomír. Vyhodnocení efektivity trestních tribunálů pro Rwandu a bývalou Jugoslávii. *Global politics : časopis pro politiku...* [online]. 2003, 03, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/rwanda-jugoslavie%29>>. ISSN 1213-7685.

podle kterého nelze v nepřítomnosti soudit, v podstatě znamená hrozbu, že vina obžalovaných nebude prokázána.¹¹⁹ „Na nastolení spravedlnosti není nikdy pozdě, ale plynutí času působí kontraproduktivně proti jejímu zjednání. Oběti umírají a stárnou a přesnost jejich paměti bledne a oslabuje přesvědčivost jejich svědectví“¹²⁰

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁL PRO BÝVALOU JUGOSLÁVII (ICTY)

ICTY započal svoji existenci na základě Rezoluce 827 Rady bezpečnosti OSN z 25. května 1993, ICTY je pomocným orgánem Rady bezpečnosti OSN. Podle Rezoluce přísluší Radě Bezpečnosti určovat existenci jakékoli hrozby míru, porušení míru, aktu agrese a přísluší jí přijímat opatření k obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. ICTY je povolán k tomu, aby soudil a trestal trestné činy spáchané po 1. lednu 1991 na území bývalé Jugoslávie. Jeho jurisdikce má přednost před jurisdikcí národní, aplikuje mezinárodní humanitární smluvní právo a mezinárodní obyčejové právo. Do jurisdikce ICTY spadají 3 druhy zločinů podle mezinárodního práva, a to:

a) Válečné zločiny (jsou dvojí): 1. závažná porušování Ženevských úmluv a 2. porušení zákonů a obyčejů války, tzv. Haagské právo. Válečné zločiny mohou být spáchány pouze v podmínkách ozbrojeného konfliktu. V případě závažného porušování Ženevských úmluv musí mít konflikt mezinárodní charakter.¹²¹

b) Genocida může být spáchána jak v době války, tak v době míru. Článek 2 Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948 uvádí: „V této Úmluvě se genocidiem rozumí kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, ethnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou: a) usmrcení příslušníků takové skupiny; b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny; c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení; d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí; e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.“¹²²

c) Zločiny proti lidskosti jsou následující zločiny: vražda, vyhlazování, zotročování, deportace, uvěznění, mučení, znásilnění, perzekuce z politických, rasových a ná-

¹¹⁹ Janů, 2010, s. 115.

¹²⁰ Janů, 2010, s. 122.

¹²¹ Janů, 2010, s. 115-116.

¹²² Informační centrum OSN v Praze [online]. 2005 [cit. 2011-06-23]. Dokumenty OSN. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>>.

boženských důvodů a jiné nelidské činy. Trestné činy proti lidskosti musí být namířeny proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu a je vyžadováno, aby tyto zločiny byly spáchány v ozbrojeném konfliktu, který má buď mezinárodní nebo vnitrostátní charakter. Tato podmínka v Římském statutu ICC již není. Individuální trestní odpovědnost se vztahuje na osoby, které plánovaly, podněcovaly, nařizovaly, páchaly nebo jinak pomáhaly v plánování, přípravě nebo páchání zločinů. Je vyloučeno, aby pozice obžalovaného umožňovala snížení nebo vyloučení individuální odpovědnosti anebo zmírnění trestu. Odpovědnost nadřízeného je dána, pokud nadřízený věděl anebo měl důvod vědět, že podřízený chce páchat anebo již spáchal trestnou činnost a nadřízený nepřijal nezbytná a rozumná opatření, aby aktům podřízeného zabránil anebo pachatele potrestal. V aplikační praxi ICTY se toto ustanovení používá jak na vojenské, tak i civilní nadřízené. Fakt, že obžalovaný jednal na příkaz vlády či nadřízeného, jej nevyvíňuje, neoslabuje jeho vinu, ale může být považován za polehčující okolnost při vyměření trestu. Nejtěžší trest, který může ICTY uložit, je odnětí svobody na doživotí. Trest odsouzených ICTY je vykonáván ve státech, které s ICTY uzavřely smlouvu o výkonu trestu. Do září 2008 tuto smlouvu uzavřelo 17 států: Itálie, Finsko, Norsko, Švédsko, Rakousko, Francie, Španělsko, Německo, Dánsko, Spojené království, Belgie, Ukrajina, Portugalsko, Estonsko, Slovensko, Polsko, Albánie.¹²³

INSTITUT SPOLEČNÉHO ZLOČINNÉHO PODNIKU (JOINT CRIMINAL ENTERPRICE)

Doktrínu společného kriminálního podniku (JCE) dovodil odvolací senát ICTY. Vyšel z premisy, že přestože zločiny podle mezinárodního práva jsou páchány většinou kolektivně, je nutno jejich pachatele soudit individuálně. Úkolem obžaloby je prokázat před soudem individuální vinu pachatelů. Kdokoliv přispěje ke spáchání zločinu skupinou nebo některými jejími členy při provádění JCE, může být trestně odpovědný. Takováto interpretace je oprávněna samotnou podstatou mnoha mezinárodních zločinů, páchaných za válečných okolností. Většina těchto zločinů nevyplývala z kriminální dispozice jednotlivců, ale je manifestací kolektivní kriminality: zločiny jsou páchány skupinami, které postupují podle společného zločinného plánu nebo předlohy. Ačkoliv pouze někteří členové skupiny fyzicky spáchají zločin (vražda, vyhlazování atd.), účast a přispění dalších členů skupiny je často zásadní pro páchaný trestný čin. Morální váha těch, co participují, není často menší

---

¹²³ Janů, 2010, s.115.

než těch, kteří skutečně zločiny páchají. Mnoho případů válečných zločinů po 2. světové válce vycházelo ze zásady, že když dvě nebo více osob jedná společně, aby prosadily společný zločinný záměr, pak za zločiny, které spáchá kdokoliv z nich, jsou trestně odpovědni všichni členové skupiny.

ZPOCHYBŇOVÁNÍ LEGITIMITY ICTY

Legitimita ICTY byla zpochybňována při odvoláních Slobodana Miloševića, Radovana Karadžiče a dalších, kdy toto zpochybňování bylo založeno na názoru, že exekutivní orgán, kterým je Rada Bezpečnosti OSN, nemůže atrahovat pravomoci, které přísluší pouze VS OSN jako celku, kde by každý stát mohl uplatnit svoji nezávislou vůli, nebo prostřednictvím diplomatické konference s účastí všech států. S touto námitkou se tribunál vypořádal ve svém prvním rozhodovaném případě (Tadič), který na základě odvolání projednávala i odvolací komora (Appeal Chamber), která potvrdila pravomoci Rady bezpečnosti. K opodstatněnosti kroku vedla neudržitelná, katastrofální humanitární situace v bývalé Jugoslávii, za které bylo nutno jednat co nejrychleji. Cesta přes VS OSN či diplomatickou konferenci je velmi zdlouhavá.¹²⁴

PŘÍPAD BILJANY PLAVČÍCOVÉ

Zvláštním případem trestání nejtěžších zločinců pravomocně odsouzených Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii za zločiny proti lidskosti, je případ bývalé srbské prezidentky Biljany Plavšičové. Tato srbská nacionalistka a zastánkyně etnických čistek, docentka biologie, byla spolu s Radovanem Karadžičem členkou nejvyššího politického vedení Republiky srbské v Bosně a Hercegovině.¹²⁵ Byla odsouzena k 11 letům ve švédské věznici Hinseberg proslulé vysokými standardy. K dobru jí bylo přičteno, že se do Haagu dostavila sama, přiznala svoji vinu, omluvila se a vyzvala ostatní lídry, aby zhodnotili svoje chování v konfliktu a svoji odpovědnost. Přiznání jí pomohlo k odpuštění dalších obvinění včetně genocidy.¹²⁶ Byla jí prominuta poslední třetina trestu kvůli dobrému chování a vysokému věku 79 let. Plavšičová za své zločiny

---

¹²⁴ Janů, 2010, s. 116-117.

¹²⁵ SNIEGOŇ, Tomáš ; MAŇOUR, Igor. Biljana Plavšičová je na svobodě. *Český rozhlas : zprávy* [online]. 27. 10. 2009, 1, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/650682>.

¹²⁶ Janů, 2010, s.119-121.

odpykala 6 letý trest.¹²⁷ Podle expertů mezinárodního práva její přiznání přispělo k nápravě a smíření.

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁL PRO ZLOČINY SPÁCHANÉ VE RWANDĚ (ICTR)

Vytvoření ICTR podpořilo snahu Rwandy přisoudit individuální zodpovědnost za genocidu a jiné zločiny proti lidskosti tím, že bude nabídnuto objektivní fórum pro vyšetření událostí spojených s genocidou. ICTR rozhoduje o čtyřech typech zločinů: závažná porušení Ženevských úmluv, porušení válečného obyčejového práva, genocidy a zločinů proti lidskosti spáchaných ve Rwandě mezi 1. lednem a 31. prosincem 1994.¹²⁸ K prosinci 2010 bylo z rozhodnutí tribunálu zajištěno 81 osob, z nichž 30 bylo shledáno vinnými, 21 odsouzeno, 9 už propuštěno a 8 zproštěno viny. Dalších 36 osob je nyní souzeno, 2 předvolaní byli předáni národní jurisdikci a 5 osob zemřelo.¹²⁹

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ SOUD (ICC)

Dne 17. července 1998 diplomatická konference přijala Římský statut Mezinárodního trestního soudu (ICC). Statut tohoto soudu, který je mnohostrannou mezinárodní smlouvou, nabyl platnosti 1. července 2002. Nemůže proto soudit zločiny spáchané před tímto datem, protože by byl porušen zákaz retroaktivity. Tento soud je stálou institucí se samostatnou mezinárodněprávní subjektivitou a proto není pomocným orgánem Rady Bezpečnosti OSN, na rozdíl od předcházejících ad hoc soudů. Jeho jurisdikce jsou trestný čin genocidy, trestné činy válečné a trestné činy proti lidskosti shodně s úpravou ve Statutu ICTY, některé z nich jsou širěji rozvedeny, navíc je nedobrovolné mizení osob a zločin apartheidu. Zločiny proti lidskosti nemusí podle Římského statutu mít souvislost s ozbrojeným konfliktem, ale i nadále musí být páchany v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku proti civilnímu obyvatelstvu při vědomí existence takového útoku. ICC může soudit trestné činy spáchané občany členských států - signatářů a také trestné činy, bez ohledu na občanství pachatelů, spáchané na území členských států. Další případy, které jdou nad tato

---

¹²⁷ Sniegoň, Maňour, 2009.

¹²⁸ Majerčík, 2003.

¹²⁹ *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2005 [cit. 2011-06-23]. Mezinárodní tribunály. Dostupné z WWW: < <http://www.osn.cz/system-osn/mezinarodni-tribunaly/?i=135>>.

dvě kritéria, může ICC soudit pouze z iniciativy Rady Bezpečnosti OSN. ICC pracuje na principu komplementarity, tzn., že soudí shora uvedené trestné činy a osoby jen v případě, že národní soudy nemohou nebo nechtějí soudit a vykonat spravedlnost samy. Jednotlivé státy, signatáři Římského Statutu, jsou tedy prioritně odpovědní za trestní stíhání zločinů obsažených ve Statutu. ICC zahajuje výkon své jurisdikce: a) na základě oznámení smluvní strany, b) na základě oznámení Rady bezpečnosti, c) prokurátor může zahájit vyšetřování z vlastní iniciativy na základě podaného oznámení.

Pro Českou republiku vstoupil Římský statut v platnost dne 1. října 2009 a ČR se stala 110. smluvní stranou. Ze stálých členů Rady bezpečnosti doposud Římský statut neratifikovaly USA, Čína a Rusko. ICC doposud nerozhodl žádný trestní případ. Již od Norimberského tribunálu je společné všem mezinárodním trestním soudům, že z trestní odpovědnosti nejsou vyňaty ani hlavy států ani další vysoce postavené osoby. Smyslem jejich činnosti je potrestat ty, co spáchali zločiny, odradit další pachatele od páchání trestné činnosti, poskytnout spravedlnost obětem trestných činů, pomáhat k nastolení klidu a míru, podporovat usmíření v oblasti postižené válkou tam, kde úsilí suverénních států selhalo.¹³⁰⁾

„... jen oběti mají právo odpouštět křivdy na nich spáchané. Jen oběti mají právo vést tlustou čáru za minulostí, a to vždy jen a jen za bezprávím na nich spáchaném. Nikdo jiný toto právo nemá! a pokud si ho někdo přisvojí, úcty postižených zůstávají nadále otevřené a nevyrovnané.“¹³¹ Slova Ivany Janů, soudce ad litem ICTY od září 2001 do září 2004, v současné době soudkyně Ústavního soudu ČR, jsou hluboce lidská a pravdivá. Spravedlivá společnost by se jimi měla řídit a neodbývat spáchané křivdy, oběti nezapomenou. V mezinárodním měřítku pak nerovné postavení oběti a pachatele může vypadat i tak, že oběť zločinu živoří a pachatel tráví své dny trestu ve věznici vybavené lépe než mnohé vysokoškolské koleje nebo třeba dětské domovy. Zločinci mají lidská práva. Nabízí se otázka, co lidská práva nevinných obětí, jejich odškodnění a pomoc v jejich dalším životě? Současný vyspělý svět demonstruje spravedlnost jako moc k trestání zločinů, už ale méně se stará o nápravu křivd. Starost o práva zločinců ve spravedlivém procesu ukazují, jak jsme civilizovaní. Pomoc obětem by z nás učinila ještě lepší lidi.

---

¹³⁰ Janů, 2010, s. 116-117.

¹³¹ Janů, 2010, s. 122

5. Náboženská spravedlnost

V úvahách o spravedlnosti při řešení konfliktů nelze opomenout pohled náboženství. Pojetí důstojnosti člověka a rovnosti lidí a na tom založené chápání vztahů k bližním a vlastně i chápání lidských práv vůbec, se v naší zemi vyvíjelo z evropského křesťanství. Odtud plyne i odmítání eutanazie, interrupce či genetického inženýrství. Většina našich hodnot a pojetí mravnosti vychází z náboženského přesvědčení našich předků.¹³² Od křesťanských tradic se odvíjí náš pohled a chápání nebo nepochopení jiných náboženství. Myšlenky lásky k bližnímu, pomoci potřebným, odpuštění i strachu ze ztracení vycházejí z křesťanské etiky a formují náš pohled na spravedlnost a spravedlivé řešení konfliktů. Náboženská víra posiluje věřícího člověka v těžkých chvílích, poskytuje rady v případě morálních pochybností. Duchovní navštěvují těžce nemocné a pomáhají jim odejít ze světa smíření, řádové sestry ulehčují umírání těžce nemocným v hospicích. Ať si vliv víry člověk připouští nebo ne, náboženství nás ovlivňuje. Všeobecný pokles morálních hodnot lze zčásti připsat úpadku náboženské víry. Naopak náboženský fundamentalismus plodí zlo. S modlitbou na rtech teroristé organizací Al-Kaidá, Hamas a dalších odpalují bomby a vraždí.

Peterson a Seligman prozkoumali základní díla všech významných filozofických a náboženských tradic - díla Platona, Aristotela, Tomáše Akvinského, Sv. Augustina, Starý zákon, Talmud, Upanišad, Korán, psychologickou, psychiatrickou a pedagogickou literaturu s cílem sestavit soupis v nich uváděných ctností. V téměř všech dílech bez rozdílu doby vzniku či prostředí našli šest lidských ctností: moudrost, odvahu, lásku, spravedlnost, umírněnost a spiritualitu. Peterson a Seligman je považují za základní vlastnosti tvořící „dobrý charakter“, přičemž silné stránky charakteru jsou prostředky k dosažení ctností. Ctnosti - nejvyšší, nejabstraktnější charakteristiky vnitřně silného, „dobrého člověka“, jsou moudrost, odvaha, lidskost, spravedlnost, ukázněnost (mírnost a sebeovládání) a transcendence (přesah běžného).¹³³

---

¹³² HAVELKA, Miloš. Sociologie náboženství : Doslov. In WEBER, Max. *Sociologie náboženství*. 1. Praha : Vyšehrad, 1998. s. 367. ISBN 80-7021-240-3. s. 20.

¹³³ PETERSON, Ch.; SELIGMAN, M. E. Human virtues 2004 . In KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie moudrosti a dobrého života*. Praha : Grada Publishing, 2009. s. 144. ISBN 978-80-247-2362-4. s. 69-70

Mezi náboženstvím a mravností, resp. morálkou, vždy existovalo těsné spojení, přičemž systémy mravní regulace lidského chování přesně a přísně určovaly charakter každodenního života lidí. Judaismus, křesťanství, buddhismus nebo islám vytvořily vlastní filozofické koncepce vzniku světa, lidské přirozenosti, smyslu života i o podstatě morálního vědomí regulovaného systémem etických norem. Tato tři náboženství, vycházející z biblické tradice, vybudovala doktríny o autoritářské mravnosti, kde základním kritériem mravního jednání je odměna po smrti. Dodržování pravidel chování v tomto systému reguluje víra v osud a strach z trestu. Náboženství tedy dává praktické návody regulující každodenní život věřících. Za negativní jsou považovány skutky, které jsou v rozporu s univerzální morální zásadou „Co nechceš, aby ti činil druhý, nečini ty jemu“. V průběhu 19. století bylo náboženství pojímáno z hlediska sociálně filozofického. Zdůrazňovala se „kompenzační“ funkce náboženství jako jeho schopnost vyrovnávat a vyvažovat lidské frustrace ze světa. Poté se rozvinulo pojetí „integrační“. „Podle něj náboženství zakládá a odůvodňuje „zákon“ soužití v pospolitosti, a zároveň zajišťuje jeho nadindividuální platnost. Jednotlivci ukazuje, co pomáhá život rozvíje, ale také, co může jeho život ohrožovat „tabu“.¹³⁴

5.1. Náboženství v ČR

Pro představu o vlivu náboženství v naší zemi je dobré znát počty věřících. Statistiky z výsledků sčítání lidu v roce 2001 uvádějí, že se k náboženskému vyznání hlásí v naší zemi asi třetina obyvatel. Většina věřících (2,7 milionu lidí) se přihlásila k římskokatolickému vyznání, stotisícové komunity čítají Českobratrská církev evangelická a Církev československá husitská, k ostatním náboženstvím, čili islám, hinduismus, buddhismus a ostatní směry se hlásilo dohromady asi sto tisíc osob.¹³⁵

NÁBOŽENSKÁ SVOBODA V ČR

K pilířům spravedlivě uspořádané společnosti patří i občanské svobody, mezi které náboženské vyznání patří. Náboženskou svobodu v naší zemi deklaruje Listina základních práv a svobod takto: *„... svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena.*

¹³⁴ Havelka, In Weber, 1998, s. 28.

¹³⁵ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*. 1. Praha : Portál, 2004. 440 s. ISBN 80-7178-798-1.s. 12.

*Každý má právo změnit své náboženství nebo víru, anebo být bez náboženského vyznání.*¹³⁶
Svobodu projevu náboženského přesvědčení zaručuje slovy: *"Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováním obřadu... Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.*¹³⁷
Ochranu obyvatel před negativními vlivy některých náboženských společností zaručuje stát omezením právního postavení církve nebo náboženské společnosti, která: *"...omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický a fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému, ekonomickému poškozování těchto osob a jejich rodinných příslušníků, k poškozování jejich sociálních vazeb, včetně omezování psychického vývoje nezletilých a omezování jejich práva na vzdělání, zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám, nebo (v odstavci ,d') je utajována vcelku nebo v některých částech..."*¹³⁸

5.2. Judaismus

Základem judaismu je koncept monoteismu. Nástrojem naplňování této náboženské a morální doktríny je Desatero Božích přikázání. Hlavní myšlenkou judaizmu je představa o Jahvem, který zosobňuje veškerou morálku a pojem dobra, jako Bohu všech národů světa. Judaistickou etiku posiluje přesvědčení o vyvolenosti židovského národa. V mnoha nejtěžších historických obdobích Židů byla tato etika jediným motivem vůle k přežití. Typickým pro judaismus ale též křesťanství a islám, další autoritářská náboženství, je strach z porušování náboženských norem, které se vyvíjely s vlivem autority a strachu. V tradičním židovském náboženství se za hlavní společenskou hodnotu a cíl individuálního života považuje dokonalost jedince. Zdokonalovat vlastní povahu znamená konat dobré skutky, svým jednáním vnášet do života harmonii. Judaismus člověku přikazuje vzdát se hmotných potřeb a zájmů, a zbavit se tak relativních hodnot a cílů pozemského života.

---

¹³⁶ ČR. Listina základních práv a svobod : čl. 15.. In *Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.)*. 1993, 1/1993 Sb., s. čl. 15 (1). Dostupný také z WWW: < <http://www.sbirkazakonu.info/listina-zakladnich-prav-a-svobod/svoboda-mysleni-svedomi-a-nabozenskeho-vyz.html> >. čl. 15.

¹³⁷ Listina, čl. 16.

¹³⁸ ČR. Zákon o církvích a náboženských společnostech 3/2002 Sb.. In *O svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech - 3/2002 Sb.)*. 2002, 9/2006, § 5 odst. c.

Oslavování sabatu, tj. dne radosti, zakazuje jakoukoliv individuální a společenskou aktivitu ne pro ni samu, ale protože by vedla k narušení harmonie mezi člověkem s ostatními lidmi a přírodou.

Předepsané rituály byly pro Židy tak velkou autoritou, že jejich dodržováním často ohrozili vlastní životy, a tím i zachování celého etnika. Např. když na ně ve válce ne-přítel zaútočil o sabatu, Žide se nebránili, nesnažili se zachránit únikem a s pokornou po-slušností se nechali zabít; umírali však s vědomím, že neporušili boží nařízení. Další významné hodnot judaizmu jsou solidarita, vzájemná výpomoc a spravedlnosti, které se ukázaly být velmi podstatnými pro přežití Židů mimo Palestinu. Vzájemná výpomoc byla samozřejmě jako tendence uzavírat se před ostatními národy nežidovského původu, což se u Židů zachovalo dodnes. Není však výhradně charakteristikou jejich národa; stejné projevy byly pozorovány u kultur a náboženství, které se výrazně liší od svého okolí. V judaizmu je rovněž vysoce hodnoceno vzdělání jedince, zejména vývoj schopnosti abstraktního myšlení. Např. smysl pro obchod a podnikání - považovaný za typicky židovskou vlastnost se vyvinul a projevil v důsledku opatření přijatých prvními křesťanskými hodnostáři, kteří chtěli zákazem výkonu řemesel devalvovat přirozenou mravní autoritu a kredit židovských exulantů. Tedy nejen sociální původ, ale i okolnosti a profesní tradice vytvářely vytvoření podmínek ke zdokonalování jedinců, jejich inteligence, schopnosti spekulace a abstrakce. Judaismus a křesťanství jsou monoteistická náboženství se stejnou historií, podobným učení a morálními zásadami, která regulují chování věřících, křesťanský Bůh je zároveň i bohem Židů.¹³⁹

5.3. Křesťanství

Křesťanství není jen náboženství, ale také velmi rozsáhlé sociální hnutí chudých, které vedlo k dalekosáhlým změnám v dějinách lidstva. Křesťanství navazuje na duchovní učení Židů. Ze Starého zákona přebírá normy a pravidla života, na jejichž osnovách vyvíjí vlastní etické učení. Ranné křesťanství přineslo hodnoty rovnosti, pravdy a humanizmu, které jsou i dnes považovány za nejvyšší cíle. Tato idealizovaná představa o uspořádání pozemského života byla často zneužívána zneužíváním moci ze strany církve, která ve

---

¹³⁹ CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc : Votobia, 2004. 427 s. ISBN 80-7220-195-6. s. 76–79.

jménu nejvyšších hodnot, principů a Boha manipulovala věřícími a dopouštěla se nejtěžších zločinů. K silným křesťanským církvím je možno počítat pouze katolickou, pravoslavnou a protestantskou. Z těch jen katolicismus a protestantství lze považovat za ucelené systémy nebo doktríny o pozemském a posmrtném životě. Tyto dva křesťanské proudy odpověděly na otázky týkající se lidské přirozenosti, etiky, morálky a hodnot způsobem, kterým se během vlastní expanze usvědčily z politických, mocenských a kolonizačních zájmů, prosazovaných na úkor proklamovaných náboženských idejí.¹⁴⁰

Křesťanská etika je budovaná na protikladném názoru vůči lidské přirozenosti. Na jedné straně se tvrdí, že podstatou lidské povahy je zlo, v tom je křesťanství pokračováním judaistického učení o primordiálním hříchu. Je nutné dodržovat čistotu duše již od dětství, protože každé dítě má již od svého narození hříšné srdce, Mezi apriorní hříchy 'černého srdíčka' patří: lakomství, podvádění, pomlouvání, vzpurnost, neslušnost, trucování, nadávání, pranice, neposlušnost, uličnictví, drzost, posmívání, lajdáctví, nemravnost, ošklivá slova, krádež, zlobení, nepoctivost, lenivost, pýcha, lhaní, závist, sobectví atd. K odstranění těchto vlastností pomůže jen pravidelná modlitba a také následování Pána cestou pokání vlastních nemravných skutků. Na druhé straně křesťanská etika prosazuje transcendentalistický princip, podle kterého je Bůh tvůrcem veškeré lidské přirozenosti. Vzniklou kontroverzi o neomylném Tvůrci a jeho mravně nedokonalém díle např. katolická věrouka řeší tzv. podmíněnou predestinaci. Popírá se absolutní vliv Boha na osud člověka a také se odmítají různá učení o předurčení lidského osudu. Za všechno zlo může člověk sám, jeho vlastní rozhodnutí směřuje buď ke sjednocení se s Bohem, nebo konečnému zlu.

V křesťanství pojem Bůh řídí také mravnost - Bůh určuje, co je dobré nebo zlé, avšak člověk se musí rozhodnout, zda těmto božím zásadám podřídí vlastní chování. Následování Ježíše Krista je považováno za základ křesťanské etiky a hlavní cíl mravního jednání křesťanů. Synonymem Ježíšovy dokonalosti je pojem dobro, být dobrý znamená schopnost opustit materiální princip včetně tendence dominovat nad lidmi a přírodou. Protikladem je zlo artikulované v představách o Satanovi. Zbožnost je nejvýznamnější ctností a je měřítkem všech ostatních ctností. Významnými ctnostmi katolíků jsou také odpouštění a tolerance vůči proviněným osobám. Podle katolické mravouky má mravní

---

¹⁴⁰ Catirpaloglu, 2004, s. 79-80.

jednání člověka dva cíle: osobní zdokonalení člověka a dosažení věčné blaženosti a sjednocení se s Bohem.¹⁴¹ Vliv křesťanství se mění a vyvíjí: „... *církev leckde ztrácí respekt a dřívější sociální roli, ale to ještě vůbec neznamená, že společnost není křesťanská či náboženská; dělicí čára mezi náboženstvím a ateismem, křesťanstvím a "pohany" není úplně totožná s rozdělením na ty, kteří jdou v neděli do kostela a ty, kteří dají přednost výletu. Náboženství je mnohem vitálnější a mnohotvárnější jev, než měli za to ti, kdo ho už před sto lety příliš ukvapeně pohřbívali... Neméně zajímavé je pozorovat přeměnu křesťanství ze "světového názoru" na spiritualitu a společenskou etiku: aspoň tak já odhaduji nejbližší vývoj.*“¹⁴²

5.4. Islám

Islám je přísně monoteistické náboženství, Bohu patří absolutní moc nad vším stvořením včetně člověka, který má určitou míru svobody v rozhodování, jak bude plnit jeho vůli. Silné vědomí Boží absolutní moci dává islámské civilizaci ráz. Islám ve svém plném významu překračuje meze běžného pojetí náboženství, muslimští teologové a právníci jej definují jako věrouku, Bohem určený systém práva *šarí'a* a civilizaci. Islám má bohatě propracovaný právní systém příkazů a zákazů, zároveň ovlivňuje kulturní vzory v životě muslimů. Islám nevytváří církev, za organizační formu obce věřících je považován stát. Islám je rozšířen na obrovské rozloze světa, je po křesťanství druhé největší světové náboženství. Statistiky čítají 1,2 miliardy muslimů.¹⁴³ Základními morálními pravidly muslimů jsou zákazy a příkazy *šarí'y* dopodrobna rozpracované, přesto ponechávají prostor etickým postojům jako upřímnosti, vlídnosti, zdvořilosti, štedrnosti, mírnosti, dobročinnosti.¹⁴⁴ První povinností muslima je vyznání víry, druhou je obřadní modlitba. Povinností věřícího je poskytnout jednou ročně almužnu ve výši zhruba 2,5% z ročního příjmu, islám ale vybízí k další dobročinnosti. V měsíci ramadánu se musí muslim 30 dní postit každý den od východu do západu slunce, v této době se musí zdržet jídla, pití, kouření, sexu a hádek. Muslimové rádi zdůrazňují morální stránku postu. Jednou za život by měl každý

---

¹⁴¹ Catirpaloglu, 2004, s. 80–83.

¹⁴² HALÍK, Tomáš. *Tomáš Halík* [online]. 1998 [cit. 2011-06-23]. Spor o náboženství?. Dostupné z WWW: <http://www.halik.cz/clanky/spor_o_nabozenstvi.php>.

¹⁴³ KROPÁČEK, Luboš. Islám. In KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka, et al. *Základy asijských náboženství. 1. díl : Judaismus, islám, hinduismus, džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus*. Praha : Karolinum, 2004. s. 269. ISBN 80-246-0832-4. s. 71–72.

¹⁴⁴ Kropáček, 2004, s. 101.

muslim vykonat pouť do Mekky, pokud mu to dovolí jeho zdraví a finanční možnosti. Korán dovoluje zabítí po právu jako odplatu přímému pachateli. Obecnou zásadou islámu je uměřenost. Významnou zásadou islámu je šúrá, vzájemné porady, které se dnes uplatňují jako poradní sbory v monarchiích Perského zálivu nebo jako zdůvodnění lido-vých kongresů v Afgánistánu nebo Pákistánu. Šarí'a se objevuje v preambulích ústav, v některých státech je aplikováno přímo bez zvláštního zákona, šarí'atské trestní právo je uplatňováno v Pákistánu, Íránu, Súdánu, Libyi, přímo se aplikuje v Saúdské Arábii, Maure-tánii, Afghánistánu a Čečensku. Intenzita jejich víry a míra dodržování šarí'atských norem značně kolísá podle zemí, sociálních skupin, rodin i jednotlivců.¹⁴⁵

SVOBODA, ROVNOST, SPRAVEDLNOST

Islámský pojem svobody lze vidět v dobrovolné činnosti člověka, který se rodí svobodný, bez hříchu, s uvědoměním, že existuje Stvořitel, ke kterému se má vrátit. Člověk je svobodný od podřízenosti, méněcennosti a překážek způsobených předky. Jeho právo na svobodu je posvátné jako jeho život, pokud neporuší příkazy Stvořitele nebo nezne-svěťí práva ostatních. Svědomí muslima je podřízeno pouze Alláhovi, pouze jemu je zod-povědný. Islám učí, že před Bohem jsou si všichni rovni, i když nejsou stejní, což ale není důvodem k nadřazenosti jednoho člověka nad druhým. Pojmy jako vyvolený národ, privi-legované rasy či kasty nemají v islámu opodstatnění. Spravedlnost vstupuje do každé ctno-sti a chování lidí, muslimové se musí chovat spravedlivě, i kdyby to poškodilo jejich vlast-ní zájmy nebo zájmy jejich blízkých. Musí být spravedliví i k těm, se kterými jsou ve spo-ru, neboť Alláh přikazuje spravedlnost.

PRÁVA ŽEN V ISLÁMU

V polemikách mezi muslimy a jejich západními kritiky vyvolává postavení žen vel-mi silné emoce. Rozdíly v právech žen a mužů v islámu jsou např.: zákaz provdat se za ne-muslima, předepsaná podřízenost ztěžuje ženě domoci se rozvodu, zatímco muž může mít současně čtyři manželky se kterými se může snadno rozvést, v některých případech je žena hodnocena jen jako polovina muže – z hlediska dědických nároků, nároků odškodnění a při hodnocení svědecké výpovědi u soudu. Manželství je chápáno jako smluvní vztah, součástí smlouvy je i stanovení *mahr*, tj. částky, kterou dává ženich nevěstě a k té je možné přidat

---

¹⁴⁵ Kropáček, s. 84-96.

další pro případ rozvodu. Muž nese plnou odpovědnost za materiální zajištění rodiny, pokud žena s jeho souhlasem pracuje, její příjmy patří jen jí. Rozvod je možný, ale veřejné mínění by odsoudilo muže, který by zapudil matku svých dětí. Rozvodovost je v islámských zemích výrazně nižší než v západním světě. Postavení žen v islámu se velmi různí podle zemí i sociálního prostředí. V Indonésii, Pákistánu, Bangladéši a Turecku dosáhly ženy nejvyšších státních funkcí, v Saúdské Arábii jako jediném státě žena nesmí řídit automobil. Různý je také názor na zakrývání žen. Kromě Kuvajtu mají ženy volební právo.¹⁴⁶

PRÁVO ISLÁMU

Islám není pouze náboženství, je též souborem kulturních vzorců a právním řádem. Základním zdrojem poznání vůle boží je Korán, druhým pramenem je sunna, která Korán doplňuje a potvrzuje.¹⁴⁷ Islám neuznává zákony vzniklé jinak než na základě boží vůle, to je základem islámského práva *šarí'y*. Šarí'a vychází z Koránu a sunny, má mnohem širší záběr, než jak je obsah práva u nás chápán. Zahrnuje veškerou lidskou činnost, vztah člověka k bohu, ostatním lidem, okolnímu světu a sobě samému. Dalšími zdroji vycházejícími z Koránu a sunny, na kterých se již podílí i člověk, i když značně omezeně, jsou *qijás*, *idžtihád* a *idžmá*. Podstatou *ijásu* je nalézání analogií mezi danými ustanoveními Koránu a sunny a právními otázkami vyplývající z reálného života v podmínkách současné doby. *Idžtihád* doslova znamená vyvíjení úsilí a snahy k dosažení úsudku. *Idžmá* znamená shodu, rozumí se shoda islámských autorit na právním názoru. *Idžmá* je kolektivním *idžtihádem*. Soubor těchto pravidel se nazývá *figh*, což je termín pro islámskou jurisprudenci, případně jako učení. Dalšími zdroji islámského práva patřícími do *fighu* jsou *istihsán* – upřednostnění veřejného zájmu při rozhodování a *istisháb* – princip trvalosti stavu, dokud nedojde k jeho narušení. Různé právní školy používají trochu odlišné terminologie.¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ Kropáček, In Knotková, s. 94-99.

¹⁴⁷ PELIKÁN, Petr. *Sunna : pramen islámského práva*. 1. Praha : Vodnář, 1997. 163 s. ISBN 80-85889-13-7. s. 82–89.

¹⁴⁸ Pelikán, 1997, s. 5-6.

5.5. Buddhismus

Buddhismus je uznáván pro toleranci, soucítění, důraz na nenásilí, orientaci na druhé, která má podobu charitativní činnosti. Základem buddhistické etiky je řád univerza dharma a morální zákony regulující lidské chování karmanový zákon o příčině a následku. Dobročinnost, štědrost, pomoc v nouzi, slitování, nestranná spravedlnost, plnění povinností vůči rodičům, ochrana lidí před nebezpečím a strachem jsou považovány za vysoce etické, nejcennějším pak je předávání buddhistické nauky. Za nejtěžší prohřešky trestané vyloučením ze sanghy, jsou považována čtyři provinění: porušení celibátu, zabití člověka, krádež a lež o duchovních úspěších. Buddhismus v nabízí ženám útočiště před přísností hierarchických ideálů. Z hlediska společenské etiky je v buddhismu žena podřízena muži, u mnichů je i nejstarší žena podřízena byť nejmladšímu muži, který může ženu kárat, ona jeho však ne. Buddhismus připisuje ženám špatné vlastnosti, například nespolehlivost, marnivost, hašteřivost a svůdnost, která představuje hrozbu ctnosti a čistotě muže.¹⁴⁹

5.6. Činy z náboženských pohnutek

VÁLKY ZA VÍRU

Náboženství, která věří v jednoho boha vládnoucího nad celým světem, ztracují jako nepřátele ty, kdo v jejich Boha nevěří. Islám vytvořil příkázání bojovat za víru, podmanit si nevěřící, zpoplatnit je a mít nad nimi politickou moc. Bojovníkům za víru bude uděleno zaslíbení. Křesťanská válka za víru se vedla pod heslem "přinut' je vstoupit". Války za víru byly expanzivní, vedly se hlavně kvůli zabránění území. Nevěřící se museli podrobit, jinak byli vyhlazeni. Islámská válka navíc byla bojem za slávu náboženství. Islám sliboval válečným hrdinům spásu a ráj za smrt v boji za víru bez ohledu na postavení a hodnost. I dnes je muslim ctěn jako hrdina, padne-li v boji za víru a jeho matce se pak dostane pomoci jako matce hrdiny. Zde pramení odhodlání mladých islamistů zemřít za Alláha.¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka; LIŠČÁK, Vladimír ; POSPÍŠILOVÁ, Dagmar. Indický buddhismus. In KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka , et al. *Základy asijských náboženství. 1. díl : Judaismus, islám, hinduismus, džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus*. Praha : Karolinum, 2004. s. 269. ISBN 80-246-0832-4., s. 207.

¹⁵⁰ Weber, 1998, s. 205.

CHARITA, DOBRÉ SKUTKY, ODPLATA

Štědrost a pohostinnost byla velebena ve všech náboženstvích spolu se zásadou solidarity mezi bratry ve víře. "Dobročinnost vůči chudým zdůvodňuje příležitostně i Ježíš zcela dle principu odplaty takto: Právě proto, že tito chudí nemohou odplatit, odplatí tím jistěji Bůh." Almužna patří k pěti absolutním příkázáním islámu. Chudí jsou v církvi zvláštním stavem, neboť bohatí ke své blaženosti potřebují rozdávat almužny. Pomoc v nouzi nemocnému, vdově a sirotkovi pak sahá ještě dál.¹⁵¹ Odměna za konané dobro a trest za hříchy, které nepřijdou za života, uskuteční se po smrti. Příslib nebe za utrpení na zemi pomáhalo překonávat těžkosti života, strach z pekla usměrňoval jednání a chování k ostatním. *"Teprve bůh etické povahy zachází s osudy na onom světě podle etických zřetelů. Odlišení nebe a pekla se neobjevuje teprve až s ním, nicméně je to produkt poměrně pozdního vývoje."*¹⁵²

---

¹⁵¹ Weber, 1998, s. 315.

¹⁵² Weber, 1998, s. 253.

6. Spravedlnost z pohledu psychologie

6.1. Hodnoty

Aby člověk mohl jednat spravedlivě, potřebuje rozpoznat a akceptovat významy a obsahy hodnot a utvářet si morální citění. Hodnoty se praktikují v právu, sociologii, náboženství, umění, státní správě atd. V životě se musí jednat se všemi hodnotami stejně. Izolace některé hodnoty či její glorifikace zpravidla simplifikuje realitu. Většina filozofických a náboženských učeních současně tvoří ucelené etické a axiologické koncepce, mezi kterými existuje řada obsahových, pojmových a jiných přesahů, průniků i protikladů.¹⁵³ Trojice ctnost - dobro - povinnost se stala základem noetické teorie. „Hodnoty, emociogenní pojetí dobra, se stávají součástí sebepojetí a fungují jako motivy jeho obrany: člověk hlídá sám sebe, aby byl tím, kým chce být. Prosazování konkrétních hodnot či idejí může ovšem selhat, když jsou aktivovány konfliktní tendence.“¹⁵⁴

Některé důvody současného zájmu o hodnoty a hodnocení:

- odcizení, anomie, apatie a podobné stavy existenciální tísně implikují nedostatek nebo krizi společenských a individuálních hodnot a upozorňují na nebezpečí svérázné epidemie širších sociálních skupin těmito destruuujícími stavy ducha. Právě proto Reich, Maslow, Fromm, Marcuse, Frankl aj. tolik zdůrazňují význam mentální hygieny lidí pro duševní zdraví ve smyslu budování a podpoření autonomních hodnotových orientací člověka,
- otázky týkající se aktuálního stavu lidstva a perspektiv jeho budoucnosti silně zdůrazňují význam lidských hodnot,
- hodnoty dostatečně dobře reprezentují lidskou přirozenost. Ve srovnání s postoji, zájmy, míněním atd. představují hodnoty poměrně stabilní dispozice,
- pojem hodnota má velice výhodnou vlastnost - lze ji výstižně použít ve velice různorodých situacích.¹⁵⁵

---

¹⁵³ Catirpaloglu, 2004, s. 17.

¹⁵⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. 1. Praha : Academia, 1997. 270 s. ISBN 80-200-0592-7. s. 83.

¹⁵⁵ Cakirpaloglu, 2004, s. 17.

KRITÉRIA DOBRÉHO ŽIVOTA

„...nemám postupovat nikdy jinak, než tak, abych mohl současně chtít, aby se má maxima stala obecným zákonem.“¹⁵⁶ Charles M. Shelton vytýčil pět kritérií dobrého života: 1. zralé pojetí kvality života – ujasnění si toho, pro co stojí a nestojí za to žít; 2. obecněji chápat kritéria kvality života, tj. snažit se překračovat hranice dané kulturním kontextem; 3. to, co je považováno za dobré, by mělo být prosociální – přát nejen sobě, ale i druhým; 4. to, co je považováno za dobré, by měl být hluboce zakořeněný způsob života – nejen povrchní teorie; 5. člověk by měl být otevřen tomu, co je dobré.¹⁵⁷

HODNOTOVÉ ORIENTACE

výzkumem hodnotové orientace a mezikulturním srovnáváním hodnot se v současnosti zabývá Shalom H. Schwartz. Definiuje lidské hodnoty jako: „...žádoucí cíle lišící se ve své důležitosti, které slouží jako vůdčí principy v životě lidí. Klíčovým obsahovým aspektem, který rozlišuje mezi hodnotami, je typ motivačního cíle, který vyjadřují.“¹⁵⁸ Podle Schwarze hodnoty reprezentují tři univerzální požadavky lidské existence, tj. bio-logické hodnoty, potřebu sociální interakce a potřebu skupinového fungování. Schwartzova teorie rozlišuje deset hodnotových typů uspořádaných ve dvou dimenzích:

1. dimenze obsahuje hodnoty zdůrazňující vlastní nezávislé myšlení a jednání či preferenci změny oproti hodnotám zdůrazňujícím ochranu stability a uchování tradiční praxe.

2. dimenze je charakteristická hodnotami zdůrazňujícími vlastní úspěch a dominanci nad druhými oproti hodnotám akceptujícím druhé jako sobě rovné a soustřeďující se na jejich prospěch.

Schwartzovy hodnotové typy: a) moc – sociální status a prestiž; kontrola a dominance nad ostatními lidmi a zdroji; b) výkon – osobní úspěch vyjadřovaný kompetencí ve shodě se sociálními normami; c) hédonismus – radost a smyslové uspokojení sebe sama; d) stimulační – vzrušení, novost a změna v životě; e) sebeřízení – nezávislé myšlení a jednání;

¹⁵⁶ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha : Svoboda, 1976. 135 s. ISBN neuvedeno. s. 32.

¹⁵⁷ SHELTON, Charles. M. 2004. In KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence*. 1. Praha : Grada Publishing, 2006. s. 204. ISBN 80-247-1370-5. s. 138.

¹⁵⁸ SCHWARTZ & SAGIV, 1995, s. 93-94 In DVOŘÁKOVÁ, Jana. *Morální usuzování: vliv hodnot, osobnostních charakteristik a morální identity na řešení a zdůvodnění morálních situací*. Brno, 2007. 125 s. Dizertační práce. Masarykova univerzita. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/22717/ff_d/DISSERTATION.pdf>. s. 40.

f) universalismus – porozumění, ocenění, tolerance a ochrana dobra druhých lidí a přírody; g) benevolence – ochrana a zvyšování dobra druhých lidí, se kterými je jedinec v osobním kontaktu; h) tradice – úcta, závazek a přijetí zvyků a myšlenek, které poskytuje tradiční kultura nebo náboženství; i) konformita – zdržení se jednání, které by ubližovalo druhým a porušovalo sociální očekávání a normy; j) bezpečí – jistota, harmonie a stabilita společnosti, vztahů a sebe sama.¹⁵⁹

6.2. Teorie morálního vývoje

Pro lepší porozumění rozdílnosti morálního jednání a usuzování u různých lidí představí následující část práce teorie morálního vývoje.

MORÁLNÍ VÝVOJ JEDINCE PODLE JEANA PIAGETA

Průkopníkem kognitivní psychologie morálky byl švýcarský vývojový psycholog Jean Piaget (známý zejména vývojovou teorií myšlení). V oblasti morálky Piaget odmítl předpoklad psychoanalýzy i behaviorismu, že se morální normy přenášejí z generace na generaci, a namísto toho předpokládá, že dítě samo aktivně vytváří svoje porozumění morálním normám. Jedinec se vyvíjí ve dvou stádiích:

- od heteronomní morálky (5 – 11 let) - regulace chování převzatými normami
- k autonomní morálce - regulace na základě zvnitřněných norem¹⁶⁰

Ve stádiu heteronomie si dítě udržuje posvátný respekt k pravidlům, ale plně jim nerozumí a není dostatečně motivováno pravidla dodržet.¹⁶¹ „*Dítě se více zajímá o důsledky než o záměr jednání. Nesprávné jednání je posuzováno podle vnějších znaků, podle důsledků jednání. Tresty jsou obecně chápány jako správné a automatické následky přestupku a jsou záležitostí rozhodnutí autority.*“¹⁶² V období 11. – 12. let věku nabývá důležitosti kodifikace pravidel, existuje shoda mezi znalostí pravidel a jejich dodržováním.¹⁶³ Morální vývoj je vlastně postupným osamostatněním, přebíráním odpovědnosti za své činy. Autonomní

¹⁵⁹ Schwartz & Sagiv, 1995, s. 95, In Dvořáková, s. 40. Převzato. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁶⁰ DVOŘÁKOVÁ, Jana. *Morální usuzování: vliv hodnot, osobnostních charakteristik a morální identity na řešení a zdůvodnění morálních situací*. Brno, 2007. 125 s. Dizertační práce. Masarykova univerzita. Školitel Mojmír Tyrlík, Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/22717/ff_d/DISSERTATION.pdf>. s. 9.

¹⁶¹ VACEK, Pavel. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. 3. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 121 s. ISBN 978-80-7435-051-1. s. 14-15.

¹⁶² Dvořáková, 2007, s. 9-10.

¹⁶³ Vacek, 2010, s. 14.

morálka se rozvíjí od 12 let, dítě posuzuje jednání základě subjektivní odpovědnosti. Rozvojem chápání vztahů k vrstevníkům a s postupným rozvojem formálního myšlení přesouvá dítě pozornost z důsledků jednání na záměr. Pravidla již nejsou chápána jako neměnné požadavky přicházející zvenčí, ale jako produkty vzájemné dohody a jsou otevřena diskuzi či demokratickému vyjednávání.¹⁶⁴

UČENÍ O VÝVOJI MRAVNÍHO VĚDOMÍ LAWRENCE KOHLBERGA

Lawrence Kohlberg (1927-1987) ve svém pojetí morálního vývoje navazuje na Piagetovu teorii kognitivního vývoje a předpokládá, že na vyšší stupeň morálního vývoje může jedinec postoupit až tehdy, postoupil-li na tuto úroveň jeho kognitivní vývoj. Vyvinul vlastní učení o vývoji mravního vědomí a hodnocení a definoval šest vývojových etap morálky rozdělených do tří fází:

1. prekonvenční stupeň

- orientace na trest a podrobení vlastních skutků požadavkům okolí kvůli vyhnutí se trestu
- naivní instrumentální hédonizmus - získání odměny nebo uspokojení potřeby - první projevy obecného procesu internalizace sociálních požadavků cestou ztotožnění se s rodiči

Prekonvenční morální úroveň je úrovní většiny dětí do 9 let, některých adolescentů a mnoha dospívajících a dospělých kriminálních živelů v naší společnosti. Osoba na prekonvenční úrovni dosud dostatečně nechápe a proto nepodporuje pravidla společnosti, společenské normy jsou pro ni cosi vnějšího.

2. konvenční stupeň – zaměření na skupinu - konformování vůči pozitivním předpisům. Má také dva vývojové stupně: a) morálka hodného dítěte - vyhnutí se neschvalování nebo nepřiznání ze strany osob, které mají pro dítě zvláštní význam, b) morálka vyššího řádu - je orientována na autoritu, ale psychologický obsah určují pocity povinnosti a viny - je třeba konat to, co zaručuje řád a realizuje požadavky autority. Jedinec na konvenční úrovni se identifikuje s normami, bere je za své. Typické je rozlišování mezi jednáním nám blízkého nebo cizího člověka.¹⁶⁵ Konvenční úrovně dosahuje většina adolescentů a dospělých.¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ Dvořáková, 2007, s. 10.

¹⁶⁵ Dvořáková, 2007, s. 15.

¹⁶⁶ Kohlberg, 1976, In Vacek, s. 27. Převzato. Původní text nebylo možné opatřit.

3. *postkonvenční stupeň* – zaměření na vnitřní „self“ - má základ v systému osvojených a vybudovaných principů a hodnot. Liší vlastní autonomií a sebedeterminací směrem k dalšímu vývoji systému mravního cítění a hodnot. Také autonomní morálka se vyvíjí dvouetapově:

a) *morálka společenské dohody* - jedinec harmonizuje vlastní jednání s existujícím systémem obecných pravidel a trvá na jejich důsledné aplikaci - povinné pro každého

b) *nejvyšší forma vývoje morálního cítění* - kromě přijetí obecně platných norem se jedinec především orientuje na univerzální a konsistentní zásady - svérázný osobnostní imperativ podobný Kantovu pojmu kategorický imperativ: „*hodnota mravního jednání je závislá výlučně na maximě vůle, nikoli na výsledku*“¹⁶⁷ Postkonvenční úroveň je dosahována menšinou dospělých a obvykle teprve po 20. – 25. roce.¹⁶⁸ West hovoří ještě o sedmém stadiu, které nazývá náboženským, mystickým. Lze jej podle něj dosáhnout až v posledních letech života. Člověk se vnímá jako součást vesmíru.¹⁶⁹

Vývoj jedince probíhá od nejnižšího stádia k nejvyššímu. Tak, jak jedinec psychicky zraje, obdobně dozrává i morálně.¹⁷⁰ Za normálních okolností probíhá vývojová změna vždy ve směru k vyššímu stádiu, nemůže nastat situace „přeskočení“ určitého stádia. Jedinec musí procházet jednotlivými stádii v daném pořadí.¹⁷¹ Rozdílné chápání morálky a hodnotový nesoulad bývají často příčinou nedorozumění mezi osobami různého věku. Mravní hodnocení skutků odpovídají individuální zkušenosti a úrovni vývoje osobnosti.¹⁷² Rozdílnost v chápání morálky a nesoulad hodnot lze nalézt i pohledem na odlišnost morálního vývoje žen a mužů.

CAROL GILLIGANOVÁ – KRITIKA PIAGETA A KOHLBERGA

Carol Gilliganová kritizovala své předchůdce Piageta a Kohlberga, že morální vývoj zkoumali na chlapcích a nezohlednili možné rozdíly v morálním vývoji žen, u nichž hovoří o etice péče, kde ve vrcholném stadiu má význam zodpovědnost, základním imperativem

---

¹⁶⁷ Kant, 1976, s. 84.

¹⁶⁸ Colby & Kohlberg, 1987, In Dvořáková, s. 12. Převzato. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁶⁹ West, 2002, In KOCVRLICHOVÁ, Marta. *Vina*. 1. Praha : Triton, 2006. 366 s. ISBN 80-7254-684-8. s. 78. Převzato. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁷⁰ Vacek, 2010, s. 26.

¹⁷¹ Colby & Kohlberg, 1984, In Dvořáková, s. 12. Převzato. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁷² Maccoby, In Cakirpaloglu, s. 310. Převzato. Původní text nebylo možné opatřit.

je neubližování.¹⁷³ Rozdílnost morálního vývoje mužů a žen zmínil ve svých teoriích i Sigmund Freud, ovšem on vidí morální vnímání u žen jak jinak, než jako důsledek jiného průběhu zpracování oidipského komplexu: „Zdá se, že při všech těchto mravních výdobytcích bylo prvenství na straně mužského pohlaví a křížením dědičných vlivů se získané vlastnosti přenesly pak i na ženy.“¹⁷⁴

6.3. Morální usuzování a cit pro spravedlnost

MORÁLNÍ USUZOVÁNÍ

Kohlberg předpokládal úzkou souvislost morálního jednání a usuzování. Morální usuzování probíhá ve dvou fázích, nejprve dochází k úsudkům o správnosti, následně dochází k úsudkům o jednání a k vlastní odpovědnosti za zvolený způsob jednání, „morální odpovědnost“. Pro posouzení jednání jako morálního odlišujeme „objektivní správnost“ danou filozofickým principem nebo „subjektivní správnost“, která je daná jak formou úsudku, tak obsahovou konzistencí s objektivně správnou volbou.¹⁷⁵ Dle Kohlberga může být určité jednání posouzeno jako dobré či špatné univerzálně či objektivně. Krebs, Dentonová & Warková (1997) uvádí, že rozhodování v běžném životě se týká toho, co by se mělo udělat, nikoliv usuzování, co je nejvíce morální v dané situaci. Lidé předvídají a zvažují důsledky různých způsobů jednání a mohou také odlišným způsobem hodnotit důsledky týkající se sebe a důsledky týkající se jiných lidí. Důležitým aspektem morálního fungování v běžném životě je vlastní prospěch a zájem, rozhodnutí je často vedeno snahou o maximalizaci vlastní výhody. Lidé často vytváří morální úsudky pro ospravedlnění svého nesprávného jednání. V naprosté většině případů však se lidé nejdříve rozhodnou a následně toto rozhodnutí ospravedlňují. Očekávané výsledky tak dávají vzniknout morálním volbám. Model morálního usuzování, který bere v úvahu nejen vnitřní kognitivní struktury jedince, ale také situační faktory. Kognitivní procesy zahrnuté v rozhodování, které se bezprostředně týká já, se liší od kognitivních procesů týkajících se jednání hypotetických postav.¹⁷⁶ V reálném životě jsou kognitivní procesy méně rozumové a pragmatické. Je proto

---

¹⁷³ Kocvrlichová, 2006, s. 78.

¹⁷⁴ FREUD, Sigmund. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1999. 383 s. ISBN 80-86123-09-X. s. 209.

¹⁷⁵ Kohlberg & Candee, 1984, In Dvořáková, s. 16. Převzato. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁷⁶ Wark & Krebs, 1996; In Dvořáková, s. 18. Převzato z druhého zdroje. Původní text nebylo možné opatřit.

zavádějící hodnotit lidi jako morálně zralé či nezralé nebo jako orientované na péči či spravedlnost.

CIT PRO SPRAVEDLNOST

*"Cit pro spravedlnost vůbec není psychologické téma, což je zvláštní. V psychologických učebnicích se jako téma nevyskytuje."*¹⁷⁷ Cit pro spravedlnost je předmětem filozofie.¹⁷⁸ Výzkumy ukazují, že i když můžeme tak či onak vyjádřit hněv a bránit se nespravedlnosti, necítili bychom se dobře, kdyby vzápětí nebyla napravena nespravedlnost, jež hněv vyvolala. Spravedlnost musí být obnovena, to je nesmírně důležitý aspekt. Pokud se znovu neustaví spravedlnost nebo to, co člověk za spravedlnost považuje, pak je nebezpečí stupňování agrese podstatně větší. Spravedlnost je jedna z nejvyšších ctností spolu s rozumností, uměřeností a odvahou. Spravedlnost jako jediná z těchto nejvyšších ctností je jen dobrá. Proto absolutně zavazuje. Rozlišujeme dvojí aspekt spravedlnosti: legalitu a egalitu. *Legalitou* se míní to, že jednáme podle práva. Jenže zákony nejsou vždy spravedlivé. *Egalita* znamená spravedlivé rozdělování - rovnost mezi nerovnými. Sledujeme-li oba aspekty, za spravedlivého můžeme považovat člověka, který nejedná proti zákonům ani proti legitimním zájmům druhého člověka. Je to ctnost, která respektuje ostatní lidi jako rovnocenné. Cit pro spravedlnost je různý podle toho, jaký význam má já a jaký význam má ten druhý. Když někdo považuje sebe za velice významného a ostatní lidi jen za jakési nutné zlo, je v jeho systému zcela spravedlivé, jestliže dostává všechno a ostatní pokud možno vůbec nic. Ostatní to samozřejmě považují za velice nespravedlivé. Pro děti je spravedlnost velice důležitá a dobře vnímají, co je nespravedlivé. Každý musí dostávat stejně a s každým se musí zacházet stejně. Je v tom veliký strach z toho, že sami přijdeme zkrátka.¹⁷⁹

6.4. Pomsta

Pomsta je pokus, jak zjednat spravedlnost. Není to právě nejjemnější způsob, nicméně je to nesmírně důležitá možnost, jak obnovit psychickou rovnováhu. Malé akty msty vyrovnávají konto a lidé spolu mohou zase normálně komunikovat. Lepší než pomsta by byla otevřená diskuse, ta ale v některých situacích není možná. Mstivé myšlenky a plá-

---

¹⁷⁷ Kast, 2010, s. 108

¹⁷⁸ Comte-Sponville, 1996, In Kast, s. 108. Převzato z druhého zdroje. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁷⁹ Kast, 2010, s. 108-111.

nování pomsty mohou pomoci vyhnout se stupňování konfliktu a rezignaci. Pokud stále znovu zakoušíme nespravedlnost a nic nemění ani naším přičiněním, ani působením druhých, zbývá nám nakonec jen rezignace, která je velmi nebezpečná. Díky pomště člověk není vůči okolí zcela bezbranný. Pokud se snaze domoci se spravedlnosti nemáme úspěch, následuje rezignace a hněv, agrese a rezignace alternují. Rezignovat znamená, že jsme silně znejistěni v pocitu vlastní hodnoty, cítíme urážku a zahanbení. V nitru tedy zuříme ještě více a spřádáme plány na pomstu, když se svým plánem na pomstu opět nemáme úspěch, rezignujeme ještě více. Z neustále se prohlubující rezignace může vzniknout „nadhodnocená“ myšlenka. Je to nutkavý, velmi imponující plán pomsty, podle nějž se člověk už nemstí jen sám za sebe, nýbrž mstí se ve jménu lidstva. Protikladem takového fanatismu spravedlnosti jsou prosociální pocity: láska a smíření. Snaha odvrátit pomstu není jen nezištná, ačkoli je to i prosociální postoj, pramení však ze strachu z pomsty. Když jsme někomu způsobili bezpráví, pak se nám to může vrátit bezprávím. Pocit provinilosti je útokem na naše sebepojetí.¹⁸⁰

6.5. Vina, svědomí, odpuštění

VINA A SVĚDOMÍ

V lidech je zakořeněna touha po odčinění viny. Jedinec může využít forem náboženských, například zpovědi, může konat charitativní skutky, případně se zahltit prací. Patologickými formami jsou psychická či fyzická nemoc, případně úraz. Pojem viny a pocitu viny se těsně pojí s pojem svědomí. Svědomí můžeme definovat jako: formu prožívání, morální hodnocení vlastních činů, motivů a citů, složku osobnosti, kulturně a sociálně podmíněnou a osvojenou učením. Svědomí je předpokladem morálního vedení života.

Kocvrlichová ve své knize Hněv a jeho smysl uvádí myšlenky Siegmunda Freuda, který odvozuje svědomí z odloučené pozorovací instance. Člověk jako by očekával, že bude přistižen při zakázané činnosti a v důsledku toho potrestán. Jednou z funkcí odloučené pozorovací instance je svědomí. Je odloučeno od Já a je stavěno proti němu. Sebepozorování je nezbytným předpokladem soudcovské činnosti této instance, která se nazývá Nadjá (Superego). Nadjá se vytváří skrze identifikaci s rodičovskou instancí. Svědomí vzniká až v průběhu života dítěte. Prvotní stav je takový, že dítě je amorální.

---

¹⁸⁰ Kast, 2010, s. 111–128.

Nemá žádné zábrany v uspokojování svých potřeb a v prožitcích. Úlohu Nadjá v této fázi plní rodiče. Je to síla zvenčí, která projevuje lásku, hrozí trestem, řídí chování dítěte. Dítě zažívá reálnou úzkost z možné ztráty lásky, která je předstupněm úzkosti pocházející z výčitek svědomí. Dítě nemá ani svědomí ani Nadjá. Druhotný stav je takový, že funkci rodičů přejímá Nadjá. Nadjá pozoruje, hrozí, trestá. Nadjá přejímá pouze tvrdost a tresty, přísnost, nepřejímá ani laskavost ani něhu.¹⁸¹

Pocity viny jsou velmi nepříjemné, trýznivé pocity spojené s vědomím, že jsme něco udělali špatně. Provinile se cítíme, když nahlédneme chybnost svého chování. Pocit provinilosti vychází z tzv. nadjá (výchovou jsme internalizovali normy, zákazy, příkazy a hodnoty, přijali jsme takto i morální posouzení sebe samých). Jakmile nejednáme podle těchto vnitřních norem, reagujeme pocitem provinilosti. Existuje však také svědomí, které můžeme chápat jako hlas v nás, který nám říká, že něco nebylo v pořádku, v nitru cítíme, že to není správné a že je to třeba změnit. Svědomí se může aktivovat i vzhledem k nám samým, člověk může mít špatné svědomí také vůči sobě samému. Prosociální pocity, cit pro spravedlnost a smysl pro pořádek a řád, způsobují, že reagujeme provinilostí. Pocity viny pak uvádějí do chodu vnitřní proces zvažování. S pocity viny se dá zacházet agresivně, depresivně a konfrontačně. Agresivní obranou je nepřátelský výpad vyvolaný pocitem viny - nejlepší obranou je útok. Pokud člověk bere vinu zcela na sebe, zachází depresivně s pocity viny, připadá si jako oběť, cítí se pak neschopný a bezcenný a je z toho hluboce nešťastný. Podprahově za to přisuzuje odpovědnost druhým, světu. Jak u agresivního, tak u depresivního zacházení s pocity viny principiálně platí, že ani v jednom případě člověk nebere sám sebe vážně. Buď vinu naprosto odmítá, nebo ji přijímá se vším všudy. Ani v jednom případě se člověk neujímá odpovědnosti za sebe sama, oba manipulují buď prostřednictvím podsouvaných pocitů viny, anebo prostřednictvím pod-prahových pocitů viny. Agresivní i depresivní nakládání s pocitem provinilosti souvisí s ovládním a podřizováním se. Kdo ovládá, ten vytěsňuje strach a strach vyvolává. Lidé, kteří se brání depresivně, vytěsňují agresi, mají strach a budí agresi v druhých. Když své pocity viny odvracíme agresivně, vede to nakonec k násilí. Depresivní obranou si člověk dokonce může připadat ušlechtilé (vždyť na sebe bere tolik pocitů viny, a přitom neobviňuje ostatní lidi, jako to dělá většina lidí). Odvracení pocitů viny příliš nepomáhá, musíme se učit je

---

¹⁸¹ Kocvrlichová, 2006, str. 58-59.

akceptovat a konfrontovat s nimi jak sebe, tak druhé. Musíme se učit hádat, vést spory, konfrontovat se. Potřebujeme kulturu sporů, kulturu hádek. Právě když máme pocity viny, tyto pocity viny házíme jeden na druhého a povstává z toho nový hněv, právě tehdy je důležité dát tyto pocity najevo a pustit se do konfliktu. Základním pravidlem by však mělo být to, že všichni lidé zúčastnění ve sporu smějí dát najevo, že jsou uraženi a mají vztek.¹⁸²

ODPUŠTĚNÍ

Sociální psycholog Fred Luskin říká, že zlost a touha po odplatě zamlžují naše uvažování. Luskin studuje odpouštění, snaží se ovlivnit lidi, kteří utrpěli výraznou křivdu, ke změně postojů. Tento zážitek je trápí a ničí, nemohou se s tím vyrovnat, ale musí žít se svou velkou nenávisť a touhou po pomstě. Podle Luskina existuje lepší řešení, odpouštění. Odpouštění neznamená zavřít oči před tím, co se stalo, smazat odpovědnost za spáchaný čin, ani to neznamená zapomenout. Je nezbytné vést provinilce k odpovědnosti a zároveň pomoci postiženému, zbavit vzájemný vztah nenávisť. Tak se pokoušejí definovat odpouštění psychologové. Tvořivé řešení konfliktů charakterizovaných zlostí až nenávisť spočívá v určitém nadhledu, změně stanoviska k dané situaci, v pohledu z jiného úhlu. Oběť si má celou situaci přehrát, znovu ji prožít se všemi negativními emocemi a připomenout si má všechny negativní myšlenky včetně myšlenek na pomstu. Je dobré napsat např. dopis pachateli. Poté je oběť konfrontována s představami o možném dalším vývoji situace – eskalaci konfliktu, která může končit zničením obou stran. Pro nadhled je třeba kognitivně zpracovat celou situaci, vidět ji svým pohledem, ale i pohledem provinilce a hlavně porozumět, pochopit co udělal, ale i co ho činu vedlo, co prožil dříve, čím byl formován i deformován. V první části je nutná snaha o hlubší porozumění provinilci. Druhá část kognitivního zpracování toho, co vyústilo v konflikt, je spojena se zamyšlením se nad vlastním životem, uvědoměním si vlastních dřívějších vin. To může pomoci při změně postoje od snahy po pomstě směrem k odpouštění. V konfliktních situacích nemůžeme změnit toho druhého, ale pouze pracovat na sobě a změnit sama sebe. Intenzita prožitého traumatu má vliv na rozhodnutí oběti podat ruku ke smíru i tehdy, když viník nejeví žádné známky pokání - uznání viny, požádání o odpouštění a ochoty změnit se k lepšímu. V první fázi jde o prožití negativních emocí včetně představy situace, která by mohla nastat v případě eskalace nenávisť a neochoty odpustit. V druhé fázi jde o možnost prožitku kladných emocí,

---

¹⁸² Kast, 2010, s. 111-128.

kdy se oběti podaří odpustit, což může a má kladný vliv na rozhodnutí. V současné fázi studia procesů odpuštění se nevynechávají otázky spravedlnosti, i když se dochází k závěru, že nelze očekávat spásu hledáním spravedlnosti. Zdůrazňuje se nutnost podřazení snahy o nastolení spravedlnosti snaze o odpuštění. „*Kdo se rozhodl pro pomstu, měl by kopat dva hroby.*“ čínské přísloví.¹⁸³

6.6. Konflikt

Konflikt vystupuje ve dvojí rovině - obecně psychologické a sociálně psychologické. První vyjadřuje stav prožívání neslučitelných tendencí, resp. rozhodování se mezi dvěma nebo více různými tendencemi; druhý se týká střetu zájmů, cílů atd. v interpersonálních vztazích. Sociálně psychologická rovina konfliktu na úrovni společenských skupin je řešena v sociologické části práce.

KONFLIKT INTRAPERSONÁLNÍ

V mimořádných nebo mimořádně náročných, konkrétně v situacích frustrace, konfliktu a stresu se chová člověk zvláštním způsobem, který vyžaduje vysvětlení. Označíme-li je za náročné, neodlišíme je dostatečně od problémových situací spadajících do tématické oblasti kognitivních procesů, resp. myšlení. V situacích frustrace, konfliktu a stresu se objevují specifické zákonitosti reagování. Zároveň platí, že: „...*všude a za všech okolností směřuje lidské chování k udržování a restauraci psychické rovnováhy, k dosahování příjemného a vyhýbání se nepříjemnému.*“¹⁸⁴

Frustrace je označení tří různých, ale navzájem spojených jevů:

1. vnější situace blokující dosažení nějakého cíle (uspokojení potřeby) - bariéra zacíleného chování (dosažení cíle je znemožněno);
2. vnitřní psychický stav, který tato situace vyvolává, vyznačující se vznikem emoce (afektu) a vnitřního napětí (tenze) s motivací po překonání překážky;
3. zvláštní způsoby chování, které jsou touto situací a vnitřním stavem jedince, jenž byl touto situací vyvolán, způsobeny a vyznačují se převážně nevědomým pokusem

---

¹⁸³ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Odpuštění. *Psychologie dnes*. 2002, 8, 4, s. 20-21. ISSN 1212-9607. str. 20-21.

¹⁸⁴ Nakonečný, 1997, s. 121.

vyrovnat se s touto situací a zbavit se vnitřní tenze, která s ní souvisí.¹⁸⁵

Motivační zvláštností jsou právě tyto nevědomé mechanismy, jimiž se jedinec se situací i stavem frustrace vyrovnává. Jsou označovány jako reakce na frustraci či jako ego-obranné mechanismy.¹⁸⁶ *Frustraci vyvolávají tyto tři druhy událostí*: 1. fyzické nebo psychické bariéry bránící očekávané reakci; 2. odstranění zdrojů, zpevnění, odměn „frustrace z oddálení“; 3. vyvolání neslučitelných reakcí, tj. konfliktní situace. Trvá-li frustrace řádově týdny, měsíce, roky, nazývá se deprivace. Zásadně lze rozlišit vnitřní (zábrany) a vnější zdroje frustrace (fyzické překážky nebo určité způsoby chování a postoje sociálního okolí). Každý jedinec se vyznačuje určitou mírou tzv. frustrační tolerance, tj. odolnosti vůči frustrující situaci. Děti mají nižší toleranci než dospělí a kolektivní frustrace jsou snášeny lépe než individuální. Deprivace může být motivující - s narůstajícím strádáním se zesiluje tendence uspokojit potřebu, ale jen do určité míry.¹⁸⁷

Konflikt je zvláštním případem frustrace. Konflikt je frustrující již tím, že znamená oddálení žádoucí nebo nutné reakce a že uvádí jedince do více či méně náročného stavu rozhodování, které může být velmi těžké a po uskutečnění obvykle vyvolává pochybnosti o jeho správnosti. Také slovo konflikt vyjadřuje jednak situaci a jednak vnitřní stav, který konfliktní situace vyvolává. Vyznačuje se tím, že jsou v ní vyvoleny vzájemně neslučitelné tendence a jedinec se musí rozhodnout pro jednu z nich. Existují různé modely konfliktu, resp. konfliktních rozhodování, rozšířený je zejména topologický model K. Lewina, který definuje konflikt jako „situaci, ve které na individuum působí současně protikladně zaměřené, přitom ale přibližně stejně silné tendence“. V tom smyslu pak lze rozlišit tři základní typy konfliktů:

- *Konflikt apetence* - apetence - člověk rozhoduje mezi dvěma stejně přitažlivými podněty a řešení spočívá v tom, že jeden se náhle stane atraktivnějším.
- *Konflikt averze* - averze je nejtěžší, protože subjekt se musí nutně rozhodnout mezi dvěma nepříjemnými možnostmi. Rozhodování je v takovém případě odkládáno, subjekt v této konfliktní situaci váhá a oddaluje řešení, nakonec se rozhodnout musí.
- Zvláštním případem je *konflikt apetence - averze*, kdy je určitý objekt současně přitažlivý a odpudivý.

---

¹⁸⁵ Cofer, 1964, In Nakonečný, s. 121. Převzato z druhého zdroje. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁸⁶ Nakonečný, 1997, s. 121.

¹⁸⁷ Nakonečný, 1997, s. 121–127.

Při rozhodování v konfliktních situacích se uplatňuje kognitivní analýza alternativ, přičemž síla konfliktu je dána množstvím těchto alternativ a jejich hodnotami. Po rozhodnutí a jeho realizaci vzniká disonance (nesoulad) a snaha po přehodnocování, jejíž smyslem je redukce disonance, čímž se ujišťuje o správnosti své volby a dosahuje konsonance mezi volbou a její realizací. Konflikty vycházejí ze dvou nebo více antagonistických vzorců motivace, kdy nemůže být současně dosaženo obou cílů těmito motivacím odpovídajících. Mohou nastat případy: a) konflikt vyrůstající z neslučitelných potřeb, b) konflikt vyrůstající z neslučitelných cílů, c) konflikt vznikající z neslučitelných metod.¹⁸⁸

Psychoanalytické pojetí konfliktu vytvořilo koncept potlačení či vytěsnění, tj. vypuzení konfliktního psychického obsahu, který je neslučitelný s osobní morálkou. Potlačené psychické obsahy se pak projevují navenek různými symptomy, od chybných úkonů až po fantazie a sny. Potlačováno je to, co je trapné, zahanbující, co je asociováno s úzkostí. Potlačení se může transformovat v aprobované (schválené) způsoby jednání. Rozhodování jako reakce na konflikt motivů je specifické, je egocentrické. Zvolit něco si můžeme i bez rozhodování na základě návyku, okamžitě, bez procesu srovnávání možných alternativ. V rozhodování může vyvstat problém přebírání rizika, kdy se rozlišují dva druhy situací: určité, kdy člověk ví, čeho po provedení volby dosáhne, a rizikové, kdy člověk neví jistě, k jakému výsledku jeho rozhodnutí povede. V konfliktních situacích zatížených emocemi bývají rozhodnutí často riskantnější než v situacích chladného užitkového posuzování alternativních prostředků. V rozhodnutí se uplatňuje nejvýrazněji hledisko ego-vztažného uspokojení, a tedy koneckonců vždy kladný emociogenní zážitek, resp. jeho očekávání.¹⁸⁹

KONFLIKT INTERPERSONÁLNÍ

Neshody mezi lidmi mohou mít různou podobu od pouhého rozdílu v myšlení a jednání, přes rozpory (rozepře, spory, opozici) až ke konfliktu (střet, antagonistické jednání, boj). Nemálo konfliktů vrcholí rozkladnými tendencemi vedoucími k dezintegraci (roz-

---

¹⁸⁸ Smithe, 1961, In Nakonečný, s. 131. Převzato z druhého zdroje. Původní text nebylo možné opatřit.

¹⁸⁹ Nakonečný, 1997, s. 127–133.

padu) jevu nebo situace, kdy vítězí destruktivní působení a stává se impulsem podstatné změny.¹⁹⁰ Podle počtu zúčastněných osob je konflikty možné rozdělit:

1. *intrapersonální konflikty* – vnitřní, osobní konflikty jedné osoby (konflikty představ, konflikt názorů, konflikt postojů, konflikt zájmů, konflikt zájmů osobních a společenských);
2. *interpersonální konflikty* – konflikty mezi dvěma lidmi; (konflikty představ – kognitivní konflikty, konflikty názorů, konflikty postojů, konflikty zájmů);
3. *skupinové konflikty* – konflikty, které existují uvnitř dané skupiny lidí;
4. *meziskupinové konflikty* – konflikty mezi dvěma skupinami lidí
5. *konflikt jedince se skupinou* – zvláštní druh skupinového konfliktu¹⁹¹

Podle dominance psychologické charakteristiky můžeme konflikty dělit na (a) konflikty představ; (b) konflikty názorů; (c) konflikty postojů; (d) konflikty zájmů. V praxi se nejčastěji setkáváme se smíšenými konflikty, toto rozdělení není výlučné.¹⁹² Každý konflikt má dvě stránky: objektivní existenci a subjektivní prožívání (psycho-sociální vnímání její existence). Při řešení konfliktu nelze opomenout, že lidé mohou mít oprávněný pocit křivdy a sociální nespravedlnosti, mohou se také hluboce mýlit ve svém hodnocení.¹⁹³

KONFLIKT INTERPERSONÁLNÍ

Jednání lidí v konfliktní situaci je velmi rozmanité, kategorizace možných způsobů řešení a stanovení základních postupů jako vyrovnání se s konfliktní situací lze používat s výhradami. Řešení konfliktů není sledem ustálených postupů, bezděčných mechanických činů. V konfliktní situaci se lidé projevují jak nevědomě, tak i záměrně. V různých proporcích a intenzitách kombinují nejrůznější mechanismy, dovednosti, zvyklosti, techniky a postupy zvládání konfliktů. Lidé mohou v náročných životních situacích reagovat různými způsoby: zvýšeným úsilím zdolávat překážky, rezignací nebo zaměřením na náhradní cíl s využitím technik vedoucích k překonání napětí a úzkosti pramenící z nemožnosti dosáh-

---

¹⁹⁰ KUCHYŇKA, Zbyněk. *Neshody a konflikty mezi lidmi : Řízení pracovních kolektivů*. 1. Praha : ČV Společnosti stavební ČSVTS, 1984. 29 s. ISBN neuvedeno. s. 7-8.

¹⁹¹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Konflikty mezi lidmi*. Praha : Portál, 2002. 189 s. ISBN 80-7178-642-X. Křivohlavý Konflikty mezi lidmi, s. 20.

¹⁹² Křivohlavý, 2002, s. 22.

¹⁹³ SÝKORA, Jaroslav; DVORÁK, Josef; ŠEFČÍK, Vladimír. *Ovlivňování chování člověka v krizových situacích : modelování vyjednávacího procesu*. 1. Zlín : Univerzita Tomáše Bati, 2009. 148 s. ISBN 978-80-7318-825-2. s. 7.

nout cíle. V průběhu života člověka se opakují způsoby chování, je-li úspěšné, je posilováno a upevňováno. Cílem řešení konfliktu není „pouhé“ vyřešení konfliktu, ale také změna konfliktní situace na nekonfliktní, a to:

1. aktivním řešením dané situace;
2. adaptací na tuto situaci;
3. změnou vnímání dané situace.

Může nastat okamžik, kdy je konflikt reálně vyřešen, ale člověk přesto není spokojen. Bez existence reálného konfliktu, který v jeho systému plnil určitou funkci, se člověk nachází ve stavu nerovnováhy. Cílem řešení konfliktu vnitřní spokojenost člověka se sebou samým, se situací nebo s obojím současně.

Odborná literatura nejčastěji dělí řešení konfliktů na:

- *spontánní řešení* – probíhá za pomoci „technik vyrovnávání se se zátěží“ nebo „obraných mechanismů“. Nejčastějšími jsou: agrese, únik, egocentrismus, regrese, fixace, rezignace, izolace, represe, negativismus, opačné reagování, potlačení a popření, disociace, projekce, identifikace, racionalizace, substituce, sublimace, kompenzace, somatizace.
- *záměrné řešení*: (a) řešení účastníky konfliktu; (b) řešení další osobou

Všechny uvedené mechanismy a techniky můžeme nalézt v běžných projevech lidí. Jsou-li používány přiměřeným způsobem, zvyšují životní spokojenost, redukováním psychického tlaku udržují duševní rovnováhu. Proto mohou napomáhat adaptaci na měnící se podmínky. Uvedené techniky mohou být použity jak adekvátním, tak nevhodným způsobem. Mechanismus vhodný pro určitý kontext (věk, dobu, situaci, životní oblast) může být za jiných podmínek nevhodný. Je dobré si osvojit co nejrozmanitější repertoár obranných mechanismů a jejich používání ve vhodných situacích.¹⁹⁴

ROLE PŘI ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ

Ve všech sociálních situacích, tedy i v konfliktních, hrají lidé určité sociální role:

1. *Role účastnická* – tuto roli hrají lidé, mezi nimiž konflikt vznikl. Jsou přímými aktéry, jednají jako soupeři a nepřátelé.

---

¹⁹⁴ HOLÁ, Lenka. *Mediace : Způsob řešení mezilidských konfliktů*. 1. Praha : Grada Publishing, 2003. 192 s. ISBN 80-247-0467-6. s. 17 – 20.

2. *Role moralizující* - její aktéři jsou přesvědčeni o své povinnosti zmírnit konflikt (vytýkají zneřádkovaným stranám jejich jednání, vytýkají jim ho, odsuzují je, snaží se je přimět ke smíru.)
3. *Role provokující* – tuto roli hrají lidé, kteří se snaží konflikt prohloubit. Podněcují účastníky proti sobě.
4. *Role řešitelská* - vystupují v ní lidé, kteří se snaží zjistit příčiny vzniku konfliktu, zprostředkovávají věcné informace, snaží se vyjasňovat stanoviska s cílem vyřešit a zvládnout konflikt.
5. *Role evidující* - zastávají ji lidé, kteří pozorují konflikt, ale nezasahují do jeho průběhu, zůstávají nezúčastněnými, konflikt pouze komentují a hodnotí. Jejich postřehy mohou mít kladný význam pro řešení konfliktu, pokud se dostanou k řešitelům.
6. *Role distancující* – hrají ji lidé, kteří pozorují konflikt s odstupem, brání se vtažení do konfliktu. Konflikt ani nekomentují, ani se nijak nesnaží přispět případnými informacemi k řešení konfliktu.
7. *Role nevšimavá* – je dána lidem, kteří jsou neteční k dané situaci, ignorují známky napětí, izolují se. Konflikt nepozorují, nevšímají si ho.

Lidé v konfliktní situaci mohou své role měnit, a to vědomě či nevědomě. Způsob vědomého prožívání konfliktu určuje, jak se člověk s konfliktní situací vyrovná a zda konflikt zanechá následky na jeho duševním zdraví. Schopnost vyrovnat se s konfliktní situací patří mezi významné adaptační mechanismy, které pomáhají udržovat psychickou rovnováhu.¹⁹⁵

Pro řešení konfliktů je podstatnou řešitelská role. Je náročná a vyžaduje na svém představiteli splnění některých nezbytných předpokladů:

- dovede se ovládat: Je rozvážný, nezaujatý a energický, rozhodný
- má znalosti, zkušenosti a hlavně dovednosti v řešení konfliktních situací
- požívá úcty a důvěry členů skupiny (alespoň jejího jádra),
- klade zájem skupiny nad zájem jednotlivce a z tohoto hlediska posuzuje i jednání lidí podílejících se tak či onak na konfliktu.

---

¹⁹⁵ Kuchyňka, Halík, 1981, In Holá, 2003, 16-17. Převzato z druhého zdroje. Původní text nebylo možné opatřit.

Řešitelská role staví před svého nositele zejména tyto úkoly, s nimiž se musí vyrovnat:

1. Má dosáhnout změny v jednání zneprátelených stran
2. Má docílit změny chování nejen zneprátelených lidí, ale všech účastníků skupinové konfliktní situace, posílit jejich pozitivní jednání, omezit provokující, ale i podpůrné nebo moralizující působení, které tak často zvyšuje napětí mezi lidmi.
3. Má za úkol změnit nejen chování zneprátelených osob, ale i jejich smýšlení a hlavně vzájemné postoje, zbavit je averze, opozičních pohnutek a zkreslených soudů.
4. Má vytvořit atmosféru věcného jednání, podpořit kooperativní snahy, zdůraznit společné zájmy, navázat vztahy pochopení.

Člověk v řešitelské roli nesmí podlehnout vtíravé představě, že zneprátelené strany od něj očekávají spravedlivé a věcné řešení. Zneprátelené strany zvláště v první fázi vývoje konfliktní situace:

- očekávají, že se řešitel přidá k jejich mínění o konfliktu a příčinách jeho vzniku, že bude akceptovat jejich hodnocení situace a protivníka;
- pro řešitele je však rozhodující, že takto smýšlejí obě strany, každá z nich usiluje o přetažení řešitele na svou stranu;
- předpokládají, že dá-li jim řešitel za pravdu, bude stát na jejich straně a pomáhat jim proti soupeři, bude se angažovat v jejich prospěch a realizovat jejich návrhy na řešení situace.

Obě zneprátelené strany se musí v tomto případě zklamat ve svém očekávání, protože pro skutečného řešitele platí pouze jediná angažovanost, a to ve směru reálného řešení konfliktní situace. Každý řešitel si před svým zásahem do párové, skupinové nebo meziskupinové konfliktní situace musí položit několik otázek, na jejichž rychlém a správném zodpovězení bude záviset úspěch jeho činnosti. Předně si musí ověřit, zda skutečně stojí před konfliktní situací a ne jiným případem neshody. Má-li jistotu nebo odhadne-li správně situaci, musí se zeptat sám sebe, zda má do situace zasáhnout, kdy tak má učinit a jaký postup zvolit.¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ Kuchyňka, 1984, s. 24 – 27.

6.7. Mediace

„*Mediace je metoda řešení konfliktu komunikací, při níž neutrální kvalifikovaná osoba pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemném dorozumívání, jehož cílem je dosažení jejich spokojenosti s procesem a výsledkem řešení konfliktu.*“¹⁹⁷ Je to neformální, mimosoudní proces, ve kterém jsou obě strany přítomny dobrovolně. Výsledkem je dohoda na řešení konfliktu a urovnání vztahů. Základní podmínkou spolupráce je důvěra klienta profesionální i osobní kvality mediátora. Důvěrnost jednání umožňuje komunikaci a je nezbytným předpokladem k poskytování potřebných informací. Mediace jako specifickou formu pomoci vyhledají lidé, kteří v důsledku neznalosti, úzkosti, emočních a postojevých bariér nebo zaktivizováním horších stránek lidské povahy (nenávisti, motivu moci, pomsty atd.) nemohou sami nalézt řešení konfliktu.¹⁹⁸

Za cíl mediace bývá považováno:

- zvládnutí konfliktní situace
- pomoc klientům pochopit vlastní zájmy, situaci
- umožnit klientům pochopení podstaty konfliktu a redukovat jej na pro ně řešitelnou úroveň
- dát klientům model pro řešení konfliktů v budoucnu
- podporovat kooperaci a slušnost při řešení konfliktů, zlepšit vzájemné vztahy
- umožnit znesvářeným stranám společný náhled na jejich vztah
- mobilizovat síly a schopnosti klientů
- otevřít komunikaci danou pokojným vyjadřováním a vzájemným nasloucháním
- vytvořit a přijmout jasně formulovanou, srozumitelnou a prakticky uskutečnitelnou dohodu, která je přijatelná pro všechny zúčastněné

Komunikace je příčinou, projevem a řešením interpersonálního konfliktu. Mediace je řešení konfliktu komunikací. Při hodnocení možností využití mediace je třeba zvážit tyto oblasti:

- účastníci konfliktu, jejich vztah a povaha konfliktní situace
- metoda mediace, její hranice a možnosti

---

¹⁹⁷ Holá, 2003, s. 52.

¹⁹⁸ HOLÁ, Lenka . *Mediace Lenka Holá : Mediace* [online]. 2008 [cit. 2011-06-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.mediace-hola.cz/mediace/>>.

- mediátor – jeho profesní kompetence, preference mediačního přístupu, osobní postoj k určitému druhu vztahových konfliktů, vztah k účastníkům konkrétního konfliktu

Případy nevhodné pro mediaci

- rozpor v síle stran, neexistence relativní rovnosti stran
- nerovný vztah obou partnerů, jeden z partnerů zažívá před druhým strach
- řešení dlouhodobých hlubokých emocionálních vztahových krizí
- konflikty, ve kterých jde o základní občanská nebo ústavní práva
- případy spojené se závislostí na alkoholu a drogách

Mediace je vhodná za předpokladu rovnosti partnerů, pro jedince, kteří i nadále spolu musí spolupracovat. Také je vhodná v případech, kdy odkládání řešení prohlubovalo konflikt.

Přednostmi mediace jsou lepší porozumění situaci, dobrovolnost, rovnoprávnost, důvěrnost, vstřícnost, rychlost, nízké finanční náklady. Mediace je dobrovolný proces, účastníci mají stále pod kontrolou výsledné řešení. Ponechávají si právo definovat konečný výsledek a za své rozhodnutí nesou zodpovědnost.¹⁹⁹

---

¹⁹⁹ Holá, 2003, s. 130 – 133.

7. Diskuse

Stabilita společnosti je podmínkou dobrého života, proto je nutné, aby stát prosazoval určitý řád. Garanci pozitivních i negativních práv člověka uznávají jako základní podmínku dobré společnosti jak komunitaristé, tak i liberálové. Zastánce libertarismu Nozick uznává vnější a vnitřní ochranu státu a zajištění svobod jednotlivců za hlavní důvod, který opravňuje stát žádat za tuto službu od občanů daně. Prospěšnost státního zdravotnictví a školství je také všemi uznávána. Nozick prosazuje hlavně ochranu negativních svobod lidí, čili svobodu „od“ (násilí, útlaku apod.) Svoboda pozitivní pak znamená svobodu „k“ (možnost konat). Svoboda, která se se spravedlností úzce souvisí, je ve vymezení významu bez problému. Všeobecně se můžeme shodnout na tvrzení, že svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda druhého člověka a pro zachování rovnosti a udržení řádu ve společnosti souhlasí člověk s omezením své svobody, když je v jeho zájmu úplně stejné omezení svobody ostatních lidí. Potud se dá ze všech filozofických teorií vyvodit shoda nebo alespoň nepřítomnost závažného rozporu. Ten začíná u konceptu sociální rovnosti, kterou liberálové vnímají jako nespravedlivou, protože k rozdílným lidem přistupuje stejným způsobem. Hayek považuje sociální rovnost za nesmysl a nepochopení pojmů, redistribuci pak vidí (stejně i Nozick) jako neomluvitelný zásah do soukromí. Podle Rawlse je určitá nerovnost nezbytná pro maximální funkčnost ekonomiky. Ve svých teoriích Hayek i Nozick považují sociální rozdíly a nerovnosti za motivující a přínosné. Rawlsova a komunitaristické teorie zastávají myšlenku solidarity jako projevu lidství. Aplikace uvedených teorií spravedlnosti (počítají s hranicemi států) je možná jen uvnitř států. Rawls ve své práci Právo národů navrhuje teorii spravedlivého uspořádání společenství národů. Za hlavní příčinu největších problémů a katastrof v dějinách lidstva považuje politickou nespravedlnost. Masové vraždy, genocida, chudoba, náboženské perzekuce nebo nespravedlivé války byly zapříčiněny především tímto druhem nespravedlnosti.

Významy pojmu spravedlnost jsou různé. Spravedlnost bývala původně chápána jako fyzická rovnost, může být chápána ve smyslu způsobu lidského konání. Pro Aristotela byla spravedlnost etickým principem, Rawls ji vymezuje jako ctnost společenských institucí. Pro Nozicka je spravedlnost právem na vlastnictví sebe sama a právo na soukromé vlastnictví. Hayek chápe spravedlnost jako vlastnost lidského jednání, nikoliv stavu věcí.

Spravedlnost lze popisovat různě, může být vyjadřována způsobem konání, jenž je v souladu se zákony. Hodnotu spravedlnosti pak určuje hodnota právní jistoty a stability právního systému. Prosazování spravedlivých zákonů by mělo být v demokratické společnosti samozřejmostí. Kde je právo posuzováno různým lidem různě, tam není spravedlnost. Kde jsou všichni posuzováni stejně, tam také spravedlnost nevládne. Spolu se spravedlností vystupuje její protiklad, nespravedlnost nebo dokonce bezpráví. Společnosti se od sebe odlišují mimo jiné i svým systémem hodnot. Jak velký význam v nich má spravedlnost, určuje společenské vztahy v dané společnosti, přispívá k jejich stabilizaci nebo k narušení společenského řádu. V nespravedlivé společnosti konají zoufalí lidé zoufalé činy.

Náboženství také chápou spravedlnost různě – jako odplatu, trest, odpuštění, milosrdenství, lásku k bližnímu. Bylo nám dáno svědomí, které nás brzdí před nespravedlivým jednáním anebo trestá, abychom svoji nespravedlnost odčinili. Psychologie vysvětluje, jakými mechanismy získává člověk cit pro spravedlnost, jak usuzuje o spravedlivosti a správnosti svého jednání. Psychologie také vysvětluje vinu, pomstu, odpuštění a dává návody, jak konflikty dobře zvládnout, čeho se vyvarovat. Sociologie pak nabízí poznatky o společenských konfliktech, pracuje s úvahami o užitečnosti společenského konfliktu, nevyhnutelnosti, odhaduje důsledky konfliktů v různých společenských skupinách. Potřeba spravedlnosti jako jedné z nejdůležitějších etických hodnot každého člověka a také jako pilíře stability společnosti vyžaduje od státu prosazování spravedlnosti. Stát musí občanům poskytnout důvody a vysvětlení, proč prosazuje zrovna takovou politiku spravedlnosti a rovnosti a právě tím způsobem. Nakolik se na dohodě představitelů moci ve státě odráží ekonomické ukazatele, potřeba prosazovat moc a nakolik je to věcí jejich morálního přesvědčení, o tom vypovídají rozdíly v předvolebních heslech politiků a skutečně prosazovaných programech. Zprávy o korupci a zneužívání moci (a pravomoci), zneužívání imunity vládních činitelů, členství vlivných politiků ve správních radách podniků se státní účastí nedělá dojem spravedlnosti politických představitelů. Velkou vypovídací hodnotu má i způsob, jakým se politici staví k sociálně nejslabším. Současná společnost upřednostňuje ekonomické hodnoty před solidaritou, počítá s chudobou, nestará se dostatečně o lidi vyloučené, zbavené pocitu bezpečí, lidské důstojnosti. Na druhou stranu zasahuje do soukromí lidí, bez úředního svolení nemůže člověk skoro nic.

Náboženské motivy dobročinnosti, lásky, solidarity by dnešní ekonomicky zaměřené společnosti pomohly k větší stabilitě a zlepšení vztahů lidí. Motiv odpuštění, jak ho známe z křesťanské tradice, a jeho přínos pro nápravu i velmi silně narušených vztahů potvrzují výzkumy psychologů. Ovšem jak říká Ivana Janů (soudkyně ad litem ICTY), pouze oběti mají právo odpouštět křivdy na nich spáchané a nikdo jiný toto právo nemá, pak je třeba dodat, že každý slušný člověk a spravedlivá společnost by se tímto názorem měli řídit a neodbývat spáchané křivdy, oběti nezapomenou. V mezinárodním měřítku pak nerovné postavení oběti a pachatele vypadá i tak, že oběť zločinu živoří a pachatel tráví své dny trestu ve věznici vybavené lépe než mnohé vysokoškolské koleje nebo třeba dětské domovy. Zločinci mají lidská práva. Nabízí se otázka, co lidská práva nevinných obětí, jejich odškodnění a pomoc v jejich dalším životě? Současný vyspělý svět demonstruje spravedlnost jako moc k trestání zločinců a ochranu společnosti. Starost o práva zločinců ve spravedlivém procesu ukazují, jak jsme civilizovaní. Pomoc obětem a slabým z nás učiní ještě lepší lidi.

Závěr

Spravedlnost současné společnosti se jeví v kontextu této práce velmi kriticky obzvláště v oblasti politologie. Práce poukázala na absenci všeobecně platných mezinárodních norem a na malou účinnost norem existujících, které silní hráči mezinárodní politiky používají podle své aktuální politiky a zájmů. Situace v některých částech světa je kritická. Na nedostatek lidskosti v mezinárodním právu a politice tato práce oprávněně poukazuje. Přihlížet vraždění, mrzačení a znásilňování by nikomu v rámci práva uvnitř státu neprošlo beztrestně, v mezinárodním měřítku je ignorování bezpráví naprosto beztrestné a co je tragické, také běžné.

Práce v kapitolách psychologie a sociologie uvádí poznatky, které mohou napomoci v porozumění rozdílnosti morálního usuzování jednotlivců a s tím související schopnosti nebo neschopnosti spravedlivého jednání a řešení konfliktů ve všech rovinách lidských vztahů. Tyto znalosti mohou být velmi přínosné pro každého člověka. Obzvláště pak pro představitele státní správy a také odborníky právní vědy, neboť v jejich oblastech působnosti schází pochopení lidské přirozenosti a zájem o potřeby nejslabších.

Pro shrnutí výsledků práce je třeba zdůraznit nejdůležitější poznatky:

- Přínos odborných prací z psychologie, sociologie, náboženství a prospěšnost jejich užití v běžném životě (odpouštění, zvládání konfliktů, užitečnosti malých konfliktů pro zlepšení komunikace a vztahů atd.).
- Přínos a možnosti mediace pro mnoho oblastí veřejného i soukromého života.
- Nedostatečná zákonná úprava v oblasti odškodnění obětí trestných činů, potřebnost takového zákona a nutnost urychlení jeho příprav a zavedení do praxe; je v možnostech každého rozumného člověka apelovat na poslance.
- V naší společnosti i v celém vyspělém světě se zákony staví shovívavě k viníkům, tresty jsou mírné, justice je milosrdná k zločincům, o to kontrastněji je vidět nedostatek spravedlnosti pro oběti.
- Mezinárodní právo trpí absencí ucelených, všeobecně platných norem. Silným státům situace vyhovuje, nejmocnější stát světa dosud neuznal mezinárodní trestní soud ICC. Ty mezinárodní smlouvy, které existují, jsou trestuhodně obcházeny.

- Stále častěji páchají hrozné zločiny děti nebo mladiství; i zde je třeba změny zákonů.
- Nutné jsou úvahy o účinnosti humanitární pomoci. Musíme se zamyslet, do jakého projektu humanitární pomoci vložíme peníze, aby se pomoc k potřebným skutečně dostala.
- Měli bychom více myslet na nejvíce znevýhodněné lidi, kteří měli smůlu a narodili se na špatném místě Země, a na lidi, co nezvládli svůj život, ocitli se na ulici a společnost se jich štítí.
- Podivnou skutečností je, že nejsou přístupny nebo neexistují statistiky počtu lidí bez domova, jak se prokázalo při shromažďování podkladů k této práci.
- Nenávist a nesnášenlivosti vyvolávají jen bezpráví a další nenávist. Lhostejnost může být stejně zhoubná.
- Vývoj nových vojenských technologií s sebou nese velké nebezpečí.
- Potřebujeme se zamyslet nad vlastním jednáním a nad svým osobním přínosem spravedlnosti.

Cílem práce bylo nabídnout vhled jednotlivých uvedených disciplín do problematiky spravedlnosti při řešení konfliktů. Práce poukázala na rozdílnosti v uchopení tématu spravedlnosti a konfliktů v jednotlivých vědách a naznačila přínos pohledů ostatních disciplín pro jednotlivé obory. Především upozornila na nedostatky v právu ČR a mezinárodním právu a politologii.

Literatura

Knižní díla:

BUBÍK, Tomáš. *Filozoficky o spravedlnosti*. 1. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2007. 156 s. ISBN 978-80-7395-029-3.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc : Votobia, 2004. 427 s. ISBN 80-7220-195-6.

COHAN, Gerald. *Iluze liberální spravedlnosti*. 1. Praha : Filosofia, 2006. 180 s. ISBN 80-7007-234-2.

COMTE-SPONVILLE, André. 1996. In KAST, Verena. *Hněv a jeho smysl*. 1. Praha : Portál, 2010. s. 199. ISBN 978-80-7367-760-2.

ČERNOCH, Felix. New strategy NATO kontra mezinárodní právo. In *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619.

DURKHEIM, Émile. *Sociologie a filosofie*. 1. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. 175 s. ISBN 80-85850-57-5.

EASTERLY, William Russell. *Břímě bílého muže : Proč pomoc Západu třetímu světu selhává*. 1. Praha : Academia, 2010. 454 s. ISBN 978-80-200-1776-5.

ETZIONI, Amitai. *Morální dimenze ekonomiky*. 1. Praha : Victoria Publishing, 1995. 243 s. ISBN 80-85865-19-X.

FAIX, Martin. Operácie multinárodných síl a medzinárodné humanitárne právo. In BÍLKOVÁ, Veronika, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619.

FISCHER, Peter. O spravedlnosti. In BAKEŠOVÁ, Alena ; VELEK, Josef. *Spor o spravedlnost*. 1. Praha : Filosofia, 1997. s. 160. ISBN 80-7007-115.

FOLTÝN, Otakar. Aktuální problémy provádění závazků MHP v době míru. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1816-6, ISSN 0323-0619.

FREUD, Sigmund. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1999. 383 s. ISBN 80-86123-09-X.

GOLDUNOVÁ, Katarína. Příslušníci ozbrojených sil USA a trestněprávní stíhání válečných zločinů. In ŠTURMA, Pavel, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619.

GÜNTHER, Klaus. Co znamená: Každému to, co mu náleží : K novému odhalení distributivní spravedlnosti. In VELEK, Josef. *Spor o spravedlnost*. 1. Praha : Filosofia, 1997. s. 160. ISBN 80-7007-115-X.

HAVELKA, Miloš. Sociologie náboženství : Doslov. In WEBER, Max. *Sociologie náboženství*. 1. Praha : Vyšehrad, 1998. s. 367. ISBN 80-7021-240-3.

HAYEK, Friedrich August von. *Osudová domýšlivost : Omyly socialismu*. 1. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. 200 s. ISBN 80-85850-05-2.

HOLÁ, Lenka. *Mediace : Způsob řešení mezilidských konfliktů*. 1. Praha : Grada Publishing, 2003. 192 s. ISBN 80-247-0467-6.

HURBIŠ, František ; RUŽIČ, Dušan . *Mezinárodní právo*. Kunovice : Evropský polytechnický institut, 2009. 136 s. ISBN 978-80-7314-169-1.

JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. 1. Praha : Portál, 2003. 232 s. ISBN 80-7178-749-3.

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha : Svoboda, 1976. 135 s. ISBN neuvedeno.

KAST, Verena. *Hněv a jeho smysl*. 1. Praha : Portál, 2010. 199 s. ISBN 978-80-7367-760-2.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. Praha : Slon, 2004. 204 s. ISBN 80-86-42939-3.

KELLER, Jan. *Sociologie konfliktu*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1990. 119 s. ISBN 80-210-0193-3.

KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka; LIŠČÁK, Vladimír ; POSPÍŠILOVÁ, Dagmar. Indický buddhismus. In KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka , et al. *Základy asijských náboženství. 1. díl : Judaismus, islám, hinduismus, džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus*. Praha : Karolinum, 2004. s. 269. ISBN 80-246-0832-4.

KOCVRLICHOVÁ, Marta. *Vina*. 1. Praha : Triton, 2006. 366 s. ISBN 80-7254-684-8.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Odmaturuj ze společenských věd*. 1. Brno : Didaktik , 2004. 224 s. ISBN 80-86285-68-5.

- KROPÁČEK, Luboš. Islám. In KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka , et al. *Název LinkZáklady asijských náboženství. 1. díl : Judaismus, islám, hinduismus, džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus*. Praha : Karolinum, 2004. s. 269. ISBN 80-246-0832-4.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Konflikty mezi lidmi* . Praha : Portál, 2002. 189 s. ISBN 80-7178-642-X.
- KUBÁTOVÁ, Helena; ZNEBEJÁNEK, František. *Základy sociologie*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2008. 151 s. ISBN 978-80-244-1874-2.
- KUCHYŇKA, Zbyněk. *Neshody a konflikty mezi lidmi : Řízení pracovních kolektivů*. 1. Praha : ČV Společnosti stavební ČSVTS, 1984. 29 s. ISBN neuvedeno.
- MACINTYRE, Alasdair . *Ztráta ctnosti : K morální krizi současnosti*. 1. Praha : Oikoymenh, 2004. 340 s. ISBN 80-7298-082-3.
- MARŠÁLEK, Pavel. *Právo a společnost*. 1. Praha : Auditorium, 2008. 258 s. ISBN 978-80-903786-8-1.
- MARVANOVÁ, Hana. Nedostatky justice v ochraně práv poškozených. In BERÁNEK, Stanislav, et al. *Transparentnost a důvěryhodnost výkonu spravedlnosti : sborník z konference konané 4.12.2008 [v Praze]* . 1. Praha : Transparency International - Česká republika, 2009. s. 5. ISBN 978-80-87123-07-2.
- MEZŘICKÝ, Václav, et al. Úvod: Peripetie procesu globalizace. In *Globalizace*. 1. Praha : Portál, 2003. s. 19. ISBN 80-7178-748-5.
- MILLS, Charles Wright. *Sociologická imaginace*. 1. Praha : Mladá fronta, 1968. 224 s. ISBN neuvedeno, 23-009-68.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. 1. Praha : Academia, 1997. 270 s. ISBN 80-200-0592-7.
- NOVÁK, Arnošt. Vliv světové globalizace na strategii. In PICK, Otto , et al. *Globální otázky*. 1. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1998. s. 10. ISBN 80-85864-53-3.
- ONDROVIČOVÁ, Jana. Problematika aplikovatelnosti noriem medzinárodného humanitárneho práva v kontexte súčasného medzinárodného práva. In BÍLKOVÁ, Veronika, et al. *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949* . 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1819-6, ISSN 0323-0619.
- PELIKÁN, Petr. *Sunna : pramen islámského práva*. 1. Praha : Vodnář, 1997. 163 s. ISBN 80-85889-13-7.

PETERSON, Ch.; SELIGMAN, M. E. Human virtues 2004 . In KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie moudrosti a dobrého života*. Praha : Grada Publishing, 2009. s. 144. ISBN 978-80-247-2362-4.

PLATÓN, Platón. *Ústava a republika : učební text ke Kursu srovnávací filosofie Východu a Západu*. 1. Praha : Nová Akropolis, 1996. 23 s. ISBN 80-86038-07-6.

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. 1. Praha : Victoria Publishing, 1995. 361 s. ISBN 80-85605-89-9.

SHELTON , Charles. M. 2004. In KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence*. 1. Praha : Grada Publishing, 2006. s. 204. ISBN 80-247-1370-5.

SWIFT, Adam. *Politická filozofie : základní otázky moderní politologie*. 1. Praha : Portál, 2005. 200 s. ISBN 80-7178-859-7.

SÝKORA, Jaroslav; DVOŘÁK, Josef; ŠEFČÍK, Vladimír. *Ovlivňování chování člověka v krizových situacích : modelování vyjednávacího procesu*. 1. Zlín : Univerzita Tomáše Bati , 2009. 148 s. ISBN 978-80-7318-825-2.

ŠTURMA, Pavel; ONDŘEJ, Jan. Univerzální jurisdikce a postih závažných porušení Ženevských úmluv z r. 1949 : Předmluva. In BÍLKOVÁ, Veronika, et al. *Mezinárodní humanitární právo - 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. 1. Praha : Karolinum, 2010. s. 202. ISBN 978-80-246-1816-6.

VACEK, Pavel. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. 3. Hradec Králové : Gaudeamus, 2010. 121 s. ISBN 978-80-7435-051-1.

VÁNĚ, Jan. *Proměny spravedlnosti pokus o typologii : pokus o typologii* . 1. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 173 s. ISBN 978-80-7380-053-6.

VÁNĚ, Jan. *Proměny spravedlnosti : Pokus o typologii*. 1. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o. , 2007. 174 s. ISBN 978-80-7380-053-6.

VELEK, Josef. Interpretace a spravedlnost podle M. Walzera : doslov. In WALZER, Michael. *Interpretace a sociální kritika*. 1. Praha : Filosofia, 2000. s. 160. ISBN 80-7007-126-5.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*. 1. Praha : Portál, 2004. 440 s. ISBN 80-7178-798-1.

Časopisy:

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Odpuštění. *Psychologie dnes*. 2002, 8, 4, s. 20-21. ISSN 1212-9607.

JANŮ, Ivana. Mezinárodní spravedlnost : Tribunály OSN a Jihoafrická komise pravdy a usmíření. *Paměť a dějiny* [online]. 2010, 04, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: < <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1004/113-122.pdf> >. ISSN 1802-8241.

SHUE, Henry. Omezená suverenita. *Filosofický časopis*. 2008, 6, s. 22. ISSN 0015-1831.

Internetové zdroje:

HRUBEC, Marek. Loučení s nejvlivnějším politickým myslitelem současnosti. *L Listy : Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 2003, 2003, 1, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: < <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=031&clanek=010326> >.

MAJERČÍK, Lubomír. Vyhodnocení efektivity trestních tribunálů pro Rwandu a bývalou Jugoslávii. *Global politics : časopis pro politiku...* [online]. 2003, 03, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: < <http://www.globalpolitics.cz/clanky/rwanda-jugoslaviie%29> >. ISSN 1213-7685.

SNIEGOŇ, Tomáš ; MAŇOUR, Igor. Biljana Plavšičová je na svobodě. *Český rozhlas : zprávy* [online]. 27. 10. 2009, 1, [cit. 2011-06-23]. Dostupný z WWW: < http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/650682 >.

HOLÁ, Lenka . *Mediace Lenka Holá : Mediace* [online]. 2008 [cit. 2011-06-23]. Dostupné z WWW: < <http://www.mediace-hola.cz/mediace/> >.

Informační centrum OSN v Praze [online]. 2005 [cit. 2011-06-23]. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY). Dostupné z WWW: < <http://www.osn.cz/system-osn/mezinarodni-tribunaly/?i=135> >.

HALÍK, Tomáš. *Tomáš Halík* [online]. 1998 [cit. 2011-06-23]. Spor o náboženství?. Dostupné z WWW: < http://www.halik.cz/clanky/spor_o_nabozenstvi.php >.

JOCH, Roman. *Občanský institut* [online]. 2009 [cit. 2011-06-15]. Evropský liberalismus a konzervatismus. Dostupné z WWW: < <http://www.obcinst.cz/cs/Evropsky-liberalismus-a-konzervatismus-c948/> >.

NĚMCOVÁ, Miroslava. *ODS : Občanská demokratická strana* [online]. 2007 [cit. 2011-06-23]. Vymahatelnost práva v České republice. Dostupné z WWW: < <http://www.ods.cz/vysocina/clanky.php?clanek=457%29> >.

NOVÁK, Arnošt. *Globální problémy* [online]. 1998 [cit. 2011-06-22]. Globální otázky. Dostupné z WWW: < <http://www.darius.cz/globe/glob26.html> >.

Akademické práce:

DVOŘÁKOVÁ, Jana. *Morální usuzování: : vliv hodnot, osobnostních charakteristik a morální identity na řešení a zdůvodnění morálních situací*. Brno, 2007. 125 s. Dizertační práce. Masarykova univerzita. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/22717/ff_d/DISSERTATION.pdf>.

FALTUS, Michal. „*Slabiny*“ zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Brno, 2010/2011. 67 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí diplomové práce Naděžda Rozehnalová. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/206865/pravf_m/Diplomova_prace_M._Faltus.pdf?lang=en%29 >.

Zákony:

ČR. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů 216/1994 Sb.. In 216. 1994, 67, s. 1.

ČR. Listina základních práv a svobod : čl. 15.. In *Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.)*. 1993, 1/1993 Sb., s. čl. 15 (1). Dostupný také z WWW: <<http://www.sbirkazakonu.info/listina-zakladnich-prav-a-svobod/svoboda-mysleni-svedomi-a-nabozenskeho-vyz.html> >.

ČR. Zákon o církvích a náboženských společnostech 3/2002 Sb.. In *O svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech - 3/2002 Sb.)*. 2002, 9/2006, § 5 odst. c.

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia : 96/I . New York : VS OSN, 11. prosince 1946. 2 s. Dostupné z WWW: < <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> >.